ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕

พงศาวดารเมืองพัทลุง

(ฉะบับเพิ่มเติม)

ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ถึงสมัยปัจจุบัน

หลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์)

เรียบเรียง

เจ้าภาพพิมพ์ชำร่วยในการพระราชทานเพลิงศพ

หลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์)

ณเมรุ วัดวัง จังหวัดพัทลุง

พ.ศ. ๒๕๘๓

คำปรารภ

ในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ ท่านผู้มรณะได้สั่งไว้ว่า ถ้าจะพิมพ์หนังสือเป็นของชำร่วยในงานศพของท่าน ขอให้พิมพ์พงศาวดารเมืองพัทลุง ซึ่งท่านได้เรียบเรียงไว้นั้นอีกสักครั้งหนึ่ง จึงตกลงให้พิมพ์ตามคำสั่งของท่าน เพื่อเป็นอนุสรณ์คำนึงถึงความอุตสาหะ ที่ท่านได้พยายามกระทำมาจนสำเร็จเรียบร้อย

หนังสือเรื่องนี้ หอพระสมุดวชิรญาณได้จัดเข้าไว้ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕ และได้เคยพิมพ์มาแล้ว ๒ คราว คือในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาและคุณหญิงศิรินธรเทพสัมพันธ์ (โต-ถมยา ศิริธร) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ คราวหนึ่ง กับในงานศพนายใหม่ มันนะประเสริฐ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ อีกคราวหนึ่ง แต่ได้พิมพ์เมื่อเวลา ๑๗ ปีล่วงมาแล้วทั้งสองคราว ต่อจากนั้นท่านได้พยายามค้นคว้าหาเรื่องราว และเหตุผลอันเกี่ยวกับพงศาวดารเล่มนี้ มาตกเติมแก้ไขให้ถูกต้องยิ่งขึ้น

เรื่องนี้ในชั้นต้น เมื่อท่านเจ้าของเรียบเรียงเสร็จแล้ว ได้ส่งต้นร่างไปถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ทรงรอบรู้ในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ซึ่งในขณะนั้นได้ทรงดำรงตำแหน่งเป็นสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ พระองค์ท่านได้ทรงพระกรุณาประทานลายพระหัตถ์ชี้แจง และทรงวิจารณ์ในเรื่องเหล่านั้นโดยละเอียด ซึ่งนับเป็นพระคุณส่วนหนึ่ง

จึงได้นำสำเนาลายพระหัตถ์ของพระองค์ท่าน มาพิมพ์ไว้ข้างท้ายหนังสือนี้ด้วย หวังว่าการพิมพ์ครั้งนี้คงจะมีประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านยิ่งขึ้นอีก

อนึ่ง เมื่อก่อนที่ท่านเจ้าของเรื่องจะถึงแก่กรรม ได้สั่งนายร้อยตรี ถัด รัตนพันธุ์ ไว้ว่า เมื่อจะพิมพ์หนังสือแจกในงานศพของท่าน ให้เป็นธุระนำไปให้กรมศิลปากรช่วยตรวจตราแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง เจ้าภาพจึงได้มอบไปให้จัดการ นายร้อยตรี ถัด รัตนพันธุ์ ก็ได้รับธุระสนองพระคุณ โดยได้นำไปให้กรมศิลปากรตรวจ และพิมพ์จนสำเร็จเรียบร้อย ในนามของเจ้าภาพขอแสดงความขอบคุณกรมศิลปากรไว้ในที่นี้เป็นพิเศษ ทั้งขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายที่ได้ช่วยเหลือ และมาให้เกียรติยศในงานนี้โดยทั่วกัน

ในที่สุดนี้ ขอผลานิสงส์ที่ได้บริจาคเป็นเปตพลี จงดลบันดาลให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ ของท่านผู้ที่ได้ล่วงลับไปแล้วจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพโน้น เทอญ.

แย้ม ศรีวรวัตร

กับบุตรและธิดา

จวนเก่า จังหวัดพัทลุง

วันที่ ๑๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๑

คำนำ

นายร้อยตรีถัด รัตนพันธุ์ รับฉันทะจากเจ้าภาพงานศพหลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์) นำต้นฉะบับพงศาวดารพัทลุง มาขอให้กรมศิลปากรพิจารณา เพื่อตีพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์)

พงศาวดารพัทลุงนี้ หลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์) เรียบเรียงแล้วนำถวายสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เพื่อขอประทานกระแสพระอธิบายตามสมควร สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ทรงพระกรุณาแนะนำ ดังปรากฏตามลายพระหัตถ์ ซึ่งรวบรวมไว้ในตอนท้ายเล่มนี้

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ เคยพิมพ์พงศาวดารพัทลุงนี้มาแล้วครั้งหนึ่ง และรุ่งขึ้น พ.ศ. ๒๔๖๓ พิมพ์อีกครั้งหนึ่ง จัดเข้าไว้ในประชุมพงศาวดาร นับเป็นภาคที่ ๑๕ ต่อจากนั้นมา หลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์) ยังค้นคว้าสืบสวนหลักฐานเพิ่มเติม แล้วตกแซกในท้องเรื่องบ้าง ทำเป็นเชิงอรรถบ้าง หลายข้อหลายตอน เป็นหนังสือที่น่าอ่าน และเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาจะได้สอบสวนค้นคว้า เพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เป็นต้น ความอุตสาหะของหลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์) ในการเรียบเรียงพงศาวดารพัทลุงนี้ จึงนับว่าเป็นตัวอย่างอันดีของผู้สนใจในทางร้อยกรองเรื่องเกี่ยวกับโบราณคดี สมควรได้

รับสรรเสริญอย่างยิ่ง

อนึ่งเจ้าภาพได้ส่งประวัติหลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจ-วงศ์) มารวมพิมพ์ไว้ในเล่มนี้ด้วย ในประวัตินั้นพูดถึงสายสกุลของหลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์) ว่ามี ๖ สกุล ในแผนที่ลำดับสกุลมีสาขาสัมพันธ์อีก ๓ สกุล คือสกุล ทองอิน, นรินทรกุล, สิงหเสนี ส่วนสายสกุลทางมารดาคือณพัทลุง ตามที่ปรากฏ มีสกุลสาขาของณพัทลุงอีก ๓ คือ สกุลเศวตครุตมัท, วัลลิโภดม, นิกรกูล เพราะฉะนั้นจึงควรกล่าวได้ว่า หลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์) มีญาติสัมพันธ์ทั้งสองฝ่ายรวมกันถึง ๑๔ สกุล

กรมศิลปากรขอโมทนากุศล ที่เจ้าภาพพยายามบำเพ็ญเป็นลำดับมา ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือนี้ขึ้นสำหรับถวายจ่ายแจก นับเนื่องในวิทยาทาน เป็นการเพิ่มพูนมนุญญานิสงส์ อันควรสำเร็จโดยฐานะนิยม สมเจตนาอุทิศทุกประการและทุกเมื่อเทอญ.

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓

สารบาญ

คำปรารภของเจ้าภาพ	หน้า	ก
คำนำของกรมศิลปากร	,,	ค
ประวัติหลวงศรีวรวัตร	,,	(ง)
พงศาวดารเมืองพัทลุง		
ตอนที่ ๑ สมัยดึกดำบรรพ์	,,	๑
ตอนที่ ๒ สมัยกรุงศรีอยุธยา	,,	๘
ตอนที่ ๓ สมัยกรุงธนบุรี	,,	๒๗
ตอนที่ ๔ สมัยกรุงรัตนโกสินทร	,,	๓๒
ตอนที่ ๕ เปลี่ยนแปลงการปกครอง ปกครองโดยรัฐธรรมนูญ	,,	๖๙
ตอนที่ ๖ วิธีปกครองบ้านเมืองในสมัยก่อน	,,	๗๒
อธิบายศัพท์	,,	๘๑
สำเนาลายพระหัตถ์สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ		
สำเนาลายพระหัตถ์ฉะบับที่ ๑	,,	๘๒
สำเนาลายพระหัตถ์ฉะบับที่ ๒	,,	๙๐
สำเนาลายพระหัตถ์ฉะบับที่ ๓	,,	๙๒
สำเนาลายพระหัตถ์ฉะบับที่ ๔	,,	๙๓
สำเนาลายพระหัตถ์ฉะบับที่ ๕	,,	๙๕
แผนที่ลำดับสกุล		
ลำดับสายสกุล จันทโรจวงศ์	,,	หลัง
ลำดับสายสกุล ณพัทลุง	,,	สุด

TGDC 22/04/2563

หลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์)

ชาตะ วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๔

มรณะ วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ประวัติ
หลวงศรีวรวัตร

หลวงศรีวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์) เป็นบุตรพระยาวรวุฒิไวย (น้อย จันทโรจวงศ์) ท. จ. ผู้เป็นหลานเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) บุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ (อู่) ในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งภายหลังได้แยกสายสกุลออกเป็น ๖ สาย คือนอกจากสกุลจันทโรจวงศ์แล้ว มีสกุลภูมิรัตนสาย ๑ สกุลศิริวัฒนกุลสาย ๑ สกุลบุรณศิริสาย ๑ สกุลสุจริตกุลสาย ๑ และสกุลชัชกุลอีกสาย ๑ ส่วนคุณหญิงน่ม วรวุฒิไวย มารดาของหลวงศรีวรวัตร ก็เป็นธิดาพระพลสงคราม (บัว) สกุลณพัทลุง ซึ่งสกุลนี้ได้แยกเป็นสกุลศิริธรอีกสายหนึ่ง จึงนับได้ว่า หลวงศรีวรวัตรมีญาติพี่น้องที่สนิทสัมพันธ์กันทั้งสองฝ่ายถึง ๘ สกุล

หลวงศรีวรวัตรเกิดที่จวนเก่า กิ่งลำปำ อำเภอคูหาสวรรค์ จังหวัดพัทลุง เมื่อปีมะแม วันอังคารเดือน ๑๒ แรม ๑๐ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๑๔ เมื่อปฐมวัยได้ศึกษาวิชาในสำนักพระครูอริยสังวร (มา) วัดปทุมจินดา ครั้นเมื่อเจริญวัยขึ้น ได้บรรพชาเป็นสามเณรในสำนักนั้น ครั้นลาสิกขาบทจากสามเณรแล้ว ได้เข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กเรือนนอก ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปิยะมหาราชเจ้า

TUDC 22/04/2563

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร ให้เป็นหลวงจักรานุชิต ผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง พออายุครบ ๒๑ ปีได้กราบถวายบังคมลาอุปสมบทที่วัดวังจังหวัดพัทลุง ซึ่งสกุลณพัทลุงเป็นผู้สร้าง โดยพระครูอริยสังวร (กิมฮั้ว) เป็นอุปัชฌายะ อยู่ในสมณเพศ ๑ พรรษา แล้วลาสิกขาบท เข้ารับตำแหน่งเป็นผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุงตามเดิม

ครั้นเมื่อ พ. ศ.๒๔๔๐ ในขณะที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รวมหัวเมือง จัดการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณปกครองท้องที่ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นข้าหลวงตรวจราชการมณฑลชุมพร ซึ่งในเวลานั้นได้รวมเมืองชุมพร เมืองไชยา เมืองหลังสวน เมืองกาญจนดิษฐ และเมืองกำเนิดนพคุณ เป็นมณฑลหนึ่งเรียกว่ามณฑลชุมพร ได้รับราชการอยู่ที่มณฑลชุมพรหลายปี ภายหลังได้กราบถวายบังคมลากลับมาจังหวัดพัทลุงโดยเนื่องจากอาการป่วยของท่านบิดา และได้อยู่พยาบาลท่านบิดาจนถึงแก่อนิจกรรม แล้วก็เลยอยู่เสียที่บ้านเดิมไม่กลับไปรับราชการอีก

ต่อมา เมื่อ พ. ศ. ๒๔๕๔ ในรัชกาลสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานยศให้เป็นรองอำมาตย์โท ในตำแหน่งกรมการพิเศษ และในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เปลี่ยนราชทินนามเป็นหลวงศรีวรวัตร

TUDC 22/04/2553

ครั้นเมื่อได้เปลี่ยนการปกครองโดยรัฐธรรมนูญแล้ว ได้มีสภาจังหวัดขึ้นตามระบอบประชาธิปไตย หลวงศรีวรวัตรก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาจังหวัดเมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๗ ดำรงอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเป็นเวลา ๑ ปี ส่วนเครื่องราชอิสสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน คือ พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้รับพระราชทานเบญจมาภรณ์มงกุฎและเหรียญรัชฎาภิเษก พ. ศ. ๒๔๔๑ ได้รับพระราชทานเหรียญประพาศยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้รับพระราชทานเหรียญทวีธาภิเษก พ. ศ. ๒๔๕๑ ได้รับพระราชทานเหรียญรัชมังคลาภิเษก พ. ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖ พ ศ. ๒๔๖๙ ได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗

หลวงศรีวรวัตร ได้ทำการสมรสกับแย้ม ธิดาพระทิพคำแหงสงคราม (ศุข ณพัทลุง) ต. จ. มีบุตรและธิดาที่มีชีวิตอยู่ในเวลานี้ ๖ คน คือ

๑. นางลออ วรยุติพจนาตถ์
๒. นายสำอาง จันทโรจวงศ์
๓. นางอรรถวิบูลย์ (วรรณา จันทโรจวงศ์)
๔. นางบรรจงเวชชกิจ (ประไพ มุตตามระ)
๕. นายอำนวย จันทโรจวงศ์
๖. นางจำลอง จันทโรจวงศ์

22/04/2563

นอกจากนี้ยังมีบุตรธิดาที่เกิดด้วยภรรยาอื่นอีก ๒ คน คือ

๑. นายชิต จันทโรจวงศ์ เกิดด้วยจัด มารดา

๒. คุณหญิงเลมียด พิทักษ์ธรรมสุนทร เกิดด้วยนิ่มมารดา

หลวงศรีวรวัตร เป็นผู้มีความโอบอ้อมอารี มีจิตต์เมตตากรุณา กว้างขวางในทางสมาคม มีนิสสัยเป็นคนตรง ทำอะไรทำจริง ชอบค้นคว้าหาเหตุผลทั้งในโบราณสมัยและสมัยปัจจุบัน จนสามารถเรียบเรียงพงศาวดารเมืองพัทลุง ซึ่งท่านกำลังถืออยู่ในมือณบัดนี้ นอกจากนี้ ในทางโลก หลวงศรีวรวัตรเป็นผู้ที่เอาใจฝักใฝ่ในทางการเมือง และนิยมชมชื่นต่อรัฐธรรมนูญยิ่งนัก ส่วนในทางธรรม ก็มีความศรัทธาและถือมั่นในพระพุทธศาสนา ในตอนหลังเมื่อถึงวันพระ ๘ ค่ำและ ๑๕ ค่ำ หลวงศรีวรวัตรได้รับศีลอโบสถและไปค้างอยู่ที่วัดเสมอมิได้ขาด เนื่องด้วยคุณธรรมดั่งได้กล่าวมา ประกอบด้วยเป็นผู้ใหญ่ในจังหวัดพัทลุงคนหนึ่ง จึงกระทำให้เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลโดยมาก

หลวงศรีวรวัตร เริ่มป่วยครั้งสุดท้ายเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ โดยบังเกิดบวมขึ้นที่ต่อมใต้ขากันไกร ได้ไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลจังหวัดสงขลา แต่อาการหาทุเลาไม่ จึงได้เข้าไปรักษาตัวณกรุงเทพ ฯ เข้าอยู่ในโรงพยาบาลกลางและโรงพยาบาลศิริราช แต่อาการมีแต่ทรุด เหลือกำลังที่แพทย์จะบำบัดให้หายได้ จึงได้กลับมาบ้านณจังหวัดพัทลุง อาการก็กำเริบหนักขึ้น ถึงแก่กรรมที่จวนเก่า ตำบลลำปำ จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ คำนวณอายุได้ ๖๖ ปีกับ ๒๓ วัน.

TUDC 27/04/2563

พงศาวดารเมืองพัทลุง

ตอนที่ ๑ สมัยดึกดำบรรพ์

ตอนนี้เป็นเรื่องดึกดำบรรพ์ มีเรื่องราวเขียนด้วยเส้นดินสอดำในกระดาษเพลา เย็บเป็นเล่มคล้ายสมุดจีนเรียกว่า "เรื่องนางเลือดขาว" มีเรื่องราวเป็นอภินิหารยืดยาวเป็นทำนองนิทาน

เมืองพัทลุงได้ตั้งมาก่อน พ.ศ ๑๔๘๐ หรือราว ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว เมืองตั้งอยู่ที่จะทิ้งพระ (๑)

ครั้งหนึ่งเจ้าเมืองชื่อเจ้าพระยากรงทอง ได้ครองเมืองพัทลุง ครั้งกรุงศรีอยุธยามหานครฝ่ายเหนือ หรือกรุงศรีโขทัยราชธานี

ครั้งนั้นตาสามโมผัว ยายเพ็ชร์เมีย อยู่ที่ตำบลปละท่าตะวันตกของทะเลสาป (คือบ้านพระเกิด) เป็นหมอสดำ หมอเฒ่านายกองช้าง เลี้ยงช้างส่งเจ้าพระยากรงทองทุกปี ต่อมาตายายได้กุมารจากป่าไม้ไผ่เสรียง มีพรรณเลือดนั้น เขียว ขาว เหลือง ดำ แดง กับได้นางจากป่าไผ่ตง มีพรรณเลือดนั้น ขาว

---

(๑) ตัวเดิมเขียนเป็นสทิงพระทุกฉะบับ ที่กิ่งจะทิ้งพระจังหวัดสงขลาเดี๋ยวนี้ รากกำแพงและคูเมืองยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ประมาณยาวไปทางทิศเหนือทิศใต้ ๗ เส้นเศษ กว้าง ๖ เส้น ๑๖ วา ราษฎรแถวนั้นเรียกที่นั่นว่า "ในเมือง"

TUDC 22/04/2563

จึงเรียกว่า "นางเลือดขาว" (๑) ตายายก็เอามาเลี้ยงไว้จนเจริญวัยขึ้น ตายายจึงแต่งกุมารกับนางเลือดขาวให้อยู่กินเป็นสามีภริยากัน ครั้นกาลนานมาตายายถึงแก่กรรม กุมารกับนางก็กระทำฌาปนกิจแล้วนำอัฐิไปฝังไว้ในถ้ำคูหาสวรรค์ (๒) กุมารกับ

---

(๑) กุมารกับนางเลือดขาวนี้ น่าจะเป็นบุตรลับ ๆ เป็นอะสะธรรมชาติ มารดามีความละอายเอาไปทิ้งไว้ในป่าไผ่ก็เป็นได้ เช่นหมอโกมารภัจ บุตรหญิงนครโสเภณีหาบิดามิได้ ก็ถูกมารดาเอาไปทิ้งไว้ในกองหญ้าใกล้ปราสาทพระเจ้าพิมพิสารแต่แรกเกิด จนพระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปพบ จึงโปรดให้ชุบเลี้ยงไว้ ต่อมาได้ศึกษาวิชาแพทย์ สำเร็จดีมีชื่อเสียงในทางแพทย์

(๒) ในถ้ำนี้มีพระพิมพ์ด้วยดินดิบชะนิดหนึ่ง มีมาแต่โบราณพันปีเศษ ที่ถ้ำเขาอกทะลุก็มีพระพิมพ์ชะนิดเดียวกัน คือ พิมพ์แผ่นหนึ่งมีพระยืนหรือนั่งเรียงกันหลายองค์ถึง ๓-๕ ชั้นก็มี องค์เดียวหรือ ๓ องค์ก็มี ข้างหลังพิมพ์เป็นอักษรสันสกฤต นับถือกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ภายหลังมีคนขุดหากันไปมาก เวลานี้มีน้อยหาไม่ใคร่จะพบเสียแล้ว สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ รับสั่งกับข้าพเจ้าว่า พระพิมพ์ชะนิดนี้เป็นของพราหมณ์ทำขึ้น เวลานี้ประเทศอินเดียก็ยังคงทำพระพิมพ์ชะนิดนี้อยู่ คือทำขึ้นเพื่อเก็บอัฐิของผู้ที่นับถือซึ่งล่วงลับไปแล้ว เช่นบิดามารดาเป็นต้น เมื่อได้กระทำฌาปนกิจแล้วนำเอาอัฐินั้นมาตำเคล้าเข้ากันกับดินดิบแล้วก็อัดพิมพ์เพื่อเก็บไว้

TUDC 22/04/2563

นางก็ได้รับมฤดกเป็นนายกองช้างต่อมาจนมีกำลังขึ้น แต่นั้นมาก็เรียกตำบลบ้านนั้นว่า "พระเกิด" เป็นส่วยช้างเลี้ยงช้างส่งเจ้าพระยากรงทองปีละตัว จึงทำเพลาตำรา (ตำนาน) ไว้สำหรับเมืองพัทลุงสืบมา ต่อมาเรียกว่า "ที่คช" (คือที่ส่วยช้าง) มีเขตต์ถึงบ้านท่ามะเดื่อ ฯลฯ

ครั้นกาลล่วงมา กุมารและนางเลือดขาวก็พาสมัครพรรคพวกไปทางทิศอิสานบ้านพระเกิด กุมารก็ขึ้นช้างพลายคชวิไชยมณฑลหมอเฒ่าแก่นมั่นคงควาญกับนางเลือดขาว ขี่ช้างพังตลับหมอเฒ่าสีเทพควาญ ครั้นไปถึงที่ซึ่งเป็นไชยภูมิดีก็ตั้งพักอยู่ณบางแก้ว แต่นั้นมาก็เรียกกุมารนั้นว่า "พระยา" ครั้งนั้นนางเลือดขาวยกเอาทรัพย์สร้างพระพุทธรูปและอุโบสถไว้ที่ตำบลสทังวัดหนึ่ง(๑)

ฝ่ายพระยากุมาร ก็เอาทรัพย์ทำพระวิหารและพระพุทธรูปแล้วจึงจารึกลงไว้ในแผ่นทองคำเป็นตำนานให้ชื่อว่า "วัดเขียนบางแก้ว" อีกอารามหนึ่ง และวันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีกุน เอกศก พ.ศ. ๑๔๘๒ (จ.ศ. ๓๐๑) ที่จะทิ้งพระ เจ้าพระยากรงทองก็ทำพระมหาธาตุ และก่อพระเชตุพนวิหารขึ้นพร้อมกันกับวัดเขียนบางแก้ว และวัดสทัง เป็น ๓ อาราม

ครั้นปีจอโทศก พ.ศ. ๑๔๙๓ (จ.ศ. ๓๑๒) พระยากุมารกับนางเลือดขาวก็เที่ยวไป ๗ วัน ถึงตรัง แขวงเมืองนครศรีธรรมราช(๒) พระยากุมารก็ทำพระพุทธรูปเป็นพระบรรทมที่ตรังนั้น

---

(๑) เดี๋ยวนี้ยังเรียกกันว่า "วัดสทังใหญ่" แต่รกร้างมานานแล้ว

(๒) เวลานั้นจังหวัดตรังคงยังอยู่ในแขวงจังหวัดนคร ฯ

องค์หนึ่ง และเมื่อกลับจากลังกาสิงหฬนั้น นางเลือดขาวจึงสร้างอารามพระศรีสรรเพ็ชญ์พุทธสิหิงค์ ณที่พักที่ตรังอีกอารามหนึ่ง (๑) เขียนจารึกไว้ ลงวันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๕ ค่ำ แล้วพระยากุมารกับนางเลือดขาวก็กลับมา ตั้งแต่นั้นมา พ.ศ. ล่วงได้ ๑,๕๐๐ ปี พระยากุมารกับนางเลือดขาวก็อยู่ที่บางแก้วนั้น ต่อมาเรียกที่นั้นว่า "ที่วัด" (๒) มีเขตต์ถึงบ้านดอนจิงจาย

ต่อมาพระยากุมารกับนาง ก็เที่ยวไปถึงแขวงเมืองนครศรีธรรมราช ได้สร้างพระพุทธรูปเป็นหลายตำบล ก็ตั้งอยู่ณเมืองนครศรีธรรมราช และยังพระสารีกธาตุกับเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช ผู้บุตรเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราชคนก่อนนั้น

จำเดิมแต่นั้นมาก็ลือชาปรากฏถึงกรุงศรีอยุธยามหานครฝ่ายเหนือ (คือกรุงสุโขทัยราชธานี) โปรดให้พระยาพิศณุโลกกับนางทองจันทน์ คุมนางสนมออกมารับนางเลือดขาว ที่เมือง

---

(๑) เห็นจะเป็นครั้งพระเจ้าไสยณรงค์ พระเจ้ากรุงสุโขทัย ให้ทูตเมืองนครศรีธรรมราช ไปเชิญพระพุทธสิหิงค์มาแต่เมืองลังกา ในเวลาเสด็จประพาศเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ราชทูตเห็นจะไปลงเรือที่เมืองตรัง พระยากุมารกับนางเลือดขาวจะไปกับราชทูตในงานเชิญพระพุทธสิหิงค์นี้ด้วย มีศรัทธามาก จึงได้สร้างวัดจำลองพระไว้

(๒) คือที่พระกัลปนาสำหรับคณะป่าแก้ววัดเขียน

TUDC 22/04/2563

นครศรีธรรมราช เพื่อจะทรงเลี้ยงเป็นมเหษี พระยากุมารก็กลับมาอยู่ที่พระเกิดบ้านเดิม ครั้นนางเลือดขาวเข้าไปถึงกรุง พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาก็หาได้ยกขึ้นเป็นมเหษี หรือนางสนมพนักงานไม่ ด้วยนางนั้นมีสามีและมีครรภ์ติดมาแต่สามีเดิมแล้ว ครั้นถึงกำหนดนางคลอดบุตรเป็นกุมาร ครั้นกุมารนั้นเจริญวัยขึ้น ทรงขอไว้ นางเลือดขาวจึงทูลลากลับบ้านเดิม จึงโปรดให้ส่งถึงบ้านพระเกิด ครั้งนั้นนางเดินทางมาทางคลองปากพนัง ได้พักอยู่ที่บริเวณนั้นหลายวัน เพื่อสร้างวัดไว้ที่บ้านควงในคลองควง ซึ่งแยกมาจากแม่น้ำกาเกตและคลองปากพนัง วัดนี้อยู่ทิศตะวันตกแต่เขาพระบาทในอำเภอปากพนังวัด ๑ เรียกกันว่าวัดแม่อยู่หัวเลือดขาว(๑) แล้วนางก็เดินทางไปบ้านพระเกิด นางก็ได้พบกับพระยากุมารสามีอยู่กินด้วยกันณที่นั้นสืบไป จนชราอายุประมาณ ๗๐ ปี ถึงแก่กรรมทั้งสองคน ภายหลังบุตรนางเลือดขาวได้ออกมาเป็นเคหบดีอยู่ที่บ้านพระเกิดเมืองพัทลุง ชาวเมืองเรียกว่า "เจ้าฟ้าคอลาย" ด้วยเข้าใจว่าเป็นพระราชบุตรพระเจ้าแผ่นดิน(๒)

---

(๑) เวลานี้ร้างเสียแล้ว เรื่องวัดนี้เจ้าคุณรัตนธัชมุนี (ม่วง) วัดท่าโพธิ์ จังหวัดนคร ฯ ได้เล่าให้ฟังที่วัดคงคาจังหวัดพัทลุง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔

(๒) ไม่ปรากฏว่าได้ออกมาโดยเหตุใด และออกมาเมื่อใด เห็นจะออกมาเมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตแล้ว.

TUDC 22/04/2563

ตั้งแต่นั้นต่อมา อารามทั้งสองตำบลก็ร้างอันตรายลงเป็นลำดับประมาณหลายร้อยปี(๓)

---

(๓) มีเนื้อความในตำนานดังนี้ ข้าพเจ้าจึงได้เขียนลงไว้ตามที่รวบรวมได้ดังข้างบนนั้น เห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีบุคคลอยู่จริง และนางเลือดขาวกับพระยากุมารสามีเป็นผู้มีใจศรัทธา ได้สร้างวัดหลายตำบล ด้วยเป็นผู้มีกำลังที่ได้รับมฤดกจากตายายเป็นนายกองส่วยข้างมีผู้คนนับถือมาก มีเหตุผลควรเชื่อว่าจริง คือ วัดที่นางกับสามีได้สร้างไว้ยังเป็นหลักถานปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ เช่น วัดพระพุทธสิหิงค์ที่เมืองตรัง ๑ วัดเขียนที่บางแก้วเมืองพัทลุง ๑ วัดสทังใหญ่ที่ตำบลสทังเมืองพัทลุง ๑ เป็นต้น แต่เรื่องนางเลือดขาวนี้จะได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้แต่เดิมแล้วหรืออย่างไร ทางสันนิฐานไม่แน่ แต่อย่างไรก็ดี คงได้คัดเขียนกันครั้งพระครูอินทโมฬีคณะป่าแก้ว ที่ได้ปฏิสังขรณ์วัดสทังและวัดเขียนบางแก้วนั้นเป็นแน่ จึงได้มีตำนานเป็นลายลักษณ์อักษรเรื่องนางเลือดขาวสืบมาจนทุกวันนี้

เมื่อเห็นเป็นมูลความจริงอยู่บ้างดังนี้ จึงได้เขียนไว้ในพงศาวดารตามลาดับ ด้วยเห็นว่านางกับสามีเป็นผู้มีอัธยาศัยควรชม ในทางทำประโยชน์ไว้สำหรับบ้านเมือง ตามความนิยมของสมัยนั้น คือสร้างวัดอันเป็นที่เล่าเรียนของกุลบุตรสืบมา ประการหนึ่งเป็นเรื่องที่กล่าวถึงภูมิพื้นเมืองพัทลุงว่า สมัยครั้งกรุงสุโขทัยนั้น

Boonchu 22/04/2553

เมืองพัทลุงได้ตั้งเป็นบ้านเมืองอยู่ที่สทิงพระแล้ว จึงเห็นว่าควรเขียนไว้ในพงศาวดาร ระหว่างนี้เนื่อความขาดตอนค้นหาตำราหลักฐานยังไม่ได้ แต่ไม่ใช่เมืองร้าง คือ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๗ (จ.ศ. ๗๔๖) ปีชวดฉอศก ในแผ่นดินสมเด็จพระราเมศวร ครั้งกรุงศรีอยุธยาได้ส่งชาวเชียงใหม่มาไว้ที่เมืองพัทลุง ชาวเมืองพัทลุงจึงใช้ศัพท์ไทยเหนือติดมาบ้างบางคำ เช่น เสื่อเรียกสาด ฉันว่าฉาน ใกล้ว่าแค่ สัปรดว่าย่าหนัด เป็นต้น.

TUDC 22/04/2563

ตอนที่ ๒

สมัยกรุงศรีอยุธยา

ครั้นกาลล่วงมาราว พ.ศ. ๒๐๕๗ (จ.ศ. ๘๗๖) ล่วงแล้ว ครั้งกรุงศรีอยุธยาปรากฏว่า พระยาธรรมรังคัลเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ตั้งอยู่ที่จะทิ้งพระ พระยาธรรมรังคัลได้นิมนต์พระมหาอโนมทัสสี ไปเชิญพระมหาธาตุเจ้ามาแต่ลังกาทวีป มาก่อพระเจดีย์สูง ๑ เส้น บรรจุพระมหาธาตุ แล้วสร้างวัดทำอุโบสถศาลาวิหาร และก่อกำแพงล้อมเป็นเขตต์วัดสูง ๖ ศอก ณเชิงเขาพิพัทสิงห์ เรียกว่า "วัดหลวง" แล้วบอกถวายพระราชกุศลเข้าไปกรุง โปรดเกล้า ฯ ให้มีตราพระคชสีห์ และตราพระโกษาธิบดีออกมาเบิกข้าส่วยและภูมิเรือกสวนไร่นาขาดออกจากส่วยหลวง เป็นข้าโปรดคนทานพระกัลปนาไว้สำหรับวัดหลวงสืบไป

ฝ่ายปละท่าตะวันตกของทะเลสาปที่ตำบลวัดสทัง ก็มีปะขาวสนผัว นางเบ้าเมีย อยู่ที่นั่น เกิดบุตรด้วยกันสี่คน คนที่ ๑ ชื่อเจ้าอินท์ ที่ ๒ ชื่อเจ้าเพ็ชร์ ที่ ๓ ชื่อนางบุศย์ได้เป็นนางสนม[๓] ที่ ๔ ชื่อนางอ่อนทอง เจ้าอินท์พี่ใหญ่นั้นบวชเป็นปะขาว แล้วลงเรือสำเภาจีนเที่ยวไปช้านาน หาได้อยู่กับบิดามารดาไม่ ครั้นอายุได้ ๖๐ ปี เรียนรู้ทางไสยศาสตร์และอรรถธรรม แล้วจึงกลับ

---

(๓) เห็นจะเป็นภรรยาน้อยของเจ้าเมืองพัทลุงนั้นเอง.

มาบ้านเดิม ตกแต่งปฏิสังขรณ์วัดเขียนบางแก้วและวัดสทัง เจ้าอินท์จึงเอาไม้แก่นแคฝอยแกะเป็นรูปนางเลือดขาว ขึ้นเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่เป็นรูปพระงามไว้ณวัดสทังเรียกว่า " ประทุมกาศเทวดานางเลือดขาว " วัดสทัง จึงเรียกว่า " วัดพระงาม " บ้าง

ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช เจ้าอินท์อุปสมบทเป็นภิกษุ ณเมืองนครศรีธรรมราช แล้วก็เข้าไปกรุงครั้งนั้นที่กรุงมีศึกมาล้อมเมืองอยู่(๑) พระสามีอินท์(๒)เข้ารับอาสาขอม้าตัวหนึ่งกับคน ๕๐๐ บวชเป็นปะขาวออกทำเวชมนตร์ ให้ข้าศึกงวยงงมีความกลัวกลับไป

พระสามีอินท์มีความชอบ จึงเอากระบวนวัดและพระพุทธรูปที่ได้เลิกพระศาสนา (คือปฏิสังขรณ์) วัดเขียนบางแก้วและวัดสทังขึ้นถวาย ขอพระราชทานเบิกญาติโยมสมัครพรรคพวกให้

---

(๑) เห็นจะเป็นศึกพระเจ้าหงษาวดี (ลันดำ) หรือที่เรียกว่า " พระเจ้าชนะสิบทิศ " ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชครั้งแรก เมื่อเชิญเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ พระเจ้าหงษาวดีมาตั้งประชิดกำแพงอยู่ ๓ วัน เห็นไทยปรองดองกันดีอยู่ก็เลิกทัพกลับไป.

(๒) คำที่เรียกว่าสามีหรือสวามี เคยได้เห็นในคำนำหน้านามนักบวชของชาวอินเดีย แต่จะได้เห็นได้พบในสาเหตุเรื่องใดลืมเสียแล้ว แต่ยังจำคำสามีนี้ได้ จึงเชื่อว่าเราใช้คำสามีเลียนชาวอินเดีย แต่ชาวปักษ์ใต้ใช้เรียกสำหรับภิกษุบวชใหม่.

22/04/2563

ขึ้นกับวัดทั้งสองนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระสามีอินท์ เป็นที่พระครูอินทโมฬีศรีนันทราชฉัททันตจุฬามุนีศรีราชปัญญาปรมาจารียานุชิต พิพิธรัตนราชวรวงศ์ พงศ์ภักดีศรีสากยบุตร์ อุประดิษเถร คณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง โปรดให้มีตราพระบรมราชโองการเบิกญาติโยม และไร่นาส่วยสาอากรชาวกุฎีศิลบาลทานพระกัลปนาให้ขาดออกจากส่วยหลวง พระราชทานแก่พระครูอินทโมฬี ฯ และห้ามเจ้าเมืองปลัดเมืองกรมการเมืองลูกขุนมุนนาย โดยตราพระราชกฤษฎีกาอุทิศไว้ให้เป็นข้าพระทั้งสองอาราม ให้ตายายบิดามารดาพระครูอินทโมฬี ฯ เป็นนายประเพณีและดำรัสเหนือเกล้าฯ แด่พระยาศรีภูริปรีชาธิราชมหาเสนาบดีศรีสาลักษณ์ และกรมพระกลาโหม ให้เบิกจากพระคลังหลวงเป็นสำเภา ๓ ลำ บรรทุกอิฐปูนรักทองมอบให้แก่พระครูอินทโมฬี ฯ กับโปรดให้เบิกวัดทั้งแขวงเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองพัทลุง ๒๙๘ วัด มาขึ้นแก่วัดเขียนบางแก้วและวัดสทัง คือ วัดคูหาสวรรค์ ๑ อารามพิกุล ๑ วัดสทิงมหาธาตุเจดีย์ใหญ่ ๑ วัดพระเจดีย์งาม ๑ วัดชะแม ๑ วัดกลาง ๑ วัดพะเจียก ๑ วัดโรงน้อย ๑ วัดโรงใหญ่ ๑ วัดพะตาล ๑ วัดเหียงพง ๑ วัดพระครูไชยพัท ๑ วัดตำเสา ๑ วัดสนามไชย ๑ วัดโตนดหลาย ๑ วัดพังยาง ๑ วัดชะแล้ ๑ วัดแจระ ๑ วัดพระนอนป่ากบางแก้ว ๑ วัดพยา ๑ วัดแหลม ๑ วัดพระพุทธสิหิงค์ที่ตรัง ๑ วัดพระงามที่ตรัง ๑ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นแก่วัดสทังวัดเขียนบางแก้ว และหมู่หัวสิบหัวงาน

ตามท้องพระตำรานี้ ก็ให้ขึ้นกับวัดทั้งสองนี้ทั้งสิ้น วัดสทังนั้นมีเลณฑุบาต คือ อาณาเขตต์แต่ลำน้ำบางแก้วแล่นไป[๑] ท่าแม่นางสีพรม ๆ แล่นไปหลาวลูด ๆ แล่นไปห่านกลุตง ๆ แล่นไปควนชัง ๆ แล่นไปหลักชุมแสง ๆ แล่นไปหลักม่วงเถ้านาโหนด ๆ แล่นไปควนยานฝ่ายอุดร ๆ แล่นไปควรกระทุ ๆ แล่นไปกำมะไสย ตั้งแต่คลองกำมะไสยแล่นไปแม่น้ำวัดฝ่ายอุดรควนยาน ๆ แล่นไปเปรวชะเมา (ป่าช้าชะเมา) เปรวชะเมาแล่นไปปากแว ตีนทะเลสาปเป็นแดน

วัดเขียนบางแก้วมีเลณฑุบาตตั้งแต่แม่น้ำบางแก้วแล่นไปแพรกแม่น้ำท่าช้าง ๆ แล่นไปปลายคลองโพศมา ๆ แล่นไปด่านฟ้ารั่ว ๆ แล่นไปหานเลน ๆ แล่นไปกระหวะ ๆ แล่นไปพยาเตย ๆ แล่นไปแก่งตาเสียด ๆ แล่นไปลำน้ำพระเกิด ลงไปจดชายทะเลสาปเป็นแดน

แล้วพระทรูอินทโมฬี ฯ กลับออกมาอยู่วัดสทัง มีที่พระกัลปนา ๒๔ หัวงาน วัดเขียนพระมหาสีราชเป็นเจ้าอธิการตามเดิม มีที่พระกัลปนา ๑๕ หัวงาน และข้าโปรดคนทานพระกัลปนาโปรดพระราชทานตัดขาดออกจากราชการหลวง ให้เป็นข้าพระ-โยมสงฆ์สำหรับตกแต่งวัดทั้งสิ้น แม้เกิดอรรถคดีเว้นแต่ความฆ่ากันตาย นอกจากนั้นนายประเพณีและพวกหัวสิบหัวงาน[๒]

---

(๑) คำว่าแล่นไป บักษ์ได้หมายความว่า จาก-ถึง

(๒) คือนายของหมวด ๑ ๆ ซึ่งขึ้นกับนายประเพณีหัวหน้าของวัด

TUDC 02/01/2539

ชำระว่ากล่าวเด็ดขาดได้ ครั้งนั้นเจ้าเมืองพัทลุง[๑] ก็มาสร้างพระพุทธรูปเรียงไว้ ๗ องค์ณวัดเขียน[๒]

ฝ่ายที่เมืองพัทลุง (จะทิ้งพระ) แผดงศรีพิรมย์เห็นว่า ที่บนเขาพิพัทสิงห์มีรอยพระพุทธบาทอยู่[๓] จึงขอต่อพระนาไลยมุย[๔] ทำพระวิหาร และก่อรูปพระโคะขึ้นบนเขาพิพัทสิงห์ จึงเรียกว่า

---

(๑) เห็นจะเป็นพระยาธรรมรังคัด

(๒) เห็นจะเป็นพระที่เรียกกันว่า "พระกุลา" เป็นพระสมาธิองค์ใหญ่อยู่กลางแจ้ง ก่อด้วยแลงเรียงไว้ห่าง ๆ กันราว ๑๐ หรือ ๑๕ วาบ้าง มีต้นไม้ใหญ่งอกแซกขึ้นที่ฐาน เดี๋ยวนี้พังทลายลงมากองอยู่ที่ฐานดินซึ่งพูนเป็นโคกรับฐานปูนไว้นั้น ยังเป็นรูปพระเศียรอยู่บ้าง ท่อนพระกรบ้าง ขนาดท่อนพระกรโดยกลมประมาณ ๓ คืบ พระเศียรยาวแต่พระนลาตริมพระเกษ ลงมาปลายพระหนุประมาณ ๑ ศอกคืบ ฝ่าพระบาทใหญ่โดยกว้า ๑๕ นิ้วครึ่ง ที่สาปสูญเสียก็มี

(๓) ได้พิเคราะห์ดูแล้วเห็นจะเป็นธรรมดาศิลานั้นเอง

(๔) เห็นจะเป็นเจ้าอธิการวัดหลวงที่พระยาธรรมรังคัดได้สร้างไว้ก่อนนั้น

TUDC 22/04/2563

"เขาพระโคะ" (๑) แต่นั้นมา

ต่อมาพระจวงเจ้าขอต่อพระนาลัยมุย มาตั้งอยู่ที่บนเขา พระโคะ กระทำบูชารอยพระพุทธบาทอยู่ที่นั้นเป็นช้านาน(๒)

ครั้นกาลล่วงมาพระสามีราม(๓) ซึ่งไปเรียนหนังสือฝ่ายปริยัติ-

---

(๑) ที่เรียกว่าพระโคะนี้ จะเป็นรูปอะไรก่อขึ้นไว้พังไม่ได้เรื่องราวเลย น่าจะเป็นพระโค ซึ่งเป็นเทวพาหนะของพระอิศวร ด้วยเป็นที่นับถือของไทยแต่โบราณมาจึงก่อรูปไว้บูชา ครั้นกาลนานมาก็กลายเป็นพระโคะ คือจะมีเขมาหรือเส้นอะไรของกระดาษเพลาแต้มเป็นจุดอยู่หลังโค และเข้าใจว่าเป็นสระอะจึงอ่านโคเป็นโคะ เช่นคำค้อยของชาวเมืองสงขลาเดี๋ยวนี้ เดิมจะได้เห็นหนังสือกรุงเทพ ฯ ซึ่งเป็นหนังสือหวัดกลายๆ เขียนคำว่า "ด้วย" นั้นเอง ผู้อ่านไม่เข้าใจคำกรุงเทพ ฯ ทั้งดูหนังสือหวัดไม่แน่จึงอ่าน "ด้วย" เป็น "ค้อย" ไป แต่สำเนียงบ้านนอกเรียกอักษรไม่ชัด เรียก ค้อย เป็น ข่อย เช่นคำว่า "ค้าขาย" บ้านนอกเรียกเป็น "ข่าค้าย" และคำค้อยนั้นที่ประโยคกับคำหน้าก็ตรงกับคำด้วย ทุกคำ เช่นคำว่า กินค้อย ไปค้อย มาค้อย ดังนี้ ก็เป็นคำตรงกับคำด้วยทั้งสิ้น เหตุดังกล่าวนี้ คำพระโค จึงกลายเป็นพระโคะมาจนทุกวันนี้

(๒) เห็นจะมาขออาศัยกระทำสังฆกิจอยู่บนเขานั้น

(๓) คำที่เรียกว่าสามี ก็คงเป็นเช่นเดียวกับที่ได้อธิบายไว้แล้วข้างต้น

TUDC 22/04/2563

ธรรมณกรุงเป็นผู้ชำนาญ ได้แปลธรรมชนะพราหมณ์ชาวสิงหฬ[๑] ได้ความชอบ ทรงโปรดปรานมาก ครั้นกลับออกมาจึงคิดอ่านด้วยพระครูสัทธรรมรังษีพุทธบวรมาจารย์[๒] พระครูสัทธรรมรังษียินยอมด้วย พระสามีรามจึงเข้าไปกรุงขอพระราชทานเบิกญาติโยมออกจากส่วยหลวง แล้วโปรดพระราชทานที่นาและกัลปนาและต้นตาลญาติโยมออกจากส่วยหลวง ๙ หัวงาน เป็นข้าโปรดคนทานพระกัลปนาขึ้นวัดพระโคะ โปรดให้มีเลณทุบาต ทิศเหนือถึงเขาพังไกรและควรชลิก ทิศใต้จดเขาเขียวและเขาแดง ทิศตะวันออกจดทะเลเค็ม ทิศตะวันตกจดทะเลสาป แล้วโปรดตั้งให้พระสามีรามเป็นพระราชมุนี ครั้นกลับออกมาจึงก่อพระเจดีย์บรรจุพระศรีรัตนมหาธาตุสูงเส้น ๕ วา ทำด้วยจะลุ้งทองแดง[๓] มีระเบียงรอบพระเจดีย์ ทำศาลาวิหารอุโบสถขึ้นบน

---

(๑) ตอนนี้น่าจะมีจริงอยู่บ้าง แต่น่าจะเป็นมอญไม่ใช่ชาวสิงหฬ เพราะเคยได้พบในพงศาวดารมอญครั้งพระมหาบีฎกธรรมพระเจ้าหงษาวดี ที่พระนางเจ้าตะละเท้าทรงยกขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ๆ พระองค์นี้โปรดให้มีการผูกปัญหาถามประกวดกัน นัยว่าได้ถามปัญหามาถึงเมืองไทยด้วยประมาณ จ. ศ. ๙๕๐ ถ้าจริงดังนั้น เรื่องพระสามีรามก็ต้องเป็นความจริงอยู่บ้าง

(๒) พระครูสัทธรรมรังษีน่าจะเป็นเจ้าอธิการวัดหลวงต่อจากพระนาไลยมุย และน่าจะเป็นเจ้าคณะผู้ใหญ่ด้วย

(๓) เข้าใจว่าจะหุ้มทองแดงที่ยอด

TUDC 22/04/2563

เขาพระโคะแล้วเปลี่ยนเรียกว่า "วัดพระโคะ" และอาณาเขตต์เหล่านั้นเรียกว่า "ที่พระโคะ" แต่นั้นมา(๑) และครั้งนั้นโปรดเกล้า ฯ ให้ออกเมืองราชแสนมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง โปรดให้บรรทุกอิฐมาช่วยทำพระศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์นี้ด้วย พระราชมนีก็ได้เป็นเจ้าอธิการวัดพระโคะต่อมา(๒) ต่อมาพระราชมนี พระครูสัทธรรมรังษี พระมหาเถรพุทธรักขิต พระครูบุตร์เทพ และหมื่นเทพบาล สร้างวัดในถ้ำคูหาสวรรค์ ในที่ราบของพ่อขุนศรีชนาพยาบ้าน ปลัดเมืองพัทลุง ทำพระพุทธรูป ๒๐ องค์ และก่อเจดีย์ ๗ องค์ แล้วถวายพระราชกุศลเข้าไปกรุง โปรดให้มีพระตำราตราโกษาธิบดียกญาติโยมและภูมิสัตว์ไร่นา อันมีในที่นั้น ๑๒ หัวงานขาดออกจากส่วยหลวง เป็นศิลบานทานพระกัลปนาสำหรับวัดคูหาสวรรค์สืบไป

---

(๑) ต่อมาเพิ่งทราบจากหนังสือเรื่องวัดว่า ครั้งนี้วัดควนถบแขวงปละท่าตะวันตกของทะเลสาบ ซึ่งอยู่ในตำบลลำปำ จังหวัดพัทลุงเดี๋ยวนี้ ไปขึ้นอยู่กับวัดพระโคะด้วย จึงไม่มีชื่อวัดควนถบในบัญชีรายชื่อวัด ซึ่งขึ้นกับวัดเขียนบางแก้วและวัดสทัง

(๒) มีคำเล่าลือว่า ท่านพระโคะผู้นี้มีบุญและมีอภินิหารต่างๆ ชาวเมืองแถวนั้นเรียกว่า "ท่านเจ้าพระโคะผู้มีบุญ" นับถือกันว่าเป็นเทพารักษ์ศักดิ์สิทธิ์มาจนทุกวันนี้ และที่เรียกว่ารอยพระบาทนั้นก็กลายเป็นรอยเท้าท่านเจ้าพระโคะไป

TUDC 22/04/2563

ต่อมาพระสุรัสราชาออกมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง นิมนต์พระมหาเถรผู้มีอายุ (ไม่ปรากฏนาม) ให้ก่อพระมหาธาตุเจดีย์สูงเส้น ๑ วา และพระวิหาร พระธรรมศาลา พระพุทธรูป พระโมคคัลลาน์ พระสารีบุตร์ ฝ่ายซ้ายฝ่ายขวาไว้ในกลางเมืองพัทลุง[๑] แล้วเอากระบวนที่ได้สร้างวัดนั้นเข้าไปกรุงถวายพระราชกุศล จึงมีพระราชศรัทธาโปรดให้มีพระตำราตราโกษาธิบดี ยกญาติโยมที่ภูมิสัตว์ไร่นาโตนดต้นตาลในที่นั้น ขาดออกจากส่วยหลวง เป็นข้าโปรดคนทานพระกัลปนาสำหรับพระอารามนั้นสืบไป

ต่อมาออกหลวงเยาวราชมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ครั้งนั้นอาเจะอารู[๒]มารบเสียเมืองแก่อาเจะอารูๆกวาดครัวไป ความทราบถึงกรุงโปรดเกล้า ฯ ให้แผดงศรีราชบัญญาถือท้องตราออกมาเอาตัวเจ้าเมืองกรมการ ออกหลวงเยาวราชเจ้าเมืองเกรงกลัวพระราชอาญาจึงกินยาตายเสีย ได้แต่ขุนศรีชนาปลัดกับครอบครัวจำตรวนเข้าไปกรุง ให้ลงพระราชอาญาจำตรวนขังไว้

ครั้งนั้นช้างต้นตกน้ำมันออกจากโรง หมอควาญเอาไม่ได้ หมื่นอินทรพงษาบุตร์ขุนศรีชนาจับช้างนั้นได้เอาเข้าโรง หมื่น

---

(๑) เห็นจะเป็นวัดจะทิ้งพระเป็นวัดเก่าสืบต่อมาจนทุกวันนี้

(๒) เห็นจะเป็นสลัด ด้วยมีคำเล่าลือว่า สลัดมาตีเมืองได้แล้วกวาดครัวติดท่านพระโคะผู้มีบุญไปด้วย ท่านพระโคะจึงทำอภินิหารต่าง ๆ จนพวกสลัดมีความเกรงกลัว พาตัวท่านกลับมาส่งไว้ณที่เดิม

TUDC 22/04/2563

อินทรพงษาบุตร์ขุนศรีชนามีบำเหน็จแก่ราชการ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานโทษขุนศรีชนาออกจากที่ขัง แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นปลัดเมืองตามเดิม ให้หมื่นอินทรพงษาบุตร์ขุนศรีชนาเป็นขุนคชราชา หัวพันส่วย กลับออกมาอยู่เมืองพัทลุงต่อไป

แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้ออกเมืองภักดีกรเทพ ออกมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง เกลี้ยกล่อมไพร่ส่วยที่สัดพลัดอยู่นั้น ให้กลับเข้ามาอยู่ตามภูมิลำเนา ครั้งนั้นโปรดเกล้า ฯ ให้ออกขุนทรเนตร์ณเทพ (ขุนธรเณนทรเทพ) และจ่าพันภายณราช (พันภาณุราช) เชิญท้องตราออกมาตั้งกองเรียกส่วย ณเมืองนครศรีธรรมราช และเรียกส่วยเมืองพัทลุงด้วย

ต่อมาออกเมืองคำได้เป็นเจ้าเมืองพัทลุง ครั้งนั้นมีศึกอุชังคัตนำ (บางแห่งเรียก "อุยงตะนะ"[๑] หรือสลัด) มาตี เสียเมืองแก่ข้าศึก ออกเมืองคำหนีรอดไปได้ ข้าศึกกวาดได้แต่ครอบครัวกรมการและสมณชีพราหมณ์ราษฎรข้าพระโยมสงฆ์ ได้ไปแก่อุชังคัตนำเป็นอันมาก และเผากุฎีวิหารบ้านเรือนราษฎรเสียสิ้น

---

(๑) ตามที่ตรวจสอบดูศักราชในเพลาของวัด สลัดครั้งนี้ในระหว่างจุลศักราช ๙๑๕ กับ ๙๓๐ และที่เรียกว่าศึกอุชังคัตนำนี้ ในลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ประทานข้าพเจ้า ทรงอธิบายว่า อุยงตะนะคือภาษามะลายูเป็นอุยังตะนัก แปลว่าปลายแหลม คือปลายแหลมมะลายู ก็เมืองยะโฮนั้นเอง" (ในกฎมนเทียรบาลเก่าว่าอุยงตะนะเป็นรัฐหนึ่ง สมัยโบราณเคยเป็นเมืองขึ้นแก่สยามเหมือนกัน)

TUDC 22/04/2563

ฝ่ายปละท่าตะวันตก แขกเมืองไทรรู้ข่าวไปว่า เมืองพัทลุงฝ่ายปละท่าตะวันออกเสียเมืองแก่สลัดอุยังตะนักแล้ว เห็นเป็นโอกาศอันดีจึงได้ยกมาเป็นกองโจร มาตีปล้นเก็บทรัพย์สิ่งของและจุดไฟเผาบ้านเรือนและวัดวาอาราม ตลอดมาจนถึงตำบลคูหาสวรรค์ ในที่ราบของพ่อขุนศรีชนาปลัดเมืองอีกพวกหนึ่ง

ครั้งนั้นเจ้าเมืองหาเป็นโทษไม่ ด้วยศึกเหลือกำลัง โปรดเกล้า ฯ ให้เป็นเจ้าเมืองดังก่อน ให้เกลี้ยกล่อมส้องสุมราษฎรที่กระจัดพลัดพรายอยู่นั้น เข้ามาอยู่ตามภูมิลำเนาจัดการรักษาบ้านเมืองต่อไป(๑)

ครั้งนั้นให้เรียกส่วยแต่เมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุงหาเรียกไม่(๒)

ต่อมา ออกขุนเทพตำรวจเป็นเจ้าเมืองพัทลุง(๓) ครั้งนี้มีผู้ศรัทธาสร้างเจดีย์วิหารหลายวัดหลายตำบล คือ

---

(๑) ครั้งนี้ข้าศึกกวาดครอบครัวไปมาก เห็นจะเอาตัวพระราชมุนี (ท่านเจ้าพระโคะ) ไปด้วย ได้มีตำนานหรือประวัติของพระราชมุนี (ท่านเจ้าพระโคะ) กล่าวว่า ท่านหาได้ตายอย่างคนธรรมดาไม่ อยู่ ๆ ก็หายศูนย์ไปโดยอิทธิฤทธิ์ และต่อไปก็ไม่ได้กล่าวถึงท่านผู้นี้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่งเลย จึงเห็นว่าคงจะศูนย์ไปด้วยข้าศึกสลัดครั้งนั้นเอง

(๒) เห็นจะเป็นเพราะถูกสลัดมารบยับเยินมาก

(๓) ประมาณราวแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรฐ

TUDC 22/04/2563

๑. พระมหาเทพ ทำพระวิหารและเจดีย์ตำบลวัดแจระ (บางแห่งเรียกหัวแจระ)

๒. พระครูธรรมรังษี ลำราม ทำพระวิหารตำบลวัดเบิก (อยู่ที่กิ่งจะทิ้งพระ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา)

๓. พระครูพิชัย ทำพระวิหารตำบลวัดชะแม (อยู่ที่กิ่งจะทิ้งพระ จังหวัดสงขลา)

๔. พระมหาเถรพรม ทำพระวิหารตำบลวัดนามีไชย หรือสนามมีไชย (อยู่ที่กิ่งจะทิ้งพระ จังหวัดสงขลา)

๕. พระมหาเถรรัตนเทพ ทำพระวิหารตำบลตำเสา หรือเสา อ่านเป็นสี่เสา (นัยว่าเป็นวัดกระดังงา อยู่ในกิ่งจะทิ้งพระ จังหวัดสงขลา)

๖. พระครูสุวรรณคีรี ทำพระวิหารในวัดชะแล้ (อยู่ที่กิ่งจะทิ้งพระ จังหวัดสงขลา)

๗. พระมหาเถรพรม ทำพระวิหารตำบลบ่อโด

๘. พระมหาเถรโสม พระมหาเถรพงษ์ ทำพระวิหารวัดโรง (อยู่ในกิ่งจะทิ้งพระ จังหวัดสงขลา)

๙. พระมหาเถรเทพ ทำพระวิหารวัดพระเจดีย์งาม (อยู่ที่กิ่งจะทิ้งพระ จังหวัดสงขลา)

๑๐. พระครูธรรมเทววากร บวรมณี ศรีธรรมาธิบดี หัวเมืองพัทลุงณเขาบรรพตพระโคะ และปลัดวินัยธร พร้อมด้วยพระครูมังคลราชรูจี ศรีสัทธรรมเถียร หัวเมืองนครศรีธรรมราช

TUDO 22/04/2566

เข้าไปกรุง ร้องต่อสมเด็จพระสังฆราชาบดีศรีสังฆปรินายกๆ จึงทำฎีกาให้ออกพระศรีภูรีปัญญาธิราชเสนาบดีศรีสาลักษณ์ นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอเบิกญาติโยมและศิลปานทานพระกัลปนาตามที่สมเด็จพระอัยกาธิราชเจ้า[๑]ทรงอุทิศไว้แต่ก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระตำราพระราชอุทิศไว้ ดุจพระตำราของสมเด็จพระอัยกาธิราชเจ้าทรงอุทิศไว้แต่ก่อน (วัดเหล่านี้อยู่ฝ่ายปละท่าตะวันออก)

แต่ฝ่ายปละท่าตะวันตก[๒] ในที่ราบของพ่อขุนศรีชนาพยาบ้าน (ปลัดเมือง) ในตำบลคูหาสวรรค์นั้น พระมหาเถรสุนทรธรรม พระมหาเถรอิน พระมหาเถรพรม เข้าไปกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา ทำฎีกาให้ออกพระศรีภูรีปัญญาธิราชเสนาบดีศรีสาลักษณ์ นำกราบทูลพระกรุณา ขอพระราชทานเบิกญาติโยมและสมัคพรรคพวกออกจากส่วยหลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้มีท้องตราพระโกษาธิบดี เบิกญาติโยมสำหรับวัดคูหาสวรรค์ไว้ตามเดิม ชั่วพระจันทร์พระอาทิตย์

---

(๑) ที่เรียกว่าพระอัยกา คือสมเด็จพระเทียรราชา พระอัยกาของสมเด็จพระเอกาทศรฐ

(๒) ที่เรียกว่าปละท่าตะวันออกตะวันตก หมายเอาฝั่งทะเลสาปเมืองพัทลุงเป็นกลาง

TUDC 22/04/2563

ครั้งนั้นพระมหาอิน ทำพระวิหารในตำบลวัดป่าชันวัดหนึ่ง เมื่อเสียเมืองแก่ข้าศึกอุยงตะนะแล้ว ขุนเสนา[๑]ปลัดเมืองได้สร้างวัดสทังน้อยขึ้นที่ชายทะเลสาปวัดหนึ่ง มีข้าพระและภูมิสัตว์ไร่นา ๑๓ หัวงาน พระมหาเถรเทพปัญญาเป็นเจ้าอธิการ วัดสทังนางเลือดขาว จึงเรียกว่า "วัดสทังใหญ่" บ้าง "วัดพระงาม" บ้าง "วัดพระงามสทังใหญ่บ้าง" เป็น ๓ ชื่อ

ต่อมาตาตุมะระหุ่ม เป็นแขกนับถือศาสนาอิศลามมาแต่เมืองสาไลย มาขอพระราชทานโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นเจ้าเมืองพัทลุง[๒]

---

(๑) ชื่อขุนเสนาปลัดที่สร้างวัดสทังนี้ ที่เขียนลงในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕ ว่าขุนเสนาปลัดนั้นพลาดไป ด้วยคำพูดของชาวเมืองพัทลุงเรียกคำ ศรี หรือ สี ว่าเส ดังนี้การคัดเขียนตามตัวจึงผิดเพี้ยน ที่จริงเป็นขุนศรีชนาผู้ที่เป็นบิดาขุนคชราชานั้นเอง ด้วยภายหลังมาตรวจพบในหนังสือเพลาวัดสทัง ว่าชื่อขุนศรีชนาสร้างวัดสทังดังนี้ จึงอธิบายไว้เพื่อกันความเข้าใจผิด

(๒) เข้าใจว่าคงจะมาตั้งบ้านเรือน อยู่ที่บริเวณนี้มาแต่ก่อนนานแล้ว ภายหลังจึงได้เป็นเจ้าเมืองพัทลุง

TUDC 22/04/2563

ได้ย้ายเมืองไปตั้งที่หัวเขาแดงปากน้ำ เมื่อถึงอนิจกรรมแล้ว ฝังศพไว้ที่หัวเขาแดงปากน้ำเมืองพัทลุง(๑)

ต่อมาเพรีชี ผัว เพรีมุย เมีย ตายายนายใหญ่กับหมื่นจันหัวปากนางหรง หมื่นอินทรทรงศักดิ์ หมื่นจ่าเทียนหัวปากพวกพ้องเข้าไปขอพระราชทาน โปรดให้เพรีชีเป็นเจ้าเมืองพัทลุงได้ย้ายเมืองมาตั้งที่เขาไชยบุรี(๒)ฝ่ายปละท่าตะวันตกทะเลสาปด้วยเพรีชีเป็นชาวบ้านนางหรงฝั่งตะวันตกใกล้กับเขาไชยบุรี อีกประการหนึ่ง เป็นที่มั่นคงแก่การป้องกันข้าศึก และพ้นจากพวกสลัดมารวบกวนด้วย เมืองที่ตั้งอยู่ปละท่าตะวันออกนั้นอยู่ใกล้ทะเลเค็ม สลัดอาจจู่มารบกวนได้บ่อย ๆ ทั้งเสียเมืองแก่สลัดด้วยจึงได้ย้ายเมืองมาตั้งที่เขาไชยบุรี(๓)

---

(๑) ซึ่งอยู่ตรงข้ามเมืองสงขลาเดี๋ยวนี้ ด้วยเป็นที่เหมาะแก่ความถาวรต่อไปภายหน้า เพื่อมิให้ศพนั้นศูนย์ไป ศพจึงยังมีปรากฏ เรียกว่ามาระหุ่มเป็นเทพารักษ์อยู่จนทุกวันนี้

ตาตุมะระหุ่มนี้ ได้เป็นต้นวงศ์ของสกุล ณพัทลุง เดี๋ยวนี้ และนัยว่ามีน้องชายคนหนึ่งชื่อมะระโหม มาตั้งอยู่ที่ตำบลชรัด ศพที่ฝังไว้ยังปรากฏเป็นเทพารักษ์อยู่ที่ตำบลชรัด ในจังหวัดพัทลุงจนทุกวันนี้

(๒) เขาเมืองอยู่ไม่ไกลจากคูหาสวรรค์ ที่ตั้งศาลากลางจังหวัดณบัดนี้

(๓) จะตั้งอยู่นานเท่าใดไม่ปรากฏ เข้าใจว่าต่อมาภายหลังเมื่อผลัดเปลี่ยนเจ้าเมืองจะได้ย้ายไปตั้งเสียที่อื่นบ้าง และที่ควน-

TUDO 22/04/2563

ครั้นล่วงมาพระยาวิชิตรณรงค์เป็นเจ้าเมืองพัทลุง ถึงณวัน ๕ ๑๑ ๘ ค่ำ จ.ศ.๑๐๓๘ พ.ศ.๒๒๑๙ ปีมะโรง พระมหามรุ เจ้าอธิการวัดควนถบ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่มาแต่ก่อนได้บูรณปฏิสังขรณ์วัดขึ้นให้รุ่งเรือง ซึ่งได้ปรักหักพังมาแต่ครั้งแขกเมืองไทรได้มาตีปล้นเมืองนั้น แล้วนำความกราบบังคมทูล โปรดเกล้าฯ ให้โกษาธิบดีมีสารตรามาเบิกข้าพระคนทานพระกัลปนา แลนา ๓ ตำบลให้คงขึ้นแก่วัดควนถบตามเดิม คือนาหนบูรควนถบเป็นนา ๑๑ ท่อน ทิศทักษิณขุดเหมืองไว้เป็นแดน ทิศอุดรป่าริมควนถบเป็นแดน ทิศบูรเอาป่าเสม็ดริมเนินเป็นแดน แล่นตรงลงมาปัจฉิมถึงควนถบเอามาบนายเรงเป็นแดนตำบลหนึ่ง อีกตำบลทิศทักษิณเอาคลองน้ำเป็นแดน ทิศอุดรเอาเสม็ดโมรงเป็นแดน ทิศปัจฉิมเอามาบนายเรงเป็นแดน ทิศบูรเอาป่าเป็นแดน

แร่ตำบลควนมะพร้าวเดียวนี้ คงได้ตั้งเมืองครั้งหนึ่งเป็นแน่ ด้วยมีคำเล่าบอกสืบกันมาว่า ที่ควนแร่เป็นที่ตั้งเมืองเก่าครั้งหนึ่งแล้ว ทั้งมีคูเมืองและมีอิฐก่อเป็นทำนองกำแพง อยู่ริมคูเมืองปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ครั้งเมืองตั้งอยู่ที่ปละท่าตะวันออก มีแขกสลัดยกมาทางเรือรบกวนเสมอถึงกับเสียเมืองบ้าง ดังปรากฏข้างต้นนั้นแล้ว ฝ่ายปละท่าตะวันตก คือเมืองพัทลุงเดียวนี้ก็มีพวกแขกทางใต้ลงไป มีเมืองไทรเป็นต้นควบคุมกันเป็นศึกโจรมาตีปล้นซ้ำเติมเสมอ จึงต้องให้ขุนศรีชนาปลัดเมืองมาตั้งรักษาการอยู่ตำบลคูหาสวรรค์ ชาวเมืองจึงร้องเรียกกันว่าพ่อขุนศรีชนาพระยาบ้านดังปรากฏข้างต้น

TUDC 22/04/2563

อีกตำบลเป็นนา ๗ ท่อน ทิศอุดรเอาเหมืองเป็นแดน ทิศทักษิณเอาคลองออกมาแต่ควนสารเป็นแดน ทิศปัจฉิมเอาห้วยแต่บ้านม่วงแล่นไปพายัพควนสารเป็นแดน ทิศหนบูรเอาคลองน้ำเป็นแดน

นาทั้งนี้ให้สัปปะรสหมื่นทิพ สัปปะรสคง ผู้เป็นเหล่ากอข้าพระมาแต่ก่อน เป็นผู้รักษา จะได้จำเริญวัดควนถบต่อไป

ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงศรีสาครเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ให้ขุนเทพสงครามเป็นปลัด

ภายหลังพระจักรีผู้เป็นออกยานครศรีธรรมราช และเป็นเจ้าเมืองไชยา[๑] มาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง

ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ออกหลวงเพ็ชร์กำแหงออกมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ครั้งนั้นเมื่อ[๒] พ.ศ. ๒๒๔๒ (จุลศักราช ๑๐๖๑) พระครูอินทรเมาฬี ศรีญาณสาคร บวรนนทราชจุฬามุนี ศรีอุประดิษเถร คณะป่าแก้วเมืองพัทลุง ได้เลิกพระศาสนา คือปฏิสังขรณ์วัดเขียนบางแก้ว แล้วเข้าไปร้องขอต่อสมเด็จพระพนรัตน์ราชกระวีศรีสังฆราชสงฆปรินายก ติปิฎกปรมัตถาดิลกโลกาจาริย์ อาริยกัศยบ มหรรณพปรีชา มหาสามีรูจิจิตร์บพิตร์ สถิตย์ในวรรัตนารามพระสังฆราชป่าแก้ว วัดเจ้าพระยาไทยอารามหลวง ณกรุงทวาราวดีสมเด็จพระพนรัตน์จึงให้พระนิโครธเถร อธิการวัดบูรพาราม นำ

---

(๑) เห็นจะเป็นลูกหลานหรือวงศ์ญาติเจ้าเมืองนคร ฯ แต่คงเป็นเจ้าเมืองไชยาย้ายมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง

(๒) ตรงกับแผ่นดินพระเจ้าเสือ

TUDC 22/04/2563

ถวายพระพรขอเบิกญาติโยม และส่วยสาอากรศิลบานทานพระกัลปนาสำหรับวัดเขียนวัดสทังดุจดังก่อน จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระตำราพระราชอุททิศไว้ ดุจพระตำราพระมหากษัตริย์เจ้าแต่ก่อนทรงพระราชอุททิศไว้นั้น

ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ออกหลวงไชยราชาราชสงคราม มาครองเมืองพัทลุง แล้วโปรดเกล้าฯให้ไปรั้งเมืองนครศรีธรรมราช[๑]

และโปรดเกล้าฯ ให้พระยาแก้วโกรพพิไชยเชฐ วิเศษราชกิจพิพิธภักดี อภัยภิรัยพาหะ เป็นออกยาพัทลุงต่อไป

ครั้นปีมะโรงสัมฤทธิศก พ.ศ. ๒๒๙๑ (จ.ศ. ๑๑๑๐) ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธราช (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) โปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชบังสัน (ตะตา) บุตรของลูกชายตาตุมะระหม่ เจ้าเมืองคนเก่า ซึ่งเข้าไปรับราชการอยู่ณกรุงนั้น ออกมาเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง[๒] เป็นเมืองท้านองประเทศ

---

(๑) น่าจะเป็นแต่เพียงปลัดหรือกรมการเมือง

(๒) ได้พบในหนังสือเรื่องวัดควนถบ เป็นสำเนาสารตราโกษาธิบดี ดำเนินความตามพุทธลิขิตของคณะวัดป่าแก้ว เจ้าพระยาไทยอารามหลวง เรื่องวัดควนถบ ลงวัน ๒ ฯ ๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๑๕ ปีวอก มีมาถึงหลวงราชบังสัน มหันตสิริยา ผู้รั้งเมืองพัทลุง ดังนี้ จึงน่าจะสันนิษฐานว่า เป็นหลวงราชบังสันรั้งเมืองอยู่ ๔-๕ ปีก่อน จึงเป็นพระยาพัทลุง ส่วนราชทินนามนั้น น่าจะเป็นพระยาแก้วโกรบพิไชยเชฐ มากกว่าเป็นพระยาราชบังสันตามนามเดิม ด้วยตำแหน่งราชบังสันเป็นตำแหน่งของกรุงเก่าสืบมา

TUDC 22/04/2563

ราช[๑]ได้ถวายต้นไม้ทองเงินทุกปี มีเมืองจัตวา๔เมืองเป็นเมืองขึ้น คือเมืองปะเหลียน๑ เมืองจะนะ๑ เมืองเทพา๑ เมืองสงขลา๑[๒] พระยาราชบังสัน (ตะตา) เป็นเชื้อแขกนับถือศาสนาอิศลาม ได้ตั้งเมืองอยู่ที่เขาไชยบุรี (เขาเมือง) ครั้งนั้นได้ก่อสร้างป้อมกำแพงเชื่อมกับเขาล้อมเมืองไว้ มีปืนบาเหรี่ยม ๒ กระบอกประจำเมือง[๓] พระยาราชบังสันว่าราชการอยู่ ๑๕ ปี ถึงอนิจกรรมแล้ว พระภักดีเสนาบุตรพี่ชายพระยาราชบังสัน (ตะตา) ได้เป็นพระยาพัทลุง ว่าราชการเมืองต่อมา ๕ ปีถึงแก่กรรมเสียที่กรุง ด้วยในระหว่างนั้น ได้เข้าไปราชการในงานสงครามศึกพะม่าครั้งเสียกรุงนั้น

รวมเมืองตั้งอยู่ที่เขาไชยบุรี (เขาเมือง) ครั้งนี้ ๒๐ ปี ครั้น พ.ศ. ๒๓๑๐ (จ.ศ. ๑๑๒๙) กรุงศรีอยุธยาก็เสียแก่พะม่าข้าศึก

---

(๑) เห็นจะเป็นเมืองประเทศราชมาแต่โบราณ

(๒) เมืองสงขลานี้ เดิมเป็นด่านปากน้ำเมืองพัทลุง ได้ยกขึ้นเป็นเมืองจัตวา ด้วยเป็นท่าเลที่ค้าขายบริบูรณ์ผู้คนชุกชุม และคงขึ้นอยู่กับเมืองพัทลุงต่อไป แต่จะได้ยกขึ้นเป็นเมืองเมื่อใดไม่ปรากฏ

(๓) จะได้มาจากไหนหรือสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏ

TUDC 22/04/2563

ตอนที่ ๓

สมัยกรุงธนบุรี

ครั้นนั้นพระราชอาณาจักรเป็นจลาจล ต่างคนก็ตั้งตัวเป็นเจ้าแอกราช ฝ่ายเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก็ถึงอนิจกรรม (๑) พระปลัดจึงตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้านครศรีธรรมราช และตั้งหลวงฤทธินายเวร มหาดเล็ก (จันทร) หลานเขย (๒) เป็นอุปราช ให้หลานชายมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง ตั้งเมืองที่ท่าเสม็ด นัยหนึ่งเรียกว่า "ตำบลปราน" กับให้กรมการไปเป็นหลวงสงขลารักษาปากน้ำเมืองพัทลุงด้วย ผู้ว่าราชการเมืองพัทลุงว่าราชการอยู่ ๒ ปี ถึงแก่กรรม

แล้วเจ้านครให้พระยาพิมลขันธ์ สามีท้าวเทพสัตรีเมืองถลาง มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง (๓) พระยาพิมลขันธ์ตั้งเมืองที่ตำบลควนมะพร้าว (๔) ว่าราชการอยู่ ๒ ปี

---

(๑) เข้าใจว่าคงจะถึงอนิจกรรมในกรุง ก่อนเมื่อกรุงจะแตกไม่นานนัก

(๒) ซึ่งภายหลังมาในรัชกาลที่ ๑ ได้เป็นเจ้าพระยาสุรินทราชา ผู้สำเร็จราชการเมืองถลาง ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

(๓) เวลานั้นพระยาพิมล ฯ ได้แตกร้าวกันกับท้าวเทพสัตรี และท้าวเทพสัตรียังไม่มีชื่อเสียง ด้วยพะม่ายังไม่มาตีเมืองถลาง

(๔) ภายหลังเรียกบ้านนั้นว่า "บ้านพระยาขันธ์" อยู่ในตำบลพระยาขันธ์เดี๋ยวนี้

TUDC 22/04/2563

ครั้น พ. ศ. ๒๓๑๑ (จ. ศ. ๑๑๓๐) ปีชวด พระเจ้าตากเสด็จขึ้นปราบดาภิเษก เป็นพระเจ้าแผ่นดินในกรุงธนบุรีแล้ว ถึงปีฉลูเอกศก พ. ศ. ๒๓๑๒ (จ. ศ. ๑๑๓๑) เสด็จมาตีเมืองนครศรีธรรมราชได้ พระยาพิมลขันธ์มีความกลัวหนีไปเมืองแขกด้วยกับเจ้านคร ฯ ครั้นพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ตัวเจ้านครมาจากเมืองแขกปัตตานีแล้ว ก็เสด็จกลับกรุงธนบุรี ส่วนเมืองนคร ฯ และเมืองพัทลุงนั้น โปรดให้พระเจ้าหลานเธอ เจ้านราสุริยวงศ์อยู่ครองเมืองนครศรีธรรมราช โปรดให้นายจันทร มหาดเล็กมาว่าราชการเมืองพัทลุง[๑] ตั้งเมืองที่บ้านม่วง (ตำบลพระยาขันธ์เดี๋ยวนี้) นายจันทร มหาดเล็กว่าราชการอยู่ ๓ ปี ถูกถอดออกจากราชการ

พ. ศ. ๒๓๑๕ (จ. ศ. ๑๑๓๔) โปรดเกล้า ฯ ตั้งนายขุนบุตร์พระยาราชบังสัน (ตะตา) เป็นพระยาแก้วเการพพิไชย ฯ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง ได้เปลี่ยนวิธีอิศลามมานับถือพระพุทธศาสนา สืบมาถึงบุตรหลานทุกวันนี้ ได้ตั้งเมืองที่บ้านลำป่า ตำบลโคกลุง (ชาวเมืองเรียกกันว่า "พระยาพัทลุงคางเหล็ก"ฯ[๒] ได้ท่านแป้นบุตรีท่านเศรษฐีเต็ม บ้านโตระ เมืองพัทลุง เป็น

---

(๑) ครั้งนั้นเมืองพัทลุง สงขลาคงจะขึ้นแก่พระเจ้านราสุริยวงศ์ ผู้ครองเมืองนคร ฯ แต่ไม่ปรากฏในหลักฐานใด ฯ

(๒) ตามคำเล่าว่ามีอยู่ ๒ นัย ฯ หนึ่งว่า เมื่อครั้งคุมทัพเรือโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรรัชกาลที่ ๑

TUDC 22/04/2563

คุณหญิง พระยาพัทลุงขุนและท่านแป้นนี้ เป็นบิดามารดาเจ้าจอมมารดากลิ่น ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๑ พระองค์เจ้าสุทัศน์ ซึ่งทรงกรมเป็นกรมหมื่นไกรสรวิชิต (ต้นสกุลสุทัศน์ณอยุธยา)

ครั้นปีมะเส็งเบญจศก พ.ศ. ๒๓๑๖ (จ.ศ. ๑๑๓๕) โปรดให้ข้าหลวงออกมาเป็นแม่กองสักเลขท้องมือ อยู่มาในปีมะแมหรือปีวอก เดือน ๕ พระเจ้านราสุริยวงศ์สั่งให้เมืองพัทลุงทอผ้าม่วงดอก ๗ สีเก็บหน้าเชิงกรวย ๕๐๐ ผืน คราวนั้นต้องเกณฑ์ผู้หญิงสาวแก่แม่หม้ายทอผ้าทั้งกลางวันกลางคืน ครั้นปีวอกอัฐศก พ.ศ. ๒๓๑๙ (จ.ศ. ๑๑๓๘) กลางปี พระเจ้านราสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัย พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้า ฯ ตั้งเจ้านคร ฯ (องค์เก่า) เป็นพระเจ้าประเทศราช ออกมาครองเมืองนคร

ไปตีเมืองแขกปัตตานี พวกกองทัพอดน้ำ ท่านจึงเอาเท้าแช่ลงในทะเล ก็บันดาลให้น้ำเค็มนั้นจืด พวกพลได้ตวงตักไว้รับประทานรอดพ้นความกันดารไป ภายหลังพระยานคร ฯ ฟังว่า พระยาพัทลุงทำน้ำเค็มให้จืดได้จะเป็นขบถ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้มีพระกระทู้ถามท่านแก้ว่าพวกพลอดน้ำ ได้ความลำบากกันดารนัก จึงเสี่ยงเอาพระมหาบารมีพระเจ้าอยู่หัวให้น้ำจืด น้ำในทะเลจึงบันดาลจืดได้พวกพลได้รับประทาน เป็นกำลังรับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป หาใช่ด้วยอำนาจวาสนาของท่านเองไม่ เป็นคำที่แก้ถูกกลับได้ความชอบ

TUDC 22/04/2553

ศรีธรรมราชอีก โปรดให้มีตำแหน่งเสนาบดีจตุสดม และมหาดเล็กสำหรับเมืองนครศรีธรรมราชพร้อมเท่าพระเจ้าแผ่นดิน (ประเทศราช) ทรงพระนามว่า "พระเจ้าขัตติยราชนิคม สมมุติมไหสวรรย์"

อีกนัยหนึ่งว่า เมื่อครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรี รับสั่งถามข้าราชการที่เฝ้าอยู่ว่า ใครจะตามเสด็จขึ้นสวรรค์ได้บ้าง ต่างคนก็นิ่งอยู่ พระยาพัทลุง (ขุน) จึงกราบทูลว่า เป็นอันเหลือวิสัยผู้หาบุญมิได้ จะตามเสด็จขึ้นสวรรค์ในเวลายังมีชีวิตอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ตามเสด็จเมื่อหาชีวิตไม่แล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดว่าพูดถูก นี่เป็นคำที่กล้ากล่าวทูล จึงมีนามว่า "คางเหล็ก" (แต่ก็เป็นคำเล่าปรำปราทั้งสองเรื่อง ซึ่งยากแก่การพึ่งเป็นหลักฐานทางตำนาน)

TUDC 22/04/2563

ตอนที่ ๔

สมัยกรุงรัตนโกสินทร

ครั้น พ ศ. ๒๓๒๕ (จ.ศ ๑๑๔๔) พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จขึ้นปราบดาภิเษก เสวยสวรรยาธิปัติถวัลยราช ดำรแผ่นดินกรุงรัตน-โกสินทรแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพัทลุง (ขุนคางเหล็ก) คงรับราชการเป็นพระยาพัทลุงต่อไป ครั้นปีมะโรงฉอศก พ. ศ ๒๓๒๗ (จ. ศ. ๑๑๔๖) โปรดเกล้า ฯ ให้ถอดพระเจ้านคร ฯ ออกจากตำแหน่งเจ้าประเทศราช โปรดให้รับราชการอยู่กรุงเทพ ฯ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพัฒบุตร์เขยพระเจ้านคร เป็นเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช ออกมาครองเมืองนครศรีธรรมราชต่อไป

ครั้นถึงปีมะเส็งสัปตศก พ.ศ. ๒๓๒๘ (จุลศักราช ๑๑๔๗) โปรดเกล้า ฯ ให้ข้าหลวงออกมาสักเลขเมืองพัทลุง ครั้งนี้สักหลังมือทั้งสิ้น ส่วนทำเนียบศักดินาข้าราชการก็จัดเป็นเมืองโทแต่นั้นมา [๓]

ใน พ.ศ. ๒๓๒๘ (จ.ศ. ๑๑๔๗) ปีมะเส็งสัปตศกปลายปีนั้น พะม่ายกมาตีเมืองชุมพร เมืองไชยา เมืองนครศรีธรรม-

---

(๓) ธรรมเนียมถวายต้นไม้ทองเงินยังคงมีต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๓๘๒ (ร.ศ. ๑๑๕)

TUDC 22/04/2563

ราช เจ้าพระยานครพัฒอพยพครอบครัวหนีไปตั้งค่ายพักอยู่ทางเขา[๑] ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรเสด็จยกทัพหลวงออกมา ทัพพะม่าแตกไปหมดทุกทัพทุกกอง แล้วเสด็จเลยไปประทับที่เมืองสงขลาปราบแขกเมืองปัตตานีต่อไป

ฝ่ายพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) กับพระมหาช่วยวัดป่าเมืองพัทลุง ผู้มีความรู้ในทางไสยศาสตร์ ลงเลขยันต์ตะกรุดผ้าประเจียด ให้พวกพลแต่งทัพออกรับทัพพะม่าที่ตำบลคลองท่าเสม็ด[๒] พะม่าได้มาตั้งค่ายประชิดเข้าแล้วคนสะฟากคลอง แต่หาได้รบกันไม่ พะม่าเลิกทัพกลับไปเสียเอง พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) กับด้วยพระมหาช่วย ก็เลิกทัพกลับไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ณ เมืองสงขลา กราบทูลความชอบของพระมหาช่วย จึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระมหาช่วยลาอุปสมบท แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นพระยาทุกขราษฎร์ ผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง

ครั้งนั้นพระยาจะนะ (เณร หรือ อินทร์) น้องพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ต้องหาว่าลอบมีหนังสือถึงพะม่าข้าศึก โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ผู้พี่เป็นตุลาการชำระเป็นสัตย์ รับสั่งถามพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ผู้พี่ ว่าจะควรประการใด พระยา

---

(๑) ต่อมาที่ตำบลนั้นเรียกว่าที่วังจนทุกวันนี้

(๒) ที่พม่าตั้งค่ายเรียกว่าทุ่งค่าย ปรากฏอยู่ในแขวงเมืองนคร ฯ จนทุกวันนี้

TUDC 22/04/2563

พัทลุงกราบทูลว่า ควรประหารชีวิตตามบทพระอัยการ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ประหารชีวิตพระยาจะนะ (เณร หรือ อินทร์) เสียตามคำตัดสินของพระยาพัทลุงผู้พี่ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) เป็นแม่กองคุมกองทัพเมืองพัทลุงและเมืองจะนะ เป็นทัพเรือโดยเสด็จไปตีเมืองแขกปัตตานี ครั้นตีเมืองปัตตานีได้ ปราบปรามราบคาบแล้วก็เสด็จกลับกรุงเทพ ฯ

ครั้งนั้นทรงเห็นว่าเมืองสงขลา เป็นเมืองหน้าศึกควรเป็นเมืองสำคัญ จึงนำความกราบบังคมทูล โปรดเกล้า ฯ ให้ยกเมืองสงขลาขึ้นเป็นเมืองตรีขึ้นตรงต่อกรุงเทพ ฯ เลื่อนหลวงสงขลา (บุญฮุย) ขึ้นเป็นพระยาพิไชยคีรี ศรีสมุทสงคราม พระยาสงขลาใน พ.ศ. ๒๓๒๙ (จ.ศ. ๑๑๔๘) กับโปรดให้ยกเมืองจะนะเทพาขึ้นกับสงขลาแต่นั้นมา[๑] เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสงขลา เป็นเจ้าพระยาจึงยกเมืองสงขลาขึ้นเป็นเมืองเอกขึ้นตรงต่อกรุงเทพ ฯ[๒]

พระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ว่าราชการอยู่ ๑๗ ปี ครั้น พ.ศ.

---

(๑) ในพงศาวดารสงขลาว่ายังขึ้นนคร ฯ จน จ.ศ. ๑๑๕๓

(๒) แต่เมื่อหอพระสมุดวชิรญาณ ได้พิมพ์พงศาวดารเมืองพัทลุง ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ แล้ว ต่อมาจึงได้เห็นสารตราพระคชสีห์ซึ่งลง จ.ศ. ๑๑๖๖ เรียกว่าพระยาพิไชยคีรี ฯ อยู่ แต่โดยที่ได้พิมพ์ไปแล้วจึงขอชี้บายไว้เพื่อกันความเข้าใจผิดของคนภายหลัง

TUDC 22/04/2563

๒๓๓๒ (จ. ศ. ๑๑๕๑) ปีระกาเอกศก ถึงอนิจกรรมในรัชกาลที่ ๑ อนึ่งสมัยพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) นี้ มีชีพ่อพราหมณ์คณะหนึ่งเป็นสกุลพราหมณ์รามราช ได้เป็นพราหมณ์พิธีสำหรับราชการสืบมาแต่โบราณ (๑)

ครั้นพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ถึงอนิจกรรมแล้วโปรดเกล้า ฯ ให้พระศรีไกรลาศชาวกรุงมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุงตั้งเมืองที่บ้านลำปา ตำบลศาลาโต๊ะวัก ๒ ปี

ครั้นปีกุน ตรีศก พ.ศ. ๒๓๓๔ (จ.ศ. ๑๑๕๓) แขกโต๊ะหะยีเมืองเซียะกับแขกเมืองปัตตานี รวมกันมาตีเมืองสงขลาได้ พระยาสงขลา (บุญฮุย) หนีมาอาศัยเมืองพัทลุง เจ้าพระยานคร ฯ ทราบความก็ยกทัพมารบตีเอาเมืองสงขลากลับคืนได้ แล้ว

---

(๑) เสียดายที่ไม่ปรากฏว่าพราหมณ์พวกนี้ ได้มาตั้งอยู่ที่เมืองพัทลุงเมื่อศักราชเท่าใด แต่คงไม่ต่ำกว่าเมื่อครั้งเมืองตั้งอยู่ที่จะทิ้งพระ ด้วยมีหลักฐานปรากฏว่า ครั้งพระยาวิเชียรคีรี (ชุ่ม) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ได้ค้นพบพระนารายน์เทวรูปที่เมืองเก่าของพัทลุงที่จะทิ้งพระ เอาไปไว้ที่ศาลเจ้าหลักเมือง ๆ สงขลาซึ่งเป็นเทวรูปหล่อด้วยสำริด ประมาณขนาดสูงศอกเศษ โต ๓ จับ ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ พราหมณ์พวกนี้ได้เป็นพราหมณ์พิธีสืบบุตร์หลานต่อมาจนเดี๋ยวนี้ เวลานี้นับถือพระพุทธศาสนากับพระอิศวรนารายน์ปนกัน ได้ตั้งเทวสถานอยู่ที่ตำบลลำปำ จังหวัดพัทลุง ชาวเมืองมีความนับถือมาก แม้มีการโกนจุกหรือทำบุญสวดมนต์เรือนก็เชิญพราหมณ์ไปทำพิธีสวดทางวิษณุอิศวรเวทด้วยเสมอ

TUDC 22/04/2563

ภายหลังกองทัพกรุงยกมาถึงเมืองสงขลา แต่หาทันได้รบกันไม่ ฝ่ายพระศรีไกรลาศผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง มีความตื่นตกใจกลัว พาครอบครัวหนีเข้าป่าก่อนศึกมาติดเมือง จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าหลวงออกมาถอดจากเจ้าเมือง แล้วจำส่งไปกรุงเทพ ฯ

ในปีกุน ตรีศก พ.ศ.๒๓๓๔ (จ.ศ. ๑๑๕๓) โปรดเกล้า ฯ ให้หลวงนายศักดิ์ (ทองขาว) นายเวรมหาดเล็ก บุตรพระยาพัทลุง (คางเหล็ก) ซึ่งเป็นแม่กองออกมาในกองทัพกรุงครั้งนั้น อยู่รั้งเมืองพัทลุง หลวงนายศักดิ์รั้งอยู่ ๒ ปี ถึงปีชวดจัตวาศก พ.ศ. ๒๓๓๕ (จ.ศ. ๑๑๕๔) โปรดเกล้า ฯ ให้เป็นพระยาแก้วโกรพพิไชย ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง(๑) ได้รับพระราชทานกระบอาญาสิทธิ์เป็นเกียรติยศด้วย ตั้งเมืองอยู่ที่ตำบลลำปาผึ้งเหนือ ตั้งจวนที่บ้านสวนดอกไม้เดี๋ยวนี้

พระยาพัทลุง (ทองขาว) ได้ท่านปล้องบุตรีพระยาราชวังสันชาวสวนบ้านคลองบางหลวง ริมวัดหงษารามกรุงเทพ ฯ ซึ่งเป็นน้องนางพระชนนีเพ็งร่วมชนกชนนีด้วยกัน มาเป็นคุณหญิง เมื่อ

---

(๑) ภายหลังได้พบในสารตราพระคชสีห์ เรื่องเจ้าพระยาสุรินทราชาเมืองถลาง ซึ่งสำเร็จราชการหัวเมืองทะเลหน้านอก ในสารตราลง จ.ศ.๑๑๖๖ ตรงกับเวลาที่พระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นเจ้าเมือง เรียกว่า พระยาวิชิตเสนามหาพิไชย อภัยพิริยศรีสงคราม ดังนี้ จึงเห็นว่าจะถูกต้องกว่าที่ว่าชื่อแก้วโกรพ จึงได้เขียนเป็นหมายเหตุไว้เพื่อกันความเข้าใจผิดคนภายหลัง

TUDC 22/04/2563

อยู่กรุงเทพ ฯ มีบุตรีคนหนึ่งชื่อคุณผ่อง ได้วิวาหมงคลกับท่านทับ อยู่กรุงเทพ ฯ[๑]

ครั้น พ.ศ. ๒๓๓๖ (จ.ศ. ๑๑๕๕) ปีนลูเบญจศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร เสด็จไปตีเมืองมะริด มาตั้งพักต่อเรืออยู่ริมทะเลหน้านอกแขวงเมืองชุมพร โปรดให้เกณฑ์กองทัพเมืองพัทลุงไปสมทบกับทัพหลวง แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นแม่กอง คุมทัพพัทลุงเป็นทัพเรือไปตีเมืองมะริด ตะนาวศรี กับด้วยกองทัพกรุง ฯ ตีเมืองมะริดจวนจะได้อยู่แล้ว ก็โปรดให้หากองทัพกลับเสีย

ครั้นปีมะเสงเอกศก พ.ศ ๒๓๕๒ (จ.ศ. ๑๑๗๑) สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เสด็จสวรรคต สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติปราบดาภิเษกแล้ว ในปีนั้นพะม่ายกมาตีเมืองถลาง โปรดเกล้า ฯ ให้เกณฑ์ทัพเมืองพัทลุง ไปสมทบกับทัพหลวงที่เมืองตรัง ยกไปตีเอาเมืองถลางคืนได้ ต่อมา พ.ศ. ๒๓๕๔ (จ.ศ. ๑๑๗๓) ปีมะแม โปรดเกล้า ฯ ตั้งให้นายกล่อมมหาดเล็ก น้องพระยาพัทลุง

---

(๑) ท่านทับกับคุณผ่อง มีบุตรชายหญิงหลายคน ขอกล่าวแต่คนเดียว คือ คุณทรัพย์ได้ถวายตัวเป็นเจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นคุณจอมมารดา กรมสมเด็จพระมาตยาพิทักษ์ ซึ่งเป็นพระราชชนนีสมเด็จพระเทพศิรินทร์ สมเด็จพระพันปีหลวง ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)

TUDC 22/04/2563

(ทองขาว) เป็นพระทิพกำแหงสงครามปลัด ตั้งนายจุ้ยบุตรเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) เป็นหลวงเทพภักดียกรบัตร และในปีมะแมตรีศก โปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนเจ้าพระยานคร (พัฒ) ขึ้นเป็นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ศรีโศกราชวงษ์ จางวาง โปรดเกล้า ฯ ตั้งให้พระบริรักษภูเบศร์ (น้อย) ผู้บุตร[๗] เป็นพระยานครต่อไป

ครั้นถึงปีระกาเบญจศก พ.ศ. ๒๓๕๖ (จ.ศ. ๑๑๗๕) เจ้าพระยาไทรบุรีกับรายามุดาพี่น้องวิวาทกัน มีท้องตราโปรดเกล้า ฯ ออกมาให้พระยาพัทลุง (ทองขาว) ออกไปห้ามปรามระงับเหตุวิวาท ครั้นพระยาพัทลุง (ทองขาว) กลับมา เจ้าพระยาไทรกับรายามุดาก็วิวาทขึ้นอีก พระยาพัทลุง (ทองขาว) จึงทำความเห็นกราบบังคมทูลให้เรียกรายามุดามาไว้เสียกรุงเทพ ฯ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ย้ายรายามุดาไปเป็นเจ้าเมืองสตูล ในปีระกานี้โปรดเกล้า ฯ ให้ข้าหลวงออกมาสักเลขเมืองพัทลุง ๒ ปี จึงเสร็จกลับกรุงเทพ ฯ

พระยาพัทลุง (ทองขาว) มีศรัทธาได้สร้างวัดวัง มีอุโบสถและพระระเบียงรอบไว้กลางเมืองวัดหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏว่าสร้างไว้ในปีใด ได้ทำการสร้างวัดเสร็จ มีการฉลอง ณวัน ๒ ฯ ๑๕ ๗ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๕๙ (จ.ศ. ๑๑๗๘) ปีชวดอัฐศก พระยาพัทลุง (ทองขาว) ว่าราชการอยู่ ๒๖ ปี ถึงอนิจกรรม ในปีฉลูนพศก พ.ศ. ๒๓๖๐

---

(๗) นัยว่า เป็นราชบุตรสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (ดูลำดับสกุลเก่าภาคที่ ๔)

TUDC 22/04/2563

(จ.ศ. ๑๑๗๙) ในรัชกาลที่ ๒ อายุ ๕๙ ปี[๑]

โปรดเกล้าฯ ตั้งนายพลพ่าย (เผือก) นายเวรมหาดเล็ก น้องพระยาพัทลุง(คางเหล็ก) เป็นพระยาพัทลุง ให้หลวงยกรบัตร(จุ้ย) เป็นพระทิพกำแหงสงคราม ปลัด ตั้งเมืองที่ตำบลบ้านลำป่าตามเดิม พระยาพัทลุง (เผือก) ได้ท่านหวันชาวบ้านนาปะขอมาเป็นคุณหญิง ครั้น พ.ศ. ๒๓๖๓ (จ ศ. ๑๑๘๒) ปีมะโรงโทศก พะม่ายกมาตั้งทัพอยู่ที่เมืองทะวาย จะยกมาตีหัวเมืองชายทะเลตะวันตก ส่วนเมืองไทรบุรีก็เป็นที่กระด้างกระเดื่องอยู่ไม่เป็นที่ไว้ใจ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงออกมาเกณฑ์ทัพเมืองพัทลุงไปตั้งต่อเรืออยู่ที่เมืองสตูลกับด้วยทัพเมืองนคร ฯ ทัพเมืองสงขลาคุมเชิงเมืองไทรไว้ พระยาพัทลุง (เผือก) ให้พระปลัด (จุ้ย) คุมทัพเมืองพัทลุงไปตั้งอยู่ที่เมืองสตูลปีเศษ แต่หามีข้าศึกมาไม่ ก็เลิกทัพกลับมาทั้งทัพเมืองนครฯ และทัพเมืองสงขลาด้วย

ครั้น พ.ศ. ๒๓๖๔ (จ.ศ. ๑๑๘๓) ปีมะเส็งตรีศก เจ้าพระยาไทรบุรี (อับดุลละ) ตั้งแข็งเมืองไม่ส่งต้นไม้ทองเงิน จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีท้องตรามาเกณฑ์กองทัพเมืองพัทลุงไปสมทบกับทัพเมืองนครฯ และทัพหัวเมืองอื่น ๆ ให้พระยานคร (น้อย) เป็นแม่ทัพไปตีเมืองไทรบุรี พระยาพัทลุง (เผือก) ให้หลวงฤทธิไชยกับขุนต่างใจ เป็นนายกองคุมทัพพัทลุงไปกับพระยานคร เจ้าพระยา

TUDC 22/04/2563

(๑) พระยาพัทลุง (ทองขาว) นี้ เป็นตาของคุณจอมมารดาทรัพย์ ในสมเด็จพระบรมวงศ์เธอชั้น ๓ กรมสมเด็จมาตยาพิทักษ์

ไทรสู้ไม่ได้หนีไปอยู่เกาะหมาก (คือเกาะปีนัง) พระยานครตีเมืองไทรได้เมื่อณวันเดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ แล้วแต่งให้บุตรชายอยู่รักษาเมือง ๒ คน คือ พระภักดีบริรักษ์ (แสง) เป็นเจ้าเมือง นายนุดเป็นปลัด กับให้นายกล่อม ๑ นายภู่ ๑ นายม่วง ๑ หลวงประชาบาล ๑ เป็นผู้ช่วยรักษาเมืองไทรบุรี แล้วพระยานครกวาดครัวแขกนำไปไว้เมืองนครศรีธรรมราชคราวนี้มาก ครั้นปีมะเมียจัตวาศก พ.ศ. ๒๓๖๕ (จ.ศ. ๑๑๘๔) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนพระยานคร (น้อย) ขึ้นเป็นเจ้าพระยานคร และตั้งพระภักดีบริรักษ์ (แสง) เป็นพระยาอภัยธิเบศร์ ผู้ว่าราชการเมือง ตั้งนายนุดเป็นพระเสนานุชิต ปลัดเมืองไทรบุรี[๓]

ครั้นปีวอกฉอศก พ.ศ. ๒๓๖๗ (จ.ศ. ๑๑๘๖) พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้ว ถึงปีจออัฐศก พ.ศ. ๒๓๑๙ (จ.ศ. ๑๑๘๘) พระยาพัทลุง (เผือก) ว่าราชการอยู่ ๙ ปี มีความชะราลงมากด้วยมีอายุ ๗๐ ปีเศษ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เข้าไปรับราชการ

---

(๓) ตอนนี้พงศาวดารเมืองไทรบุรีว่า ปีมะเส็ง เบญจศก จ.ศ. ๑๑๙๕ ในรัชกาลที่ ๓ เจ้าพระยานคร ยกไปตีเมืองไทรบุรีได้ดังนี้ เห็นจะผิด

TUDC 22/04/2563

อยู่กรุงเทพ ฯ พระราชทานที่บ้านสนามควาย[๑] ให้เป็นที่อยู่อาศัย บรรดาบุตรหลานสมัคพรรคพวก ก็เข้าไปตั้งเรือนอาศัยอยู่ที่บ้านสนามควายกับด้วยพระยาพัทลุง (เผือก) ทั้งสิ้น โปรดเกล้า ฯ ให้นายครุธบุตร์คนใหญ่ของพระยาพัทลุง (เผือก) เป็นหลวงพิทักษราชา เจ้ากรมเกณฑ์บุญ ทำราชการอยู่กรุงเทพฯ ได้สืบบุตร์หลานต่อมา[๒] และโปรดเกล้า ฯ ให้พระเสน่หามนตรี (น้อยใหญ่) บุตร์ชายคนใหญ่ของเจ้าพระยานคร ฯ เป็นพระยาอุทัยธรรม ฯ เป็นเจ้าเมืองพัทลุง ๆ ได้เกณฑ์คนตัดไม้ต่อเรือรบ ๓๐ ลำ ปากกว้าง ๓ วาบ้าง ๔ วาบ้าง ตั้งทำการต่อเรือที่ชายทะเลสาปหน้าวัดป่าเลลัยเดี๋ยวนี้ ๑ แห่ง ที่อ่าวจงเก ๑ แห่ง[๓] แต่หาทันสำเร็จไม่ ทำการต่อเรือประมาณครึ่งหนึ่งก็ติดราชการศึกเมืองไทรเกิดขึ้น การต่อเรือจึงค้างอยู่ ไม้ที่ตัดมาทำเรือก็สาบศูนย์ไป

พระยาอุทัยธรรมเป็นคนใจคอดุร้ายมาก บรรดาบุตร์หลานพระยาพัทลุง (ทองขาว) ได้อพยพไปกรุงเทพ ฯ เสียมาก เพิ่งกลับออกมาพัทลุงครั้งพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นเจ้าเมืองบ้าง

ระหว่างนี้กรุงเทพ ฯ ยกทัพไปรบเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์

---

(๑) เวลานี้เรียกว่านางเลิง คือ บริเวณที่ตั้งตลาดนางเลิงนั่นเอง

(๒) พวกบ้านสนามควายยังพูดสำเนียงชาวพัทลุงปนอยู่จนทุกวันนี้

(๓) เดี๋ยวนี้เรียกที่นั่นว่า ท่าต่อเรือ มาจนทุกวันนี้

TUDC 22/04/2563

เมื่อ จ.ศ. ๑๑๘๙ พระยาพัทลุง (เผือก) ได้เป็นแม่กองไปรบทัพเมืองเวียงจันทน์ด้วย ครั้งนี้จับตัวเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์ได้

ครั้น พ.ศ. ๒๓๗๓ (จ ศ. ๑๑๙๒) ปีขาลโทศกในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ ต่วนกูเด็นหลานเจ้าพระยาไทร (อับดุลละ) ซึ่งหนีไปอยู่เมืองเกาะหมาก มาตีเมืองไทรบุรีได้ในเดือน ๓ แรมค่ำหนึ่ง พระยาไทร (แสง) บุตร์เจ้าพระยานครหนีมาอาศัยอยู่กับพระยาพัทลุงผู้พี่ แล้วบอกไปเมืองนครศรีธรรมราชและกรุงเทพฯ เจ้าพระยานครเกณฑ์ทัพเมืองนคร ฯ เมืองพัทลุงไปตีเมืองไทร เจ้าเมืองพัทลุงเป็นคนพิการเสียขาและเป็นคนสูบฝิ่นติดด้วย จึงให้พระปลัด (จุ้ย) คุมกองทัพไปแทนตัว รวมกับทัพเจ้าพระยานคร ฯ ยกไปล้อมเมืองไทรไว้ ต่วนกูเด็นสู้ไม่ได้จึงฆ่าตัวตาย เจ้าพระยานครเข้าเมืองไทรได้ ให้พระยาไทร (แสง) บุตรอยู่รักษาต่อไป(๓)

ฝ่ายแขกเมืองปัตตานีทั้ง ๗ หัวเมือง มีความกำเริบยกมาตีเมืองสงขลา ครั้นเจ้าพระยานครทราบว่าพวกแขกปัตตานีมาตีเมืองสงขลา ก็ยกทัพออกจากเมืองไทรรีบมาช่วยเมืองสงขลา พวกแขกก็แตกกลับไป และครั้งนั้นโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ) ซึ่งเป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์

---

(๓) ตอนนี้พงศาวดารเมืองไทรบุรีกล่าวปีและศักราชผิดกัน อีกพงศาวดารเมืองไทรว่าเป็นปีวอก อัฐศก จ.ศ. ๑๑๙๘ ต่วนกูเด็นตีเมืองไทรได้

TUDC 22/04/2563

ในรัชกาลที่ ๔ (ที่เรียกกันว่าสมเด็จองค์ใหญ่) เป็นแม่ทัพยกมาปราบเมืองไทรบุรี และเมืองปัตตานี มาถึงเมืองสงขลาในปีมะโรง จัตวาศก พ.ศ. ๒๓๗๕ (จ.ศ. ๑๒๙๔) แต่หาทันได้รบไม่ ด้วยแขกแตกไปหมดแล้ว แล้วตั้งพักอยู่ที่เมืองสงขลา จัดราชการเมืองแขกเรียบร้อยแล้ว ให้ก่อพระเจดีย์ไว้ที่บนเขาแดงองค์หนึ่ง แล้วกลับกรุงเทพ ฯ และในปีเถาะตรีศกระหว่างศึกเมืองไทรนั้น ราษฎรทำนาไม่ได้ผลถึง ๒ ปี ด้วยน้ำท่วมข้าวเสียมาก ข้าวแพงซื้อขายกัน ๓ หรือ ๔ ทนานต่อเหรียญนอก คือ ๑ สลึงเฟื้อง เอามาหุงปนกับเผือกมัน บุกกลอยบ้าง หัวกล้วยบ้าง ที่ไม่มีข้าวปนเลยก็มี พลเมืองอดข้าวล้มตายในครั้งนั้นมากนัก ที่อพยพครอบครัวไปอยู่ต่างเมืองก็มาก

ครั้นต่อมา พ.ศ. ๒๓๘๑ (จ.ศ. ๑๒๐๐) ต้นปีจอสัมฤทธิศก พวกหัวเมืองเข้าไปในงานพระเมรุพระบรมศพสมเด็จพระศรีสุลาลัยพระพันปีหลวง ฝ่ายต่วนกูหมัดสอัด ต่วนกูอับดุลละ หลานเจ้าพระยาไทรอับดุลละ (เรียกกันว่านายสุก นายแตน) กับหวันมะหลี แขกสลัดอยู่ที่เกาะยาวหน้าเมืองภูเก็ต ยกจู่มาตีเมืองไทรได้อีก พระยาไทร (แสง) หนีมาอาศัยพระยาพัทลุงผู้พี่เหมือนครั้งก่อน ครั้นพวกแขกตีเมืองไทรได้ แล้วกวาดต้อนโคกระบือส่งไปจำหน่ายณเมืองเกาะหมากมากมาย และให้หวันมะหลียกทัพเรือมาตีเมืองตรังได้ ฝ่ายต่วนกูหมัดสอัด ก็แต่งกองทัพยกมาตีเมืองสงขลา ได้สู้รบกันเป็นศึกใหญ่ ทัพพระยาสงขลา

(เถียนเส้ง) อ่อนกำลังถอยเข้าตั้งรักษาอยู่ในเมือง แขกยกรุกเข้าไปตั้งอยู่ที่เขาลูกช้างและปลักแรด ฝ่ายเมืองพัทลุงก็เกณฑ์กองทัพ ให้พระยาไทรน้องชายไปตีเมืองไทรกับกองทัพเมืองนคร ฯ กับให้กรมการ (ไม่ปรากฏนาม) คุมพลไปช่วยเมืองสงขลากอง ๑ ให้หลวงจ่าไปตั้งรับแขกอยู่ที่ทุ่งใหญ่[๑] ใต้ตำบลท่ามะเดื่อกอง ๑ แล้วให้พระปลัด (จุ้ย) ไปตั้งรักษาอยู่ที่เมืองสตูลกอง ๑ หวันมะหลียกมาตีเมืองสตูล ได้รบกันถึงตลุมบอน ไทยน้อยตัวทานกำลังแขกไม่ได้ก็แตก แขกตามตียับเยินมาก พระปลัด (จุ้ย) หนีไม่ทัน ต้องปลอมตัวลงเกลือกกลั้วกับซากศพเหล่านั้น เอาโลหิตทาตัวนอนทำตายอยู่กับซากศพ แขกคิดว่าตายก็เลยไป ครั้นแขกไล่ไทยไปพ้นหมดแล้ว จึงได้เซซังมาพบกับนายทองโอ่ คนใช้ ได้เป็นเพื่อนมาด้วยกันจนถึงเมืองพัทลุง ในระหว่างทางที่หนีแขกมานั้น ต้องเดินลัดบุกป่าผ่าพงมาไม่ได้พบบ้านพบคนเลย อดข้าวปลามาตั้ง ๗ วัน กินแต่ใบไม้รากไม้และลูกไม้ป่าบ้าง ในวันคำรบ ๘ หิวโหยอ่อนเพลียลงมาก ถึงเวลาเที่ยงก็หยุดนอนใต้ร่มไม้ หลับไปจนตะวันบ่ายได้ยินเสียงอีการ้องอยู่บนต้นไม้ที่นั้นก็ตื่นขึ้น ดีใจโดยที่ทราบอยู่ว่า ธรรมดาอีกาต้องอยู่ในบริเวนบ้านคนแล้วอีกาตัวนั้นก็บินไปร้องอยู่ข้างหน้า จึงได้เดินตามเสียงกาไป พอใกล้อีกาก็บินไปร้องอยู่ข้างหน้าอีกหลายครั้ง จนถึงบ้านชาวไร่บ้านหนึ่ง ก็ได้อาศัยนอนและขอข้าวปลารับประทาน พักอยู่ ๒ วัน

---

(๑) เดี๋ยวนี้เรียกที่นั่นว่าค่ายจ่ายัง

ศูนย์วิทยทรัพยากร 27/04/2553

พอมีกำลังเล็กน้อยก็เดินทางต่อมาจนถึงพัทลุง จึงได้รวบรวมพล ได้แล้วยกกลับไป ตั้งค่ายรับทัพแขกอยู่ที่ด่านทางรวบ ซึ่งเป็นทางรวมไปสงขลามาพัทลุงไปสตูลได้ทั้ง ๓ เมือง ครั้งนี้ไทยทำค่ายด้วยต้นหยวกกล้วยป่า แขกมาตั้งค่ายประชิดกันอยู่ที่ดงเชือกช้างแขวงเมืองสตูล ได้สู้รบกันกับแขกเป็นสามารถ แขกแต่งกองโจรเข้ามาสอดแนม อ้อมมาทางเขาฉอยดาวถึงบ้านตะโหมดและท่าชมวงบ้านป่าบอน ไทยได้ออกต้านตีแขกแตกไปทุกแห่ง พอถอนพลกองที่ไปช่วยเมืองสงขลา มาถึงค่ายหยวกด่านทางรวบพร้อมกัน ก็ยกไปตีค่ายแขกดงเชือกช้างแตก พระปลัดยกตามไปตีเมืองสตูลคืนได้ พวกแขกขบถก็แตกหนีลงเรือกลับไป ฝ่ายพระยาไทร (แสง) ตั้งรบขับเขี้ยวกันอยู่กับแขกที่เมืองไทรก็ตีเมืองไทรคืนได้

พวกแขกซึ่งมาตีเมืองสงขลา ครั้นรู้ว่าเมืองไทรและเมืองสตูลเสียแล้ว จะตั้งรบขับเขี้ยวกันไปกับเมืองสงขลา ก็เกรงว่ากองทัพไทยที่เมืองไทรและเมืองสตูล จะยกมาโอบหลังเข้า ก็จะเสียทียับเยินมาก จะหนีก็ไม่พ้นจะสู้ก็ไม่ได้ จึงเลิกทัพหนีกลับไปทางแดนอังกฤษ ทัพหวันมะหลีซึ่งมาตั้งมั่นอยู่เมืองตรังก็เลิกทัพกลับไปเอง

ครั้งนั้นโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาวิชิตณรงค์กับพระราชวรินทรคุมทัพเรือล่วงหน้ามาก่อน ทัพหน้ามาถึงเมืองสงขลาก็พอแขกเลิกทัพหนีกลับไปหาทันได้รบกันไม่ ทัพหลวงพระยาศรีพิพัฒน์ (ทัศน์) ซึ่งเป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ ฯ ในรัช-

กาลที่ ๔ (ซึ่งเรียกกันว่าสมเด็จองค์น้อย) เป็นแม่ทัพใหญ่กับเจ้าพระยายมราช พระยาเพ็ชรบุรี คุมพล ๕,๐๐๐ เป็นทัพเรือยกตามมา ทั้งทัพหน้าทัพหลวงก็ขึ้นตั้งอยู่ที่เมืองสงขลา จัดการทั้งเมืองไทรและเมืองกลันตัน ซึ่งเวลานั้นพระยากลันตันกับพระยาจางวาง เกิดวิวาทรบกันระหว่างญาติพี่น้อง พระยาศรีพิพัฒน์แม่ทัพ จึงแต่งให้ข้าหลวงยกทัพบกทัพเรือออกไปว่ากล่าวห้ามปรามพระยากลันตันกับพระยาจางวางก็เลิกรบกัน ฝ่ายทางเมืองไทรเห็นว่า พระยาไทรแลพระเสนานุชิตเป็นไทยจะรักษาเมืองไทรบุรีต่อไป บุตรหลานเจ้าพระยาไทรจะมารบกวนอีก จึงนำความกราบบังคมทูล โปรดเกล้า ฯ ให้แยกเมืองไทรบุรีออกเป็น ๓ เมือง คือ เมืองไทรบุรี ๑ เมืองกะบังปาสู ๑ เมืองปลิศ ๑ รวมเป็น ๔ ทั้งเมืองสตูล แบ่งท้องที่ออกเป็นมุเกม(๑) มีนายมุเกมเป็นผู้บังคับการงาน โปรดให้ต่วนกูอาหนุ่ม ซึ่งเป็นที่รักใคร่นับถือของพลเมืองมากนั้นว่าราชการเมืองไทร ต่วนกูอาสันว่าราชการเมืองกะบังปาสู ต่วนกูเสตอุเซ็นว่าราชการเมืองปลิศ ต่วนกูหมัดอาเก็บว่าราชการเมืองสตูล ให้คงขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชต่อไปทั้งสี่เมือง

โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาไทร (แสง) กับพระเสนานุชิตปลัดนั้นกลับกรุงเทพ ฯ ภายหลังโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้พระยาไทร (แสง) เป็นพระยาบริรักษ์ภูธร ผู้ว่าราชการเมืองพังงา ตั้งพระ

(๑) ท่านองนายอำเภอทุกวันนี้

เสนานุชิต (นุด) เป็นพระยาเสนานุชิต ผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่า พระยาศรีพิพัฒน์จัดราชการอยู่ที่เมืองสงขลา ๒ ปี ได้ก่อพระเจดีย์ไว้ที่เขาแดงอีกองค์หนึ่ง เคียงกับเจดีย์ของเจ้าพระยาพระคลังผู้พี่ แล้วจึงกลับกรุงเทพ ฯ[๓]

ครั้นนั้นเมื่อเสร็จศึกแขกแล้ว เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ถึงอสัญญกรรม โปรดเกล้า ฯ ให้พระเสน่หามนตรี (น้อยกลาง) บุตรที่ ๒ ของเจ้าพระยานครน้อย เป็นพระยานครแทนบิดา กับโปรดให้เรียกพระยาอุทัยธรรมผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง เข้าไปรับราชการอยู่กรุงเทพ ฯ ในปีกุนเอกศก พ.ศ. ๒๓๘๒ (จ.ศ. ๑๒๐๑) พระยาอุทัยธรรมว่าราชการอยู่ ๑๓ ปี

โปรดเกล้า ฯ ตั้งให้พระปลัด (จุ้ย) เป็นพระยาอภัยบริรักษ์ จักรวิชิต พิพิธภักดี พิริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง จึงระลึกถึงครั้งที่หนีแขกเดินมาพบอีกา ซึ่งเป็นลางดีให้พบบ้านคนแลรอดมาได้ จึงให้ปลูกร้านไว้สำหรับโปรยข้าวให้เป็นทานอีกา ในเวลาเช้าเมื่อตักบาตรแล้วทุกวันเป็นนิจกาล และในระหว่างนี้ไม่ปรากฏศักราชเท่าใด โปรดเกล้า ฯ ให้ยกที่พระโคะคือจะทิ้งพระเมืองเก่าของพัทลุง ซึ่งเป็นกิ่งจะทิ้งพระจังหวัดสงขลาเดี๋ยวนี้ กับตำบลพังลาไปขึ้นเมืองสงขลาแต่นั้นมา

พระยาพัทลุง (จุ้ย) คนนี้ เป็นบุตรเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) ผู้เป็นต้นสกุลจันทโรจวงศ์ ซึ่งในรัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ

TUDC 22/04/2563

(๓) ชาวเมืองเรียกว่าพระเจดีย์ ๒ องค์พี่น้อง

ให้ออกมาเป็นข้าหลวงสำเร็จราชการอยู่ณเมืองถลาง กำกับราชการหัวเมืองทะเลหน้านอก ๘ หัวเมือง ที่เคยเป็นมณฑลภูเก็ต[๑] เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) ผู้นี้เป็นบุตรที่ ๓ ของเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ (อู่) ผู้มีชื่อเสียงในแผ่นดินพระบรมราชา "พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ" ครั้งกรุงเก่า เมื่อถึงอสัญญกรรมโปรดเกล้า ฯ ให้เรียกพระศพ และเจ้าพระยาสุรินทราชานี้เป็นบุตรเรียงพี่เรียงน้องกับท่านเจ้าขรัวเงินซึ่งภายหลังมาปรากฏนามว่า ท่านขรัวกิ่งทางฝ่ายมารดา ดังมีเนื้อความแจ้งอยู่ในพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องปฐมวงษ์ ที่หอพระสมุดได้ให้พิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘ นั้นแล้ว แต่ในพระราชนิพนธ์ว่าชื่อ นายฤทธิ์ ซึ่งเป็นชื่อบันดาศักดิ์ คือหลวงฤทธิ์นายเวรมหาดเล็ก ครั้งแผ่นดินพระนั่งสุริยาศน์อมรินทรกรุงเก่า ดังแจ้งในลายพระหัตถ์สมเด็จกรมพระยาดำรง ฯ นั้นแล้ว

เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) มีน้องชายอีกหลายคน ได้สืบบุตรหลานแตกออกเป็นสกุล (ภูมิรัตน์) สายหนึ่ง สกุล (บุรณศิริ) สายหนึ่ง สกุล (ศิริวัฒนกุล) สายหนึ่ง สกุล (สุจริตกุล) สายหนึ่ง สกุล (ชัชกุล) สายหนึ่ง ซึ่งปรากฏอยู่ทุกวันนี้ กับเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) มีบุตรอีก ๒ คน

---

(๑) คือ เมืองถลาง ๑ เมืองภูเก็ต ๑ เมืองตะกั่วป่า ๑ เมืองตะกั่วทุ่ง ๑ เมืองกีรา ๑ เมืองพังงา ๑ เมืองคุระ ๑ เมืองคุรอต ๑ (อยู่ในแขวงจังหวัดตะกั่วป่า รวม ๘ เมือง แต่เมืองกีรา เมืองพังงา เมืองคุระ เมืองคุรอต ๔ เมืองนี้ขึ้นกับเมืองตะกั่วป่า

TUDC 22/04/2563

ชื่อนายอิน นายพิมพ์ นายอินเป็นน้องร่วมมารดากับพระยาพัทลุง (จุ้ย) ทั้งสามคนนี้ ได้ถวายตัวเป็นข้าหลวงเดิมพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่ ภายหลังเมื่อออกทรงพระผนวชแล้ว นายอินก็ตามไปรับราชการอยู่ในวัด ครั้นนายอินถึงแก่กรรมก็ทรงเป็นเจ้าภาพจัดการเผาศพตามธรรมเนียม พระยาพัทลุง (จุ้ย) ผู้ที่ไม่มีบุตร จึงได้รับเอานายน้อยบุตร์นายอินผู้น้องมาเลี้ยงเป็นบุตร์บุญธรรม และขอรับพระราชทานให้นายพิมพ์น้องที่ ๓ เป็นหลวงสิทธิศักดิ์ภักดี ผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง อนึ่งเมื่อเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) เป็นมหาอุปราชเมืองนครศรีธรรมราช ครั้งเมืองนคร ฯ ตั้งตัวเป็นเจ้านั้น มีบุตรชายด้วยภรรยาน้อยคนหนึ่งชื่อเยาว์ ตกอยู่เมืองนคร ฯ ภายหลังได้เป็นพระปลัดเมืองนครศรีธรรมราช เรียกว่าปลัดเยาว์ ครั้นเจ้าพระยาสุรินทราชา ได้ไปเป็นข้าหลวงสำเร็จราชการหัวเมืองทะเลหน้านอก ๘ หัวเมือง ครั้งรัชกาลที่ ๑ นั้น มีบุตรชายตกอยู่ที่เมืองถลางคน ๑ ชื่อนายฤกษ์ นายฤกษ์มีภรรยาชาวเมืองถลางชื่อทุ่ม เป็นบุตรีพระยาถลางเทียน ๆ เป็นบุตรท้าวเทพกษัตรี นายฤกษ์จึงได้ตั้งหลักฐานอยู่ณเมืองถลาง ภายหลังได้เป็นพระยาถลาง (๑) ในรัชกาลที่ ๓ ครั้นตอนปลายโปรดเกล้า ฯ ให้เมืองถลางไปขึ้นเมืองพังงา ครั้งพระยาบริรักษภูธร (แสง) พระยาถลาง (ฤกษ์) มีบุตรชายที่ปรากฏคนหนึ่งชื่อทับได้เป็นหลวงนรานุชิต ผู้ช่วยเมืองถลาง ครั้นพระยาถลาง (ฤกษ์) ถึง

NUDC 22/04/2563

(๑) ราชทินนามชื่อใดไม่ปรากฏ

อนิจกรรมแล้ว โปรดเกล้า ฯ ตั้งให้หลวงนรานุชิต (ทับ) บุตรพระยาถลาง (ฤกษ์) เป็นพระยาณรงค์เรืองฤทธิ์ ประสิทธิสงครามพระยาถลาง เมื่อณวัน ๑ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีวอกสัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๑๐ ในรัชกาลที่ ๓ ต่อมาประมาณราว จ.ศ. ๑๒๒๘ หรือ ๑๒๒๙ พระยาถลาง (ทับ) ถึงอนิจกรรมแล้ว พระยาถลาง (คิน) ได้เป็นเจ้าเมือง ต่อมาพระยาถลาง (เกต) น้องพระยาถลาง (คิน) แล้วจึงมาได้พระยาถลาง (หนู) ชาวเมืองพังงา ซึ่งเป็นต้นสกุลณถลาง ภายหลังจึงยุบเมืองถลางลงเป็นอำเภอขึ้นจังหวัดภูเก็ตแต่นั้นมา[๑]

อนึ่งพระยาถลาง (ฤกษ์) บุตรเจ้าพระยาสุรินทราชาคนนี้มีเรื่องอยู่ในจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติหน้า ๑๔๑ ว่า ครั้งแขกเมืองไทรเป็นขบถที่พระยาตะกั่วทุ่งฟ้องว่าเป็นใจเข้าด้วยหวันมาหลีหวันจิกะหนำพวกแขกขบถ แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเชื่อรับสั่งว่า พระยาถลางก็เป็นไทยและเป็นพี่น้องกับเจ้าพระยาพระคลัง[๒] ซึ่งภายหลังเป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรม

---

(๑) เรื่องราวเมืองถลางที่ได้เขียนไว้นี้ ด้วยเห็นว่าเคยเป็นเมืองใหญ่มาแต่ก่อน กับทั้งเกี่ยวข้องที่เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) ได้ออกไปปกครองดังกล่าวมาแล้วนั้นด้วย

(๒) ที่รับสั่งว่าพระยาถลางเป็นพี่น้องกับเจ้าพระยาพระคลัง คือเจ้าคุณหญิงจันทร์ภรรยาเจ้าพระยาพระคลัง เป็นลูกพี่ลูกน้องกันกับเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) บิดาพระยาถลาง ทางฝ่ายเจ้าพระยาพลเทพ ฯ (ทองอิน)

TUDC 22/04/2563

มหาประยูรวงศ์ ที่เรียกว่าสมเด็จองค์ใหญ่ ซึ่งจะไปเข้ากับอ้ายแขกนั้นเห็นจะไม่เป็นดังนี้

ต่อมาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายบุญคง มหาดเล็ก บุตรหลวงฤทธิเสนี (เมือง) และเป็นหลานปู่แต่พระยาจะนะ (เณร หรือ อิน) เป็นพระทิพกำแหงสงครามปลัด ซึ่งเป็นต้นสกุล ศิริธร ทุกวันนี้ ตั้งนายทับบุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นหลวงรองราชมนตรีผู้ช่วย ต่อมาโปรดเกล้าฯ เลื่อนขึ้นเป็นหลวงเทพภักดียกรบัตร ครั้นปีระกาเอกศก พ.ศ. ๒๓๙๒ (จ.ศ ๑๒๑๑) โปรดเกล้าฯ ให้พระยารามกำแหงออกมาสักเลขเมืองพัทลุง สักท้องแขน ๑ ปีเศษ พระยาพัทลุง (จุ้ย) ว่าราชการอยู่ ๑๒ ปี ครั้นปีจอโทศก พ.ศ. ๒๓๙๓ (จ.ศ. ๑๒๑๒) ป่วยเป็นโบราณโรคถึงอนิจกรรมในต้นปีนั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหีบทองทึบออกมารับศพ ในปีนั้นหลวงปะเหลียน (พลับ) บุตรพระยาพัทลุง (เผือก) ก็ถึงแก่กรรมลงด้วย

ในปีจอโทศก พ.ศ. ๒๓๙๓ (จ.ศ. ๑๒๑๒) นั้น พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต ครั้นพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ บรมราชาภิเษกในปีกุนตรีศก พ.ศ. ๒๓๙๔ (จ.ศ. ๑๒๑๓) แล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้หลวงยกรบัตร (ทับ) บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นพระยาอภัยบริรักษ์ จักรวิชิต พิพิธภักดี พิริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการ

TUDC 22/04/2566

เมืองพัทลุง พระราชทานพานหมาก คณโฑ กะโถนทองคำ และกระบี่บั้งทอง เสื้อ หมวกทรงประพาศเป็นเกียรติยศ กับพระราชทานคุณแดงธิดาพระยาสงขลา ซึ่งเข้าไปรับราชการ ฝ่ายในอยู่กรุงเทพ ฯ นั้น มาเป็นคุณหญิง ด้วยท่านติดภรรยาเดิมถึงแก่กรรมก่อนนานมาแล้ว แต่คุณหญิงแดงหามีบุตรด้วยกันไม่

ทรงตั้งหลวงสิทธิศักดิ์ (พิมพ์) ผู้ช่วยน้องพระยาพัทลุง (จุ้ย) ซึ่งเป็นข้าหลวงเดิม เป็นพระยาวรนารถสัมพันธพงษ์ ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียน ตั้งนายบัว มหาดเล็ก บุตรพระยาพัทลุง (เผือก) ซึ่งเข้าไปรับราชการอยู่กรุงเทพ ฯ กับพระยาพัทลุง (เผือก) บิดาแต่ก่อนนั้น เป็นพระพลสงคราม จางวางด่าน ตั้งหมื่นสนิทภิรมย์ (นิ่ม) บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นหลวงเทพภักดียกระบัตร ตั้งนายศุข บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นหลวงรองราชมนตรีผู้ช่วย ตั้งนายแจ่ม บุตรหลวงพิทักษ์ราชา (ครุธ) เจ้ากรมเกณฑ์บุญ ผู้เป็นหลานพระยาพัทลุง (เผือก) เป็นหลวงราญอริราช ผู้ช่วย ตั้งนายปลอด บุตรพระยาพัทลุง(ทองขาว)เป็นหลวงศักดิสุรการ ผู้ช่วย ออกมารับราชการเมืองพัทลุง ครั้นปีชวดจัตวาศก พ.ศ.๒๓๙๕ (จ.ศ. ๑๒๑๔) พระยาวรนารถสัมพันธพงษ์ ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียนเข้าไปกรุงเทพฯ ป่วยเป็นลมบาทจิตต์ล้มลงก็ถึงแก่กรรมโดยด่วน ที่บ้านเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (บุญศรี) ซึ่งเวลานั้นยังเป็นพระยามหาอำมาตย์หรือเจ้าพระยาธรรมา ที่บ้านเหนือแต่โรงเรียนราชินีเดี๋ยวนี้ ครั้นนำความกราบบังคมทูลทรงทราบแล้ว

22/01/2564

โปรดเกล้าฯ พระราชทานหีบทองทึบอย่างพระยาพานทอง และจะเสด็จมาพระราชทานน้ำอาบศพ แต่เจ้าพระยาสุธรรมมนตรีเจ้าของบ้าน ได้กราบบังคมทูลว่าบ้านแคบไม่มีที่พอรับเสด็จ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศเสด็จพระราชทานน้ำอาบศพแทนพระองค์ ครั้นถึงเวลาสมควรจะพระราชทานเพลิง โปรดเกล้าฯ ให้เป็นศพหลวง ตั้งการพระราชทานเพลิงณวัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) พระราชทานโขนหลวง ๑ โรงด้วย และได้เสด็จไปประทับเรือพระที่นั่งที่สะพานหน้าวัด ทรงจุดชะนวนผักแคพระราชทานเพลิง

ครั้นณวัน ๒ ฯ ๕ ค่ำ ปีฉลูยังเป็นจัตวาศก พ.ศ. ๒๓๙๕ (จ.ศ. ๑๒๑๔ - ๕) โปรดเกล้าฯ ตั้งนายน้อยบุตรนายอินข้าหลวงเดิม ซึ่งพระยาพัทลุง (จุ้ย) รับมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมนั้นเป็นพระวรนารถสัมพันธพงษ์ ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียน ถือศักดินา ๓,๐๐๐ ไร่ แทนอาว์ ตั้งนายแต้มบุตรพระยาวรนารถ(พิมพ์) เป็นหลวงสุนันทากร ปลัดเมืองปะเหลียน ครั้นปีมะเมียสัมฤทธิศก พ.ศ ๒๔๐๑ (จ.ศ. ๑๒๒๐) พระยาพัทลุง (ทับ) ได้จัดการให้แห่ศพพระอุดมปิฎก (สอน) พระราชาคณะ มาแต่วัดหัวสนทรา ตำบลบันแต มากระทำการฌาปนกิจที่กลางเมือง[๑]

---

(๑) พระอุดมปิฎกนี้ ปรากฏว่าได้เข้าไปกรุงเทพฯ สำนักอยู่วัดหนัง เล่าเรียนพระปริยัติธรรมแตกฉานจบ ๙ ประโยค เป็นเปรียญเอก ในรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชาคณะ

TUDC 22/04/2563

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ (จ ศ. ๑๒๒๑) ปีมะแมเอกศก พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาศเมืองสงขลาและปัตตานี ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงยังทรงพระเยาว์ ได้ตามเสด็จพระราชดำเนินออกมาด้วย พระยาพัทลุง (ทับ) กับพระวรนารถสัมพันธพงษ์ (น้อย) ได้ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่เมืองสงขลา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเคารพ โดยมีพระราชดำรัสว่าเป็นญาติกัน ได้พระราชทานเหรียญเฟื้องทองคำตราช้างแก่ พระยาพัทลุง (ทับ) ๑๐๐ เหรียญ พระวรนารถสัมพันธพงษ์ (น้อย) ๑๐๐ เหรียญ ครั้งนั้นหลวงสุนันทากร (แต้ม) ป่วยออกไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทไม่ได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญเฟื้องทองคำ ฝากมากับพระยาพัทลุง (ทับ) ๓๐ เหรียญ ต่อมาพระยาพัทลุง (ทับ) ให้หลวงยกรบัตร (นิ่ม) ไปรื้อเอาปืนบาเหรี่ยมมาแต่เขาไชยบุรีเมืองเก่าทั้ง ๒ กระบอก มาไว้ที่กลางเมืองพัทลุง กับให้รื้อกำแพงเมืองที่เขาไชยบุรีมาปฏิสังขรณ์วัดวัง ซึ่ง

เจ้าอธิการวัดหนังจนตลอดรัชกาล ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ มีความชราทุพพลภาพอายุ ๖๐ เศษ และได้กระทำให้เป็นที่ขุ่นเคืองในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเรื่องคณะธรรมยุติและมหานิกาย จึงได้ถวายพระพรลาออกมาอยู่บ้านที่ตำบลปันแต ซึ่งเป็นบิตุภูมิเดิมของท่าน แล้วได้ชักชวนศิษย์หาญาติโยมสร้างวัดหัวสนทราขึ้น เป็นที่อาศัยกระทำสังฆกรรมที่ตำบลปันแตแขวงเมืองพัทลุง ซึ่งเป็นบ้านเดิมของท่าน และได้มรณภาพที่วัดนั้น เมื่ออายุ ๗๐ ปีเศษ

TUDC 22/04/2563

เป็นวัดของพระยาพัทลุง (ทองขาว) บิดา ขึ้นเป็นวัดถือน้ำไว้กลางเมืองพัทลุง ทั้งกุฏิวิหารอุโบสถและเจดีย์สถาน และวาดเขียนพร้อมเสร็จบริบูรณ์ ได้มีงานฉลองณวัน ๕ ๑๔ ๗ ๘ ค่ำ ปีวอกโทศก พ.ศ. ๒๔๐๓ (จ.ศ. ๑๒๒๒)

ครั้นต่อมาพระพลสงคราม (บัว) ได้สร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งริมคลองลำปำฝั่งใต้ ให้ชื่อว่าวัดประทุมจินดาวราราม ได้ทำการฉลองวันใดไม่ปรากฏแต่ใน พ.ศ. ๒๔๐๕ (จ.ศ. ๑๒๒๔) ต่อมาเมื่อพระปลัด (บุญคง) และหลวงยกรบัตร (นิ่ม) ถึงแก่กรรมแล้ว โปรดเกล้า ฯ ตั้งหลวงรองราชมนตรี (ศุข) เป็นพระทิพ-กำแหงสงคราม ปลัด ตั้งนายคล้าย บุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นหลวงเทพภักดี ยกรบัตร ครั้งนี้จะเป็นปีใดไม่ปรากฏ โปรดเกล้า ฯ ให้ยกที่กำแพงเพ็ชร์ไปเป็นแขวงเมืองสงขลาแต่นั้นมา

พระยาพัทลุง (ทับ) ว่าราชการอยู่ ๑๖ ปี ครั้นปีเถาะเดือน ๕ ยังเป็นอัฐศก พ.ศ.๒๔๐๙-๑๐ (จ ศ ๑๒๒๘-๙) เวลาบ่ายโมงเศษ ป่วยเป็นลมถึงอนิจกรรมโดยเร็วพลัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จึงรับสั่งกับสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริวงศ์เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ว่าเมืองพัทลุงขอให้กับพระวรนารถ-สัมพันธพงษ์ (น้อย) ฯ พณ ฯ จึงมีท้องตราออกมาให้พระวรนารถ-สัมพันธพงษ์ (น้อย) มารั้งอยู่ ๒ ปี หาทันได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระยาพัทลุงไม่ ก็พอทรงพระประชวรเสด็จสวรรคตลงในปีมะโรง สัมฤทธิศก พ.ศ. ๒๔๑๑ (จ.ศ. ๑๒๓๐)

TUDC 23/04/2563

ครั้นพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษก ในปีมะโรงนั้นแล้ว ถึงณวัน ๑ ฯ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งเอกศก พ.ศ. ๒๔๑๒ (จ.ศ. ๑๒๓๑) ๑๔ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้พระวรนารถสัมพันธพงษ์ (น้อย) เมืองปะเหลียน ซึ่งได้มารั้งเมืองพัทลุงอยู่นั้น เป็นพระยาอภัยบริรักษ์ จักรวิชิต พิพิธภักดี พิริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง ถือศักดินา ๕,๐๐๐ ไร่ พระราชทานพานหมาก คณโฑ กระโถนทองคำ กระบี่บั้งทอง เสื้อ หมวกทรงประพาศ ลูกประคำ และกระดิ่งทองคำ เจียดเงินคาวหวาน ๑ คู่ แคร่สัปทน และเครื่องอิสสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้าเป็นเกียรติยศ ตั้งหลวงพิทักษ์ (พุ่ม) บุตรพระพลสงคราม (บัว) เป็นพระพลสงคราม ตั้งนายขาวบุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นพระเกษตรานุรักษ์ ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียน ตั้งนายรุ่งบุตรพระยาปะเหลียน (พิมพ์) เป็นหลวงสิทธิศักดิ์ภักดี ผู้ช่วย และต่อมา พ.ศ. ๒๔๑๖ (จ.ศ. ๑๒๓๕) พระราชทานตราตระกูลตติยจุลจอมเกล้า ฯ ให้พระปลัด (ศุข) เป็นพิเศษ ด้วยเวลานั้นพี่ชายใหญ่ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว และเป็นเวลาที่ได้ทรงสร้างตราตระกูลขึ้นด้วย

ต่อมาปีใดไม่ปรากฏ พระยาพัทลุง (น้อย) เข้าไปกรุงเทพ ฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพัทลุงเป็นข้าหลวงเชิญท้องตราพระคชสีห์กระแสรับสั่ง และเครื่องราชอิสสริยยศออกไปพระราชทานเจ้าพระยาไทรบุรี (ต่วนกูอาหมัด) ณเมืองไทรบุรี

อยู่มาครั้นพระปลัด (ศุข) ต.จ. หลวงยกรบัตร (คล้าย) เมืองพัทลุงถึงแก่กรรมแล้ว โปรดเกล้า ฯ ตั้งหลวงภักดีโยธา (รุ่ง) บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นพระทิพกำแหงสงคราม ปลัด ตั้งนายนันต์บุตรหลวงสุนันทากร (แต้ม) เป็นหลวงเทพภักดี-ยกรบัตร ครั้นปีมะโรงโทศก พ.ศ. ๒๔๒๓ (จ.ศ. ๑๒๔๒) สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินมีประสาสน์สั่งให้พระยาวิชิตรณรงค์ออกมาชำระเลขเมืองพัทลุง กับให้พระนราบุตรพระยาอุทัยธรรม ฯ ออกมาคัดเลือกเลขขึ้นเป็นทหารสำหรับเมือง ข้าหลวงมาตั้งจัดการอยู่ ๒ ปี

ครั้นปีมะเส็ง ตรีศก พ.ศ. ๒๔๒๔ (จ.ศ ๑๒๔๓) พระยาพัทลุง (น้อย) ได้ทำความเห็นมีใบบอกเข้าไปกรุงเทพ ฯ ขอเปลี่ยนการเกณฑ์ส่วยต่าง ๆ เป็นเก็บเฉลี่ยประมาณคนมีครัวคน ๑ ราว ๒ บาท แม่หม้ายมีลูกชายฉกรรจ์ ๕๐ สตางค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพัทลุงจัดการเก็บเงินส่วยเป็นเฉลี่ยตามความเห็นนั้นทุกประการ ต่อมาพระปลัด (รุ่ง) ถึงแก่กรรมแล้ว โปรดเกล้า ฯ ตั้งหลวงมนตรีบริรักษ์ (จัด) บุตรพระยาวรนารถสัมพันธพงษ์ (พิมพ์) ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียนเป็นพระทิพกำแหงสงคราม ปลัด

ครั้นปีกุน นพศก พ.ศ. ๒๔๓๐ (จ.ศ. ๑๒๔๙) พระยาพัทลุง (น้อย) เห็นว่าคลองจงเกตอนใต้ตื้นเขินขึ้นเป็นตอน ๆ น้ำเดินไม่สะดวก บ่าเข้าบ้านเข้านา กลายเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมอยู่

ตลอดปีไม่แห้งเลย ที่นาก็ทำไม่ได้ รกร้างมาช้านานแล้ว จึงจัดให้หลวงเดชสงคราม (หนูเอียด เดชณเพ้นธ์) นายตำบลหรือที่เรียกว่าหัวเมือง เป็นนายงานจัดการระดมคนที่คชที่วัด ขุดคลองจงเกตอนเหนือแต่วัดตะโหนด ขุดลัดมาลงคลองบางแก้วซึ่งเป็นคลองตายอยู่นั้น ยาวประมาณ ๒๐๐ เส้น ปากบนกว้าง ๖ ศอก ลึก ๔ ศอก คลองจงเกจึงเรียกว่าคลองบางแก้วแต่นั้นมา ทุ่งนาและบ้านแถบคลองจงเกก็ดอนขึ้นได้ ทำนาเจริญมาเป็นลำดับจนทุกวันนี้

พระยาพัทลุง (น้อย) ว่าราชการอยู่ ๑๙ ปี มีความชราทุพลภาพลง จักษุมืดมัว แลไม่เห็นทั้งสองข้าง ครั้นณวัน ๔ ๆ ๒ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก พ ศ. ๒๔๓๑ (จุลศักราช ๑๒๕๐) โปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร ให้เป็นพระยาวรวุฒิไวยวัฒลุงควิไสยอิศรศักดิ์ พิทักษ์ราชกิจ นริศศรราชภักดีพิริยพาหะ จางวางกำกับราชการ ให้มีเครื่องยศคงตามเดิม โปรดให้หลวงจักรานุชิต (เนตร) บุตรชายใหญ่ เป็นพระยาอภัยบริรักษ์ จักราวิชิต พิพิธภักดี พิริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง ถือศักดินา ๕,๐๐๐ ไร่ และต่อมาเมื่อ ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ได้รับพระราชทานตราตริตาภรณ์มงกุฎสยาม วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๕ (พ ศ. ๒๔๔๙) ได้รับพระราชทานตราตติยจุลจอมเกล้า สืบสกุลบิดา

TUDC 22/04/2563

เมื่อ ร. ศ. ๑๑๙ (พ.ศ. ๒๔๔๓) พระยาอภัยบริรักษ์

(เนตร) เข้าไปเฝ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ในงานพระศพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ และงานพระศพอื่นอีกหลายพระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นุ่งขาวทั้งหลวงศรีวรวัตรน้องชายด้วยจนตลอดงาน อนึ่งในครั้งงานพระศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร (ทูลกระหม่อมแก้ว) ซึ่งต่อเนื่องจากงานพระศพสมเด็จพระบรมโอรสนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปิยมหาราชโปรดเกล้า ฯ ให้เกณฑ์ข้าราชการและราชนิกูลเป็นคู่เคียงและเดินสามหาบ พระยาอภัยบริรักษ์ ฯ (เนตร) ก็ได้รับหมายเกณฑ์เป็นคู่เคียงและเดินสามหาบด้วย

ครั้นปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ (ร.ศ. ๑๐๘) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองพัทลุง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งหม่อมราชวงศ์หรั่งพี่ชายเจ้าพระยาอภัยราชา (ม.ว.ร.ลพ) บุตรหม่อมเจ้าจินดาในกรมหมื่นไกรสรวิชิต ซึ่งออกมาอาศัยอยู่กับคุณหญิงนุ่มวรวุฒิไวย (น้อย) เป็นหลวงบุรีบริบาล ผู้ช่วยราชการ ตั้งนายพิณบุตรพระยาวรวุฒิไวย (น้อย) เป็นหลวงจักรานุชิต[๑] ผู้ช่วยราชการ

อยู่มาถึงปีเถาะตรีศก พ.ศ. ๒๔๓๔ (ร.ศ. ๑๑๐) โปรด

---

(๑) ภายหลังเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปลี่ยนราชทินนามเป็นหลวงศรีวรวัตร กรมการพิเศษ

TUDC 22/04/2563

เกล้า ฯ ให้ยกเมืองปะเหลียนไปขึ้นเมืองตรังด้วย เป็นหนทางใกล้สะดวกกว่ากัน กับโปรดเกล้า ฯ ตั้งหลวงเขตรขัน (โต) ปลัดเมืองปะเหลียน บุตรนายร้ายและหลานพระปลัด (บุญคง) เป็นพระพลสงคราม[๓] ครั้นพระปลัด (จัด) ถึงแก่กรรม โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนหลวงบริบริบาล (ม.ร.ว. หรั่ง) เป็นพระทิพกำแหงสงคราม ปลัด พระยาพัทลุง (เนตร์) ได้ว่าราชการมา ๘ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๓๘ (ร.ศ. ๑๑๔) ปลายปี ทรงพระกรุณาโปรด กล้าฯให้พระวิจิตรวรสาสน์ (เจ้าพระยายมราช ปั้น สุขุม) เป็นข้าหลวงพิเศษออกมาจัดราชการตามแบบปกครองสมัยใหม่ ๓ หัวเมือง คือ เมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา และเมืองพัทลุง ข้าหลวงจัดให้พระพิศาลสงคราม (สอน) ผู้ช่วยราชการเมืองสิงห์บุรีมาเป็นผู้ช่วยจัดราชการอีกนายหนึ่ง ครั้น พ.ศ.๒๓๓๙ (ร.ศ.๑๑๕) โปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร์ให้พระวิจิตรวรสาสน์เป็นพระยาสุขุมนัยวินิจ ตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราช คือรวมเมืองนคร ฯ เมืองสงขลา เมืองพัทลุง ๓ เมืองเข้าเป็นมณฑลนครศรีธรรมราช ตั้งศาลารัฐบาล

---

(๓) ในรัชกาลที่ ๖ ได้พระราชทานนามสกุลว่า "ศิริธร" แยกออกไปอีกสาย ๑ และในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ (ร.ศ.๑๒๖) โปรดเกล้า ฯ ให้เข้าไปรับราชการอยู่กรุงเทพ ฯ เลื่อนขึ้นเป็นพระยาศิรินธรเทพสัมพันธ์ ตำแหน่งราชการกระทรวงวัง

TUDC 23/04/2563

มณฑลณเมืองสงขลา โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองกรมการได้รับพระราชทานเงินเดือน พอสมควรกับตำแหน่งหน้าที่ราชการ

ส่วนพระยาวรวุฒิไวย (น้อย) จางวาง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อยู่นอกอำนาจข้าหลวงเทศาภิบาล และพระราชทานยศเป็นชั้น ๑ ตรี (เทียบยศมหาอำมาตย์ตรี) กับพระราชทานบำนาญเลี้ยงชีพเดือนละ ๒ ชั่งจนตลอดอายุ เมื่อ ร.ศ. ๑๑๖ พ.ศ. ๒๔๔๐ เสด็จพระราชดำเนินประพาศทวีปยุโรป ครั้นเสด็จกลับคืนพระนคร มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งให้กระทรวงมหาดไทยมีสารตราพระราชสีห์ ส่งซองบุหรี่มาพระราชทานพระยาวรวุฒิไวย ฯ จางวาง ๑ ซอง

พ.ศ. ๒๔๔๐ (ร.ศ. ๑๑๖) สมเด็จพระบรมราชินีนารถ (สมเด็จพระพันปีหลวง) เมื่อทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร์ ให้หลวงรามบริรักษ์ (สว่าง) บุตรหลวงยกบัตร (นิ่ม) เป็นหลวงบุรีบริบาล ข้าหลวงเทศาภิบาล จัดให้รับราชการตำแหน่งผู้พิพากษาศาลเมืองพัทลุง แล้วย้ายไปเป็นผู้พิพากษาศาลเมืองนครศรีธรรมราชต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ เลื่อนขึ้นเป็นพระรัตตัญญูวินิจฉัย ผู้พิพากษาศาลเมืองชุมพร ภายหลังเป็นพระยาโสภณพัทลุงกุล และโปรดเกล้าฯ ให้หลวงรองราชมนตรี (นพ) บุตรพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นหลวงวิบูลบุรขัณฑ์ นายอำเภอปากประ[๓]

(๓) อำเภอควนขนุนเดี๋ยวนี้

ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๑ (ร.ศ. ๑๑๗) พระพิศาลสงคราม ผู้ช่วยราชการถึงแก่กรรม ข้าหลวงเทศาภิบาลจัดให้พระอาณาจักร์บริบาล (อ้น ณถลาง) ซึ่งภายหลังเป็นพระยาถาวรถลางกุล มาเป็นข้าหลวงผู้ช่วย แล้วย้ายไปรับราชการอยู่ที่มณฑล

พ.ศ. ๒๔๔๔ (ร.ศ. ๑๒๐) โปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุนทรนุรักษ์ (เลื่อง ภูมิรัตน์) ซึ่งภายหลังเป็นพระยาเพ็ชรัตนสงคราม สมุหเทศาภิบาลมณฑลมหาราษฎร์ ออกมาเป็นข้าหลวงประจำเมือง กำกับราชการเหนือพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร์) อีกนายหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๑) โปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุนทรนุรักษ์ ไปเป็นข้าหลวงบริเวรนครธาตุพนม โปรดให้พระยาอภัยบริรักษ์ว่าราชการตามระเบียบใหม่โดยลำพัง หามีข้าหลวงผู้ช่วยไม่

ครั้นณวัน ๔ ฯ ๗ ค่ำ เวลากลางคืน ๑๐ ทุ่มเศษ พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ.๑๒๒) มีอธิกวาร ๑๕ พระยาวรวุฒิไวยฯ จางวาง ป่วยเป็นโรคชราถึงอนิจกรรม อายุได้ ๘๓ ปี ทางราชการได้มีคำสั่งให้ข้าราชการและกำนันผู้ใหญ่บ้านเมืองพัทลุงไว้ทุกข์ ๑๕ วัน

พระยาวรวุฒิไวยฯ จางวาง (น้อย) เมื่ออายุได้ ๒๘ ปี ได้วิวาหะมงคลกับท่านหนูขาว บุตรีพระยาพัทลุง (ทับ) ซึ่งเวลานั้นยังเป็นหลวงยกรบัตร มาเป็นภรรยา มีบุตรด้วยกันหลายคนถึงแก่กรรมหมด เหลือแต่พระยาพัทลุง (เนตร์) บุตรคนเล็ก ครั้นท่านหนูขาวถึงแก่กรรมแล้ว ได้วิวาหะมงคลกับท่านนุ่ม บุตรีพระ

TUDC 22/04/2563

พลสงคราม (บัว) เป็นหลานพระยาพัทลุง (เผือก) และหลานตาแต่พระยาพัทลุง (ทองขาว) ที่เป็นหม้ายอยู่นั้น มาเป็นคุณหญิง มีบุตรด้วยกัน ๒ คน คือหลวงศรีวรวัตร์ (พิณ) ๑ คุณหญิงแข เพ็ชราภิบาล คุณหญิงพระยาเพ็ชราภิบาลนฤเบศร (พ่วง ณสงขลา) บุตรพระยาวิเชียรคีรี (ชุ่ม) ซึ่งเป็นพระยาเมืองหนองจิก ๑ พระยาวรวุฒิไวย ฯ (น้อย) จางวาง เป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก มีศีล ทาน ภาวนา และมีเทศนาในวันพระที่บ้านเดือนละ ๔ ครั้ง กับจัดให้คนทำสำรับสังฆทาน และใส่บาตรทุก ๆ วันมิได้ขาด ประพฤติตนเป็นธรรมเสมอต้นเสมอปลายจนตลอดอายุ และเมื่อยังเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองอยู่นั้น ได้ปฏิสังขรณ์วัดอนุราธารามขึ้นวัด ๑ ที่ปากน้ำลำป่าฝั่งเหนือ สร้างอุโบสถและกุฎีศาลาโรงธรรมพร้อม แต่การสร้างอุโบสถนั้นยังไม่ได้ยกเครื่องบน การค้างมา ครั้นพระยาวรวุฒิไวย ฯ (น้อย) จางวาง ถึงอนิจกรรมแล้ววัดนั้นก็ร้าง จึงได้สร้างโรงเรียนขึ้นไว้เป็นอนุสาวรีย์ ซึ่งเป็นที่พระราชทานเพลิงศพพระยารรวุฒิไวย ฯ (น้อย) จางวาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) นั้น ด้วยเงินทุนสำหรับศพเป็นเงิน ๗,๙๐๐ บาทเศษ ได้ยกให้เป็นโรงเรียนรัฐบาล[๑]

พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร์) ว่าราชการโดยลำพังอยู่ปี ๑ โปรดเกล้า ฯ ให้เป็นตำแหน่งจางวางได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด

TUDC 22/04/2563

---

(๑) คือโรงเรียน อภยานุกูล เดี๋ยวนี้

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ. ๑๒๒) โปรดเกล้า ฯ ให้พระสุรฤทธิภักดี (คอยุตี ณระนอง) มาเป็นผู้ว่าราชการเมือง ภายหลังเมื่อย้ายไปแล้วเป็นพระยาประวัติสุจริตวงศ์

พ.ศ. ๒๔๔๗ (ร.ศ. ๑๒๓) โปรดเกล้า ฯ ให้พระศิริธรรมบริรักษ์ (เย็น สวรรณปัทมะ) มาเป็นผู้ว่าราชการเมือง ภายหลังเมื่อย้ายไปแล้วเป็นพระยาสวัสดิศิริ ศรีสมันตนายก

พ.ศ. ๒๔๔๙ (ร.ศ. ๑๒๕) โปรดเกล้าฯ ให้พระแก้วโกรพ (หมี ณถลาง) เป็นผู้ว่าราชการเมือง ภายหลังเมื่อย้ายไปแล้วเป็นพระยาอิศราธิชัย

พ.ศ. ๒๔๕๐ (ร.ศ. ๑๒๖) โปรดเกล้า ฯ ให้พระกาญจนดิษฐบดี (อวบ ณถลาง) มาเป็นผู้ว่าราชการเมือง ถึงแก่กรรม

พ.ศ. ๒๔๕๒ (ร.ศ. ๑๒๘) โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอุตรกิจพิจารณ์ (สุด สารสุทธิ) มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองแล้วย้ายไป

ในศกนี้เจ้าอธิการพุ่มวัดเขียนบางแก้ว ซึ่งเป็นเจ้าคณะหมวดเป็นหัวหน้าปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดเขียนบางแก้ว คือรื้อของเก่าลงแล้วสร้างขึ้นใหม่ตามรูปเดิม

พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๙) พระบาทมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๕ ปิยมหาราชเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกโดยสังเขปได้ปี ๑ ครั้น พ.ศ.๒๔๕๔ (ร.ศ.๑๓๐) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ เป็นการใหญ่ มีผู้แทนกษัตริย์ เจ้านายต่างประเทศ เสด็จ

TUDC 22/04/2563

และเข้ามาเฉลิมพระเกียรติยศในงานครั้งนี้มาก

พ. ศ. ๒๔๕๕ (ร. ศ. ๑๓๑) โปรดเกล้า ฯ ให้พระวุฒิภาคภักดี (ช้าง ช้างเผือก) เนติบัณฑิต มาเป็นผู้ว่าราชการเมือง ภายหลังเมื่อย้ายไปแล้วเป็นพระอโศกมนตรี

พ. ศ. ๒๔๕๖ (ร. ศ. ๑๓๒) โปรดเกล้า ฯ ให้หม่อมเจ้าประสบประสงค์ รั้งผู้ว่าราชการเมืองแล้วย้ายไป

พ ศ. ๒๔๕๗ (ร. ศ. ๑๓๓) โปรดเกล้า ฯ ให้หลวงวิชิตเสนี (หงวน ศตะรัตน์) เนติบัณฑิต เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด (คำว่า เมือง เปลี่ยนเป็นจังหวัด) ภายหลังได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนขึ้น เป็นพระพัทลุงคบุรีศรีสมุทเขตต์ ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ (ยังเป็นกรมขุน) ดำรงตำแหน่งอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ พร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นพร้อมกันว่า ที่บริเวณเมืองพัทลุงตั้งอยู่เวลานั้นเหมาะสำหรับสมัยเดิม ๆ ใช้ท่าเรือเป็นหลักสำคัญในการคมนาคมและการค้าขาย นำสินค้าขึ้นลงต่อติดกับจังหวัดสงขลาก็อาศัยท่าเรือลำป่านี้ ไปขึ้นลงเรือเมล์ทางจังหวัดสงขลาเช่นเดียวกัน มาสมัยนี้มีทางรถไฟไปมาสะดวกขึ้น การคมนาคมติดต่อกันทางรถไฟ และมีถนนติดต่อกับจังหวัดตรัง พลเมืองและการค้าขายมารวมกันอยู่ในตำบลคูหาสวรรค์ ในที่ใกล้ ๆ และสะดวกแก่ทางรถไฟที่ตั้งเมืองเดิมอยู่ริมทะเลตำบลลำป่าไกลความเจริญ อยู่สุดเขตต์ของพลเมือง ไม่สะดวกกับการปกครองโดย

TUDC 23/04/2568

ประการทั้งปวง ทั้งตำบลลำป่าเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมในคราวมรสุมทุกปี จะปลูกสร้างตบแต่งให้งดงามได้ยาก จำเป็นต้องย้ายเมืองขึ้นมาตั้งในที่ใกล้ความเจริญและทางรถไฟ เพื่อสะดวกแก่กิจการทั่วไป

สมเด็จอุปราชพร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด จึงไปตรวจหาสถานที่สร้างเมือง เลือกได้ที่บ้านวังเนียงทิศใต้ของเขาวังเนียงต่อเนื่องเขาคูหาสวรรค์ และตรวจพบวัดร้างอยู่ในหมู่บ้านวังเนียง ๑ วัด ชื่อวัดประดู่หอม รกร้างมาเสียช้านาน เดิมชื่อวัดดอนพิไชยแต่เรียกกันว่าวัดประดู่หอม คือเดิมที่ตรงนั้นเป็นสำนักหนึ่งของระยะทาง ครั้งโบราณเป็นที่พักอันมีศาลาปลูกอยู่ใต้ต้นประดู่ (ดอกหอม) เรียกว่าศาลาประดู่หอม ครั้นประมาณราว จ ศ. ๑๒๒๔ หลวงพิไชยเสนา สัสดีกลาง เห็นว่าเป็นที่ริมทางหลวง ฝูงชนพักอาศัยร้อนเวลาเดินทางขึ้นล่องค้าขาย จึงได้ก่อสร้างขึ้นเป็นวัด สร้างอุโบสถและกุฎีสงฆ์ แล้วขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้ชื่อว่าวัดดอนพิไชย [๑] เพราะที่วัดเป็นโคกสูงกว่าที่ใกล้เคียงทั้งหลาย จึงให้ชื่อว่าวัดดอนพิไชย แต่ชนทั้งหลายเรียกว่าวัดประดู่หอมตามชื่อเดิม กับหลวงภักดีสงครามกับสังข์ภรรยา ได้สร้างวัดกุฎี คือเดิมที่ตรงนั้นเป็นทำนองป่าช้า มีพระสงฆ์อาคันตุกะเที่ยวธุดงค์มาตั้งกุฎีอาศัยภายหลังหลวงภักดีสงครามกับสังข์ภรรยา ได้ก่อสร้างขึ้นเป็นวัดมีอุโบสถและกุฎีสงฆ์ แล้วขอพระราชทานวิสุงคามสีมา แล้วให้

TUDC 24/01/2563

(๑) ชาวปักษ์ใต้เรียกที่สูงที่โคกว่าดอน

ชื่อว่าวัดภักดีสังข์วร คือชื่อรวมทั้งผัวและเมียผู้สร้าง

ทั้งสองวัดนี้ ได้สร้างภายหลังที่พระยาพัทลุง (ทับ) ปฏิสังขรณ์วัดวังเล็กน้อย

สมเด็จอุปราชได้โปรดเกล้า ฯ รับสั่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดกะวางเขตต์สร้างเมือง และขอให้พระครูการามฝ่ายธรรมยุติ (ภายหลังเป็นพระครูธรรมจักรการาม) เดิมเป็นเจ้าคณะหมวดจำพรรษาอยู่วัดคงคา ตำบลลำป่า ขึ้นมาจัดการปฏิสังขรณ์วัดประดู่หอมแต่นั้นมา ฝ่ายพระพัทลุงคบุรี ฯ ผู้ว่าราชการจังหวัดได้ลงมือขุดคลองตัดถนนสายตำนานจรดเขาวังเนียง สายตะวันออกและสายเข้าวัดประดู่หอม สั่งอำเภอประกาศสงวนที่ห้ามการซื้อขายในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ นั้น

ต่อมาทางราชการสั่งย้ายพระพัทลุง ผู้ว่าราชการจังหวัดกลับไปเป็นอัยยการมณฑล แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระยาอรรถกวีสุนทร (ภายหลังได้เลื่อนขึ้นเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์) การสร้างจังหวัดเป็นอันชะงักอยู่เพียงนั้น

พ.ศ. ๒๔๕๘ ทางราชการย้ายรองอำมาตย์เอก พระวิชิตสรไกร (ทองสุก ผลพันธิน) นายอำเภอปากพนัง มาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง ต่อมารับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระพัทลุงคบุรีศรีรัทเขตต์ แล้วได้เลื่อนบันดาศักดิ์เป็นพระยาแก้วโกรพ

TUDC 22/04/2563

พ.ศ. ๒๔๖๔ โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาแก้วโกรพ (ทองสุก)

ไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดอุบล ย้ายพระคณาศัยสุนทร (สา สุวรรณเสาร) นายอำเภอทุ่งสง มารับตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ ๑๒/๗/๒๔๖๔ ส่วนศาลากลางจังหวัดยังคงตั้งอยู่ชายทะเลตำบลลำปำ

ปี พ.ศ. ๒๔๖๖ มณฑลส่งนายพันตำรวจโท พระวิชัยประชาบาล (บุญโกย เอโกบล) มาช่วยปราบปราบโจรผู้ร้ายซึ่งกำลังกำเริบ พร้อมด้วยพระคณาศัยสุนทร ออกตั้งกองปราบปรามอยู่ตลอดปี ได้ผลเป็นอันดี นายพันตำรวจโท พระวิชัยประชาบาล ได้เลื่อนบันดาศักดิ์เป็นพระยาในราชทินนามเดิม และเลื่อนยศเป็นนายพันตำรวจเอก

ปี พ.ศ. ๒๔๖๗ มีพระบรมราชานุญาตโปรดเกล้า ฯ ให้ยกศาลากลางจังหวัดพัทลุงขึ้นมาตั้งที่บ้านวังเนียง ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอคูหาสวรรค์ พระคณาศัยสุนทรผู้ว่าราชการจังหวัด ได้ลงมือซื้อที่ดินและรื้อถอนสถานที่ราชการจังหวัดเก่า ไปปลูกสร้างสถานที่ราชการใหม่ในปีนั้น

วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เปิดทำการในศาลากลางจังหวัดพัทลุงที่สร้างใหม่ ต่อมามีการสร้างสถานีตำรวจภูธร โรงเรียนประจำจังหวัด ศาลจังหวัด เรือนจำจังหวัด และวัดประดู่หอมก็ได้รับการปฏิสังขรณ์ในยุคนี้ การปลูกสร้างสถานที่ราชการและบ้านเรือนพ่อค้าราษฎรนับว่าเจริญขึ้นเป็นลำดับ ส่วนที่ตั้งจังหวัดเก่าคงมีแต่กิ่ง เรียกว่า กิ่งอำเภอลำปำ กับมีตำรวจเป็น

DDC 18/04/2563

สถานีย่อย รักษาการตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๓ โปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนพระคณาศัยสุนทร ขึ้นเป็นพระยาคณาศัยสุนทร จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ พระยาคณาศัย ฯ ครบเกษียรอายุ โปรดเกล้า ฯ ให้ออกรับพระราชทานบำนาญ

พ. ศ. ๒๔๗๕ โปรดเกล้า ฯ ให้พระสาครบุรานุรักษ์ (ปริก สุวรรณานนท์) เป็นข้าหลวงประจำจังหวัด (เปลี่ยนเรียกผู้ว่าราชการจังหวัดว่าข้าหลวงประจำจังหวัด) ภายหลังย้ายไปเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดตรัง

พ.ศ. ๒๔๗๖ โปรดเกล้า ฯ ให้นายพันเอก พระยาสุรเดชรณชิต (ชิต ยวณเตมีย์) เป็นข้าหลวงประจำจังหวัด

พ.ศ. ๒๔๗๗ โปรดเกล้า ฯ ให้ย้าย พ.อ. พระยาสุรเดชรณชิต ไปเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดภูเก็ต และให้ขุนประสงค์สุขการี (สมบุญ ลาภเจริญ) ประกาศนียบัตรรัฐศาสตร์และเนติบัณฑิตย์ นายอำเภอทุ่งสง มาเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดสืบต่อมา

TUDC 22/04/2563

ตอนที่ ๕

เปลี่ยนการปกครอง

ปกครองโดยรัฐธรรมนูญ

เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ ๒๔๗๕ คณะราษฎรซึ่งมีทหารบก ทหารเรือและพลเรือน เข้ายึดอำนาจการปกครองจากระบอบราชาธิปไตย แล้วได้ขอร้องให้พระมหากษัตริย์ลดพระราชอำนาจลงอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงยินยอม และลงพระปรมาภิไธย ให้ใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ ศ. ๒๔๗๕ ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรชุดแรก (สมัย ๑) ที่ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้จัดตั้งขึ้น ๗๐ นาย ก็ได้เริ่มอุบัติขึ้นณพระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ ศ ๒๔๗๕ ครั้นถึงวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรสยาม ฉะบับถาวร แก่ประธานสภาผู้แทนราษฎร

การปกครองโดยอำนาจอธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม ซึ่งมีบุคคลและคณะบุคคลเป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ คือ

TUDC 22/04/2563

๑. พระมหากษัตริย์ ทรงใช้อำนาจ

ก. ในทางนิติบัญญัติ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร

ข. ในทางบริหาร โดยทางคณะรัฐมนตรี

ค. ในทางตุลาการ โดยทางศาลที่ได้ตั้งขึ้นตามกฎหมาย

๒. สภาผู้แทนราษฎร มีอำนาจในทางนิติบัญญัติ (ออกกฎหมาย) และควบคุมราชการแผ่นดิน

๓. คณะรัฐมนตรี มีนายกนาย ๑ และคณะรัฐมนตรีอย่างน้อย ๑๔ นาย อย่างมาก ๒๔ นาย มีอำนาจในทางฝ่ายบริหาร ซึ่งแบ่งออกเป็นส่วน ๆ คือราชการบริหารส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น

๔. ศาล มีอำนาจพิจารณาอรรถคดีตามตัวบทกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้

ครั้นถึงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ. ศ. ๒๔๗๖ ได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง ซึ่งมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญ โดยมีผู้แทนตำบลเป็นผู้เลือก ในจังหวัดพัทลุงได้แก่ นายร้อยตรีถัด รัตนพันธุ์ บุตรหลวงพรหมสุรินทร์ (หนู) และจับ บุตรนายน่วม ณพัทลุง เป็นมารดา ได้รับเลือกเป็นผู้แทนคนแรก ซึ่งจะต้องอยู่ในตำแหน่ง ๔ ปี ภายหลังได้โปรดเกล้า ฯ ให้มีรัฐธรรมนูญฉะบับจำลองจังหวัดละ ๑ ฉะบับ นายร้อยตรีถัด รัตนพันธุ์ ผู้แทนราษฎร จึงได้เชิญรัฐธรรมนูญฉะบับจำลองมา

TUDC 22/04/2563

ประดิษฐานไว้ในจังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗

ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสละราชสมบัติ สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระราชโอรสสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ซึ่งกำลังทรงศึกษาวิชาณประเทศยุโรปขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่เพราะยังทรงพระเยาว์มีพระชนมายุเพียง ๙ พรรษาเท่านั้น สภาผู้แทนราษฎรจึงลงมติตั้งผู้สำเร็จราชการ ๓ ท่าน เป็นคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ตามรัฐธรรมนูญสืบต่อมาจนบัดนี้

TUDC 22/04/2563

ตอนที่ ๖

วิธีปกครองบ้านเมืองในสมัยก่อน

สมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้งเมืองพัทลุงยังตั้งอยู่ที่จะทิ้งพระ ได้แบ่งหน้าที่ปกครองรักษาบ้านเมือง คือเจ้าเมืองรักษาราชการอยู่ที่ตั้งเมืองฝ่ายปละท่าตะวันออก และให้ปลัดเมืองตั้งรักษาราชการอยู่ที่ตำบลคูหาสวรรค์ ฝ่ายปละท่าตะวันตกของทะเลสาปพัทลุง การปกครองก็คือระวังรักษาการโจรผู้ร้ายและสลัดศัตรูภายนอก ซึ่งจะมาย่ำยีกวาดครัวราษฎรไป กับคอยบังคับบัญชาให้ราษฎรได้ทำไร่ทำนาให้ถูกต้องตามฤดูกาล และเก็บหางข้าวค่านาขึ้นยุ้งฉางไว้ทุกปีมิให้บกพร่อง

ในสมัยราวรัชกาลที่ ๑ เจ้าเมืองมียศชั้นพระยาพานทองมีอำนาจเป็นแม่ทัพประจำตัวเสมอ สั่งประหารชีวิตคนได้ และได้กระทำมาแล้วหลายเจ้าเมือง เจ้าเมืองมีกรมการผู้ใหญ่ตั้งแต่งออกมาแต่กรุง (หรือข้าราชการชั้นสัญญาบัตร์) เป็นผู้ช่วย คือ

พระปลัด ๑ หลวงยกรบัตร ๑ หลวงผู้ช่วย ๒ บางคราวก็มี ๓ คนบ้าง กับมีพระพล จางวางด่าน ๑

หลวงผู้ช่วย มีราชทินนามต่างกันดังนี้ ตาแหน่งเก่า หลวงทุกขราษฎร์ ๑ หลวงสัจจาภักดี ๑ หลวงรองราชมนตรี ๑ หลวงสิทธิศักดิภักดี ๑ หลวงราญอริราษฎร์ ๑ หลวงรามบริรักษ์ ๑

TUDC 22/04/2563

หลวงมนตรีบริรักษ์ ๑

ตำแหน่งใหม่ครั้งพระยาวรวุฒิไวย (น้อย) จางวางหลวงจักรานุชิต ๑ หลวงบุรีบริบาล ๑

พระปลัด หลวงยกระบัตร หลวงผู้ช่วย มีเลขสำหรับตำแหน่งรองปลัด รองยกระบัตร และขุนหมื่นรองผู้ช่วย เป็นผู้ควบคุมเลขนั้น พระพลจางวางด่าน ขุนรองพลได้คุมเลขกองด่านจัดการลาดตระเวรรักษาด่านทั้งทางบกทางน้ำ

ตำแหน่งมหาดไทยเป็นประทวนเสนาบดี คือ

หลวงจ่าบุรินทรอินทเสนา มหาดไทย เป็นผู้รับคำสั่งเจ้าเมือง ทำหนังสือราชการสำคัญต่าง ๆ มีใบบอกและออกบัตรหมายเป็นต้น และเก็บรักษาต้นเรื่องหลักราชการด้วย

มีขุนจ่า หรือขุนรองจ่า (หมายตั้งเจ้าเมือง) เป็นผู้ช่วยอีกนายหนึ่ง

ตำแหน่งกรมการผู้น้อย หรือกรมการรอง เจ้าเมืองเป็นผู้คัดเลือกออกหมายตั้งได้ คือ

๑. <u>ตำแหน่งจัตุสดม ๔</u> คือ เวียง วัง คลัง นา

(เวียง) คือ หลวงเพ็ชร์มนตรีศรีราชวังเมือง ได้ว่าความนครบาล (ความอุกฉกรรจ์หรืออาญาหลวง) และได้บังคับนายตำบลที่เมืองด้วยทุกตำบล

(วัง) คือ หลวงเทพมนเฑียรน่าวัง ได้เป็นพนักงานจัดการพิธีต่าง ๆ และจัดที่พักรับรองแขกเมืองด้วย

(คลัง) คือ หลวงอินทมนตรีศรีราชรักษาคลัง ได้เป็นพนักงานเก็บภาษีต่าง ๆ และเก็บทางข้าวค่านา

(นา) คือ หลวงทิพมนตรีศรีสมโภชน์กรมนา (พระยาจางวาง (น้อย) ได้แก้นามเสียใหม่ เป็นหลวงทิพมนตรีที่นา) ได้ว่าความที่ดินกับรักษาฉางข้าว และแรกนาขวัญด้วย แต่การแรกนา ได้เลิกมาแต่ครั้งพระยาพัทลุง (จุ้ย)

๒. ตำแหน่งอาญา หลวงอินทรอาญา ได้ว่าความอาญา (อาญาราษฎร์หรืออาญาสินไหม)

๓. ตำแหน่งแพ่ง หลวงพรหมสุภาแพ่ง ได้ว่าความแพ่ง และเป็นผู้วางเบี้ยปรับคู่ความ เมื่อความถึงแพ้ชะนะกันแล้ว

๔. ตำแหน่งพระธรรมนูญ ขุนสรภากร เป็นผู้รับฟ้องประทับพระธรรมนูญนำเสนอเจ้าเมือง ลงคำสั่งให้กรมการชำระตามตำแหน่ง แต่บางคราวสั่งแยกย้ายให้กรมการพิเศษชำระบ้าง ตามความมากและน้อยเพื่อให้แล้วเร็ว

๕. ตำแหน่งพัสดุสรรพาวุธ หลวงไชยสุรินทร์ (ภายหลังเป็นหลวงพรหมสุรินทร์) เป็นพนักงานรักษาตึกดิน และรักษาเครื่องสรรพาวุธต่าง ๆ และตรวจรับกระสุนดินดำจากสัสดี

๖. ตำแหน่งสัสดี ๕ คน คือ หลวงพิไชยเสนา สัสดี กลาง เป็นผู้บังคับการทั่วไป ๑ หลวงเทพเสนา สัสดีขวา ๑ หลวงไชยขยา สัสดีซ้าย ๑ หลวงไชยเสนี ผู้ช่วย ๑ หลวงอินทรเสนา ผู้ช่วย ๑ มีหน้าที่ถือบัญชีกองเลขส่วยเลขสมศักดิ์และเลขขึ้น มีขุนหมื่น

TUDC 22/04/2563

เป็นนายหมวดนายกอง คุมเลขส่วยต่าง ๆ ที่ได้นำสักไว้ ขึ้นอยู่ในสัสดี กับออกหมายเกณฑ์ส่วยต่าง ๆ มีกระสุนดินดำ เครื่องสรรพาวุธ เครื่องราชบรรณาการบ้าง

กรมการข้างบนนี้ เป็นกรมการในทำเนียบ มีเลขส่วยสำหรับทุกตำแหน่ง นอกจากนี้เป็นกรมการพิเศษ จะมีเลขส่วยสำหรับตัวบ้าง ก็เป็นเลขที่ได้นำสักไว้หรือที่ได้รับมฤดกต่อมา

๗. พนักงานพิธี ขึ้นกับหลวงทิพมนเทียรหน้าวัง มีพราหมณ์ ๒๐ คน กับพนักงานรักษาเทียนไชยมีหัวหน้า ๔ คน คือ พราหมณ์พรต (นักบวช) ๘ คน คือ ขุนศรีสยมภู หัวหน้าพราหมณ์ ๑ ขุนศรีสพสมัย ผู้ถือบัญชีพราหมณ์ ๑ ขุนไชยปาวีผู้ช่วย ๑ ขุนสิทธิไชยผู้นำเจ้าเมืองเข้าเมือง ๑ ขุนไชยธรรมผู้ช่วย ๑ ขุนเทพมุนี ผู้ช่วย ๑ ขุนยศ ผู้ช่วย ๑ ขุนน้อย ผู้ช่วย ๑

พราหมณ์บัณเฑาะว์ชาวสังข์ ๑๒ คน เป่าสังข์ ๒ คู่ ๘ คน ผลัดเปลี่ยนกัน คนแกว่งบัณเฑาะว์ ๑ คู่ ๔ คน ผลัดเปลี่ยนกัน

หัวหน้ารักษาเทียนไชย และปฏิบัติพระ ซึ่งผลัดเปลี่ยนประจำเตียงสวดภาณวารครั้งละ ๔ รูป มี ๔ คน คือ ขุนพรมเพณี ๑ ขุนศรีไตรรัตน์ ๑ (อีก ๒ นายยังไม่พบชื่อ)

๘. กรมการสำหรับเป็นพนักงานของเจ้าเมือง คือ

ก. หลวงท้ายวัง ๑ ขุนกลางวัง ๑ เป็นผู้ดูแลการงานในจวนเจ้าเมือง และหลวงท้ายวังได้ควบคุมเลขฝีพาย และรักษาพาหนะต่าง ๆ มีเรือและช้างม้าเป็นต้น

TUDC 22/04/2569

ข. พนักงานเวรบน ๔ เวร มีหัวหน้าเวรละคน คือ หมื่นรักษาเวร ๑ หมื่นฤทธิเวร ๑ หมื่นสนิทเวร ๑ หมื่นเสน่ห์เวร ๑ ผลัดเปลี่ยนกันเข้าเวรประจำหน้าโรง (หอนั่ง) มีหน้าที่รับใช้ในเวลารับแขกและออกว่าราชการ กับรักษาอาวุธและเครื่องใช้ต่าง ๆ ส่วนของเจ้าเมือง

ค. พนักงานเวรล่าง ๔ เวร มีหัวหน้าเวรละ ๔ คน คือ หมื่นอินทรมนเทียรเวร ๑ หมื่นพรหมมนเทียรเวร ๑ หมื่นทิพมนเทียรเวร ๑ หมื่นเทพมนเทียรเวร ๑ ผลัดเปลี่ยนกันเข้าเวรประจำโรงเวร มีหน้าที่เฝ้าประตู และรักษานาฬิกาตีฆ้องยาม กับเป็นคนรับใช้การกุลีต่าง ๆ มีหามแคร่ พายเรือ ตักน้ำ หาฟืนเป็นต้น

ทั้งสองเวรนี้มีขุนกลางเป็นจางวาง บังคับทั้งเวรบนเวรล่าง และได้ว่าความหน้าโรงด้วย

ฆ. หลวงศุภมาตรา หัวหน้าเสมียนเป็นผู้รับคำสั่งเจ้าเมือง ทำคำสั่งและหนังสือเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ

ง. ขุนพิพิธภักดีจางวาง หัวหน้าทนายและคนใช้ ถือหนังสือสำคัญไปยังหัวเมือง (ตำบล) ต่าง ๆ

๙. <u>กรมการพิเศษ</u> ซึ่งเจ้าเมืองเห็นว่าคนใดควรตั้งแต่งขึ้นไว้ใช้ราชการได้ มีนามดังนี้ คือ

ขุนต่างใจ ฯ ๑ ขุนต่างจิตต์ ฯ ๑ ขุนต่างตา ฯ ๑ ๓ คนนี้มีตัวประจำเสมอ ต่อนี้ไปแล้วแต่จะมีตัวบุคคล คือ

THDC 22/04/2563

หลวงฤทธิเสนี หลวงศรเสนี หลวงภักดีสงคราม หลวงไชยสงคราม หลวงฤทธิสงคราม หลวงเพ็ชสงคราม หลวงพิทักษ์สงคราม หลวงฤทธิไชย หลวงพรหมมาลา หลวงภักดีโยธา หลวงวิจิตรรจนา หลวงพรหมสุภา หลวงเทพสุภา ขุนศรีวิเศษ ขุนทพอักษร ขุนอนทรอักษร ขุนพรหมอักษร ขุนวิจิตรอักษร ขุนชำนาญอักษร ขุนภักดีอาษา ขุนภักดีวิเศษ ขุนศรีบริรักษ์ หมื่นพิทักษอาษา ขุนศรีวังราช ขุนศรีคชกรรม์

อนึ่งกรมการชั้นหมายตั้งเจ้าเมืองนั้น ถ้าเป็นหลวงก็เรียกว่า "จอม" ถ้าเป็นขุนก็เรียกว่า "หม่อม" เช่นจอมเมือง จอมนา หม่อมต่างใจ หม่อมต่างตา เป็นต้น แต่บางคนที่เป็นหลวงเป็นขุนชั้นตำแหน่งน้อยก็เรียกว่าขุนนั้น หลวงนี้ ก็มีเหมือนกัน และที่เรียกกรมการดังนี้ได้ความว่า เมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้นเดิม แล้วเมืองพัทลุง สงขลาเรียกตาม ที่เรียกเช่นนี้เพื่อเป็นการเคารพต่อกรมการผู้นั้น เช่นเรียก พระยาว่า เจ้าคุณ

๑๐ วิธีปกครองท้องที่ แบ่งออกเป็นตำบลน้อยบ้างใหญ่บ้าง แล้วแต่ภูมิท้องที่จะสะดวก เรียกว่าอำเภอ ๑ มีหลวง ขุน หมื่น เป็นนายตำบลเรียกว่า "หัวเมือง ๆ เจ้าเมืองเลือกตั้งแต่งตามที่ชอบด้วยภูมิที่และคุณวุฒิ นายตำบลหรือหัวเมืองมีอำนาจชำระความได้ทุนทรัพย์เบี้ยต่ำแสน นอกนั้นถ้าคู่ความยินยอมก็เปรียบเทียบได้ เว้นแต่ความนครบาล (คือคดีอาญา) นายตำบลมีหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่ง ต้องระวังรักษาโจรผู้ร้ายโดยกวด

TUDC 22/04/2563

ขัน กับการทำมาหากินของพลเมือง คือถ้าถึงเทศกาลทำนาเป็นหน้าที่นายตำบล บังคับให้ชาวนาซึ่งมีนารวมอยู่ทุ่งหนึ่งหลาย ๆ เจ้าของ ให้เจ้าของนาเหล่านั้นมาร่วมมือกันแต่งเหมืองน้ำ และลงมือปิดทำนบไขน้ำขึ้นนาครั้งหนึ่ง เมื่อเสร็จการไถหว่านปักดำแล้วก็ระดมทำรั้วล้อม ประมาณคนหนึ่งราว ๒ - ๓ วา เรียกว่า "รั้วญา" สำหรับป้องกันสัตว์พาหนะทำอันตรายข้าวกล้าในไร่นา อนึ่งเหมืองชักน้ำนั้น ถ้าเห็นว่าที่ใดตำบลใดมีประโยชน์แก่การทำนาทำสวน ควรจัดแจงแต่งหรือขุดใหม่ก็ลงมือทำทีเดียว เป็นดังนี้เสมอมา เจ้าเมืองกรมการก็เอาใจใส่เป็นธุระมาก แม้นายตำบลเพิกเฉยหรือราษฎรชาวนาขัดขืนก็ลงโทษตามควร

การตั้งแต่งกรมการทุกตำแหน่งดังกล่าวแล้วนั้น เมื่อเจ้าเมืองตั้งแต่งแล้ว ต้องมีใบบอกเรียนปฏิบัติไปยังกระทรวงกลาโหม[๓] เว้นแต่กรมการพิเศษบางครั้งบางคราว

ภูมิพื้นเมืองพัทลุงชอบการเพาะปลูกทำเรือกสวนไร่นา จึงนิยมการทำนาว่า เป็นกำลังของบ้านเมือง ด้วยมีทางน้ำไหลลงมาจากภูเขาบรรทัด ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง เป็นภูเขาเทือกขึงยาว เนื่องมาแต่ภูเขาแขวงเมืองเพ็ชรบุรี ซึ่งเรียกว่าภูเขาแดนแนสเซอร์ริม ยาวไปทางทิศใต้ตามเส้นศูนย์กลางของแหลมมะลายู เป็นที่เกิดลำน้ำไหลลงไปสู่ทะเลสาป

---

(๓) แต่ก่อน กระทรวงกลาโหม เป็นกระทรวงที่ปกครองบังคับบัญชาหัวเมืองภาคใต้

TUDC 22/04/2563

ฝ่ายทิศตะวันออกของเมือง เป็นหลายลำคลองเหล่านี้ เมื่อต้องการน้ำขึ้นนาเมื่อใด ก็ลงปิดทำนบได้น้ำตามต้องการ เป็นประเพณีต่อมาช้านาน

ราษฎรพลเมืองทุกคน เว้นแต่ข้าพระโยมสงฆ์ ที่ทรงพระราชอุทิศไว้สำหรับวัด ต้องเป็นเลขส่วยต่าง ๆ เลขส่วยเหล่านี้มีอายุกำหนด ๑๘ ปี เป็นฉกรรจ์ถึง ๗๐ ปี ปลดชรา เป็นหน้าที่สัสดีออกหนังสือคู่มือสำหรับชรา ให้พ้นจากการเกณฑ์ส่วย และพวกเลขส่วยเหล่านี้ ในเวลาปกติไม่มีการศึกสงคราม ก็ต้องถูกเกณฑ์สิ่งของต่าง ๆ ตามหมู่ตามเหล่า มีกระสุนดินดำเป็นต้น เป็นของหลวงไว้สำหรับบ้านเมืองบ้าง ส่งกรุงเทพ ฯ บ้าง นายหมวดนายกองผู้ควบคุม เกณฑ์เอาตัวไปใช้การงานต่าง ๆ บ้าง เอาสิ่งของต่าง ๆ บ้าง ทุกปีมิได้ขาด

ถ้าบ้านเมืองมีศึกสงคราม ก็เกณฑ์เลขส่วยเหล่านี้เข้าเป็นพลรบ โดยไม่มีขีดขั้นอายุ แม้อายุไม่ถึง ๑๘ ปีก็ดี หรืออายุเกิน ๗๐ ปีก็ดี ได้ใบชราคู่มือแล้วก็ดี เมื่อมีร่างกายสมควร ก็ต้องเกณฑ์เข้าเป็นพลรบทั้งสิ้น พลรบเหล่านี้ต้องจัดหาอาวุธสำหรับมือแล้วแต่ถนัดอาวุธอย่างใด กับสะเบียงอาหารผ้านุ่งห่มของตัวเองด้วย(๑)

---

(๑) พลเมืองแต่ก่อน ต้องเป็นทหารประจำตัวอยู่เสมอทุกคน ขุนหมื่นก็เป็นนายทหารคุมเลขของตน ตามลำดับชั้นที่เรียกว่า นายหมวด นายกองนั้นเอง.

TUDC 22/04/2563

เพราะฉะนั้น การเป็นทหารและตำรวจในสมัยปัจจุบันนี้ ถ้าจะเทียบกับสมัยโบราณก็ไม่น่าจะท้อถอยเลย ด้วยความสุขและความบริบูรณ์ของพลรบเวลานี้ ผิดกว่าแต่ก่อนมากมายนัก หรือตรงกันข้ามก็ว่าได้ แต่คนเราเมื่อได้ความสุขมีอิสสรภาพมากขึ้นบางคนก็ลืมวิธีปกครองครั้งสมัยโบราณเสีย

คณะสงฆ์ คือตำแหน่งสมณศักดิ์ มีพระครูอริยสังวรเป็นเจ้าคณะเมือง มีเจ้าคณะรอง ๔ รูป คือ

พระครูกาแก้ว ๑ พระครูการาม ๑ พระครูกาชาด ๑ พระครูกาเดิม ๑[๑]

นอกจากนี้สำหรับสวดพิธี เป็นตำแหน่งเจ้าเมืองตั้ง ๔ รูป คือ พระครูธรรมจักร ๑ พระครูธรรมโฆษ ๑ พระครูอินทโมฬี ๑ (เจ้าคณะป่าแก้วโบราณ) พระครูเทพโมฬี ๑

สวดพิธีต่าง ๆ มีพิธีตรุษ พิธีสารท ๓ ปีมีอาฏานาหน ๑ คือเว้นปี ๑ มีอาฏานาปี ๑ สลับกันไป

วิธีปกครองโบราณกาลดังกล่าวข้างบนนี้ เข้าใจว่าทางปักษ์ใต้จะคล้ายคลึงกันทุกเมือง จะผิดกันบ้างก็แต่ตำแหน่งกรมการหรือประเพณีบางอย่าง แต่ราษฎรพลเมืองเป็นเลขส่วย และเป็นพลรบดังกล่าวมาแล้วนั้นทั้งสิ้น ส่วนเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา เมืองพัทลุง ได้มีวิธีเหมือนกันมากกว่าเมืองอื่น

---

(๑) นามสมณศักดิ์ พระครูกาทั้ง ๔ นี้มีฉะเพาะแต่ ๓ จังหวัด คือ จังหวัดนคร ฯ จังหวัดพัทลุง และจังหวัดไชยาเท่านั้น นัยว่าได้ตั้งตามชื่อกาซึ่งได้เฝ้าพระบรมธาตุทั้ง ๔ ทิศ

TUDC 22/04/2563

คำอธิบายศัพท์

ได้พบศัพท์ในเพลา หรือตำนานสำหรับวัด เป็นศัพท์ที่เขียนไว้ในพงศาวดารซึ่งควรสังเกต คือ

ศัพท์ฝ่ายปกครอง

๑. หัวพันส่วย คือ ชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นนายผู้กำกับ นายหมวด นายกอง

๒. หัวปาก คือ ขุนหมื่นและนายหมวดนายกองผู้ควบคุมเลขส่วยต่าง ๆ

ศัพท์ฝ่ายพระศาสนา

๑. เลิกพระศาสนา คือ ปฏิสังขรณ์วัด

๒ เลณฑบาต คือ เขตต์แดน

๓. ข้าโปรดคนทานพระกัลปนา คือบุคคลจำพวกที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นข้าพระหรือเลขวัด สำหรับรักษาวัด

๔. ศิลบานทานพระกัลปนา คือ เรือกสวนไร่นา ที่ทรงพระราชอุทิศให้เป็นพระกัลปนาสำหรับวัดหรือธรณีสงฆ์

๕. นายประเพณี คือ หัวหน้าผู้รักษาประโยชน์ของวัดและบำรุงวัด ได้บังคับว่ากล่าวทั่วไป (ทำนองมัคนายก)

๖. หัวสิบ คือ ผู้ควบคุมเลขวัด ที่เรียกข้าโปรดคนทานในหมู่ ๑ หรือหมวด ๑

๗. หัวงาน คือ หัวหน้าหรือนายนานายสวนแปลงหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นกัลปนาหรือที่ธรณีสงฆ์

TUDC 28/04/2563

สำเนาลายพระหัตถ์

ของสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ฉะบับที่ ๑

วันที่ ๑๖ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

ถึง หลวงศรีวรวัตร

ฉันได้รับจดหมายลงวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ส่งหนังสือพงศาวดารเมืองพัทลุง ซึ่งหลวงศรีวรวัตรคิดตบแต่งขึ้นมาให้ฉันตรวจแก้ไข เพื่อถ้าเห็นเป็นการสมควร และเป็นประโยชน์บ้างแล้ว จะได้นำเข้ารวบรวมไว้ในหนังสือประชุมพงศาวดาร

เมื่อฉันได้รับจดหมายกำลังติดธุระแต่งหนังสือ ซึ่งเป็นเรื่องเร่ง จึงต้องวางพงศาวดารของหลวงศรีวรวัตรไว้ข้างตัวชั่วคราว มาได้อ่านต่อวันที่ ๙ เมษายน อ่านจบในพักเดียว ด้วยมีความยินดีที่หลวงศรีวรวัตรมีความสามารถ และความพากเพียรเรียบเรียงหนังสือพงศาวดารเช่นนี้ได้อีกคน ๑ ฉันขออนุโมทนาความพากเพียร และอำนวยพรขอให้มีความเจริญ

หนังสือพงศาวดารเมืองพัทลุงของหลวงศรีวรวัตร เมื่อได้อ่านตรวจดูตลอดแล้ว ข้อที่ชอบใจมีมาก แต่เห็นไม่เป็นประโยชน์แก่หนังสือที่จะกล่าวส่วนชมในจดหมายฉะบับนี้ ที่จะ

TUDC 22/04/2563

เป็นประโยชน์จริงต้องดี เพราะจะได้แก้ไขปรุงหนังสือนั้นให้ยิ่งขึ้นไปอีก

เรื่องพงศาวดารเมืองพัทลุง ว่าที่แท้เป็น ๓ ตอน คือที่ ๑ ตอนดึกดำบรรพ์ ความตอนนี้เป็นแต่เรื่องเล่ากันมาเกือบจะไม่มีสาระในทางพงศาวดาร เช่นเรื่องนางเลือดขาวนั้น แต่จะทิ้งเสียทีเดียวก็ไม่ได้ ตอนที่ ๒ เรื่องครั้งกรุงเก่า มีหลักฐานที่จะสืบสวนได้บ้าง พอรู้เป็นกระท่อนกระแท่น นับว่ามีสาระในพงศาวดาร ตอนที่ ๓ ตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรีมาจนกรุงรัตนโกสินทร ตอนนี้เป็นพงศาวดารแท้ ด้วยมีหลักฐานวันคืนมั่นคง หนังสือพงศาวดารเมืองพัทลุงของหลวงศรีวรวัตร จะทำให้ดีต้องแบ่งเป็น ๓ ตอนดังว่า ตอนดึกดำบรรพ์เก็บเรื่องที่เขาเล่ากันมาอย่างไร จดลงถ้ามีความเห็นควรอธิบาย ก็อธิบายด้วย

ตอนที่ ๒ เรื่องในสมัยครั้งกรุงเก่านั้น หนังสือเก่ายังมีที่จะต้องตรวจ คือหนังสือพวกวัดเขียนเป็นต้น แต่หนังสือเหล่านี้ ฉันสงสัยว่าจะเป็นหนังสือปลอมปะปนอยู่มาก เพราะเวลาฉันเที่ยวทางโน้น ฉันตรวจพบหนังสือเก่าที่เมืองนครและเมืองพัทลุงหลายฉะบับ เป็นหนังสือเก่าจริง ๆ แต่ที่สงสัยว่าปลอมนั้น ด้วยหนังสือเหล่านั้นเป็นเรื่องเดียวกันหมด ต่างแต่ศักราช คือคงมีพระครูอะไรองค์ ๑ เข้ามาทูลพระราชาคณะผู้ใหญ่ให้ถวายพระพรพระเจ้าแผ่นดินครั้งเก่าว่า วัดวาชุดโชม จึงมีรับสั่งแก่พระศรีภูริปรีชา ให้ตราพระราชกำหนดพระราชทานข้าโปรด

TUDC 28/04/2563

คนทานกัลปนา ห้ามมิให้เจ้าเมืองกรมการเอาไปใช้สรอย ลงปลายมีคำแช่งชัก ว่าถ้าใครฝ่าฝืนพระราชกำหนดนั้น ให้ตกนรกหมกไหม้อะไรต่าง ๆ บรรดาหนังสือครั้งกรุงเก่าที่ปะที่เมืองนครเมืองพัทลุง มีแต่ว่าอย่างนี้ทุกฉะบับ จึงนึกสงสัยว่า เดิมจะมีพระราชกำหนดเช่นนั้นจริงแต่สักฉะบับ ๑ สองฉะบับ ทีหลังพวกพระขอจำลองลอกไปไว้คุ้มตัว แล้วจึงเลยเกิดแก้วันคืนจึงกลายเป็นหนังสือมากมายหลายฉะบับนัก

ความสันนิษฐานด้วยสิ่งของโบราณที่มีอยู่ในท้องที่ ก็เป็นสิ่งสำคัญ สันนิษฐานว่า เมืองพัทลุงเดิมเห็นจะอยู่ที่จะทิ้งพระอย่างเช่นหลวงศรีวรวัตรว่านั้นเป็นถูก ทีหลังในครั้งหนึ่ง พวกอยังตนักขึ้นมาตีเมืองแตก จึงย้ายมาตั้งเมืองใหม่ที่บางแก้ว แถววัดเขียนนั้นเอง ที่ว่าดังนี้ เพราะที่จะทิ้งพระและที่บางแก้วมีวัดวาเห็นได้ว่าเป็นที่ตั้งบ้านเมืองทั้งสองแห่ง แต่ที่จะทิ้งพระเก่ากว่าที่บางแก้ว ผู้มีอรู้ได้แน่ว่าในครั้งกรุงเก่า

คำที่เรียกว่าอุยังตนักนั้น ภาษามลายูแปลว่า "ปลายแหลม" หมายความว่า "ปลายแหลมมะลายู" เพราะฉะนั้นพวกอุยังตนักที่ขึ้นมาตีเมืองพัทลุงนั้น คือพวกแขกมะลายูมาจากเมืองยะโฮนั้นเอง

ศักราชที่พวกอุยังตนักมาตีเมืองพัทลุง ที่หลวงศรีวรวัตรลงไว้ว่าแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้น ก็เห็นจะถูก มีเหตุการณ์อย่างหนึ่งซึ่งเป็นเครื่องประกอบ คือ ในคราวพระเจ้าหงสาวดี

TUDC 22/04/2563

ยกมาตีกรุงเก่า ในพระราชพงศาวดารว่า พระยาตานียกเข้ามาช่วยไทย ครั้นทัพหงสาวดียกกลับไปแล้ว พระยาตานีเห็นไทยอ่อนกำลังปลกเปลี้ย บังอาจเป็นขบถขึ้นที่กรุงเก่า ความอันนี้ส่อให้เห็นว่าเมื่อพระยาตานีกลับไปคราวนั้น กิติศัพท์จะเลื่องลือว่า กรุงศรีอยุธยาปลกเปลี้ยลงมาก พวกแขกมะลายูจึงกำเริบขึ้นมาตีหัวเมืองชายแดนไทย กวาดต้อนผู้คนไป ความปรากฏในจดหมายเหตุชาวต่างประเทศว่า ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรได้เมืองปัตตานีและเขตต์แดนคืนมาดังแต่ก่อนหมด แต่แถวเมืองพัทลุง บ้านเมืองคงรกร้าง ด้วยผู้คนที่เหลือแขกกวาดเห็นจะแตกฉาน สมเด็จพระนเรศวรหรือสมเด็จพระเอกาทศรฐในแผ่นดินต่อมา จึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เกลี้ยกล่อมรวบรวมผู้คน และยกเว้นราชการให้พวกข้าโปรดคนทาน เป็นต้นเหตุของพระราชกำหนดที่เป็นหนังสือเก่ามีสืบมาในเมืองพัทลุง

อันพระนามพระเจ้าแผ่นดินที่ปรากฏในหนังสือเก่าว่า "พระเอกาทศรฐ" นั้น ไม่ใช่แต่ฉะเพาะพระองค์ที่เป็นสมเด็จพระอนุชาของพระนเรศวรพระองค์เดียว ถึงพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่น ๆ ต่อมาภายหลัง ก็ใช้พระนามเอกาทศรฐนั้น ถ้าพบพระนามในหนังสือเก่า จะเอาพระนามเป็นหลักว่าพระองค์ไหนนั้นไม่ได้ ต้องดูศักราช

ได้ความในจดหมายเหตุต่างประเทศว่า ต่อมาในชั้นแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม จนแผ่นดินพระนารายน์ มักทรงตั้งขุนนาง

แขกเป็นเจ้าเมืองสงขลา และถึงเมืองนครด้วย เช่นพระยารามเดโชที่เป็นขบถต่อพระเพทราชา ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารก็เป็นแขก ถึงเมืองพัทลุง เจ้าเมืองก็น่าจะเป็นเชื้อสายแขกจึงติดต่อลงมาจนถึงต้นสกุล ณพัทลุง ด้วยเหตุว่า คงจะมีแขกสลัดยกทัพเรือขึ้นมาปล้นสดมภ์เนือง ๆ ไม่ใช่แต่คราวพวกอุยังตนักคราวแรกคราวเดียว พวกแขกชำนาญในการรบพุ่งทางเรือ จึงเอาแขกทางในกรุงตั้งออกไป อย่างหนามยอกเอาหนามบ่ง คงจะเป็นเช่นนี้อยู่สักคราว ๑ ครั้นแขกอ่อนกำลังลงจึงตั้งไทยเป็นเจ้าเมือง ในสมัยเมื่อจวนสิ้นกรุงเก่า

ในตอนกรุงรัตนโกสินทร ในตอนที่หลวงศรีวรวัตรจดมาละเอียดลออแจ่มแจ้ง ดีกว่าฉะบับเดิมที่ปรากฏว่า หมื่นสนิทปลัดกรมหมื่นไกรสรวิชิตได้แต่งไว้แต่ก่อน

หลวงศรีวรวัตรจด มีดีโดยฉะเพาะในเรื่องเจ้าพระยาสุรินทราชา ซึ่งไม่เคยรู้ประวัติมาแต่ก่อน เคยรู้แต่ว่ามีเจ้าพระยาสุรินทราชาคน ๑ เป็นท่านองสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เมื่อในรัชกาลที่ ๑ จะโปรดให้เข้ามาเป็นสมุหพระกลาโหมต่อเจ้าพระยามหาเสนา (ปลี) ขอตัวไม่ยอมเข้ามา เลยอยู่หายเงียบไปที่มณฑลนั้น ได้ทราบความอีกอย่าง ๑ ว่า บุตรเจ้าพระยาสุรินทราชาได้เป็นปลัดเมืองพัทลุงคน ๑ และยังมีบุตรเหลืออยู่ที่เมืองถลางอีก ความนอกจากนี้ในเรื่องเจ้าพระยาสุรินทราชาพึ่งปรากฏแก่ฉันในหนังสือหลวงศรีวรวัตร ซึ่งน่าจะสมจริง แต่

TUDC 22/04/2563

สอบหนังสืออื่นยังพบเนื้อความแตกต่างไปบ้าง ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

ในหนังสือปฐมวงษ์[๑] พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ เป็นเนื้อความว่า มารดาของเจ้าขรัวเงินเป็นน้องสาวของภรรยาเจ้าพระยาชานาญบรรกษ์ ๆ มีบุตรชายชื่อนายฤทธิ์ นายฤทธิ์จึงนับเป็นลูกพี่ลูกน้องกับเจ้าขรัวเงิน นายฤทธิ์ได้หม่อมบุนนาค ธิดาของพระยาวิชิตณรงค์เป็นภรรยา พระยาวิชิตณรงค์เป็นพี่ชายของเจ้านคร ด้วยเหตุนี้นายฤทธิ์จึงเกี่ยวดองกับเจ้านครโดยทางข้างภรรยา

เมื่อกรุงเก่าเสีย เจ้านครตั้งตัวขึ้นเป็นอิสสระ ได้อาศัยนายฤทธิ์เป็นกำลัง ด้วยนายฤทธิ์เป็นลูกสมเด็จเจ้าพระยา รู้ราชการงานเมืองมาก จึงตั้งให้นายฤทธิ์เป็นมหาอุปราชเมืองนคร ครั้นขุนหลวงตากตั้งตัวได้ที่กรุงธน ปรารภจะลงไปตีเมืองนครศรีธรรมราช ท่านขรัวเงินอยู่ในกรุงธน มีความวิตกถึงนายฤทธิ์ จึงลงไปเมืองนคร ไปตักเตือนนายฤทธิ์ ๆ บอกว่าจะคิดหลีกเลี่ยงออกจากตำแหน่งมหาอุปราช แต่ไม่ปรากฏว่าได้ออก สิ้นเรื่องนายฤทธิ์ในพระราชนิพนธ์เพียงนี้

คราวนี้ไปปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า เมื่อขุนหลวงตากยกกองทัพหลวงลงไปถึงเมืองนคร เจ้านครให้อุปราชยกมาต่อสู้ พ่ายแพ้ขุนหลวงตาก ๆ จับอุปราชได้ เจ้านครกับ

02/04/2563

---

(๑) พิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘

เจ้าพัดอพยพหลบหนีไปเมืองตานี พระยาตานีส่งตัวกลับมาถวายขุนหลวงตาก ๆ ตั้งเจ้านราสุริยวงศ์หลานเธอให้ครองเมืองนคร แล้วเอาตัวเจ้านครกับอุปราชเข้ามากรุงธน แต่ไม่ได้เอาโทษอย่างใด ปล่อยออกรับราชการ ความในหนังสือพระราชพงศาวดารดังนี้ทำให้เข้าใจว่า อุปราชที่ขุนหลวงตากจับได้นั้นคือนายฤทธิ์บุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์นั้นเอง

ต่อมาได้ความในหนังสือพระราชพงศาวดาร และจดหมายเหตุอื่นยุติต้องกันว่า เมื่อเจ้านราสุริยวงศ์พิราไลย ขุนหลวงตากทรงตั้งเจ้านครเป็นเจ้าประเทศราช กลับไปครองเมืองนคร เจ้าพัฒบุตรเขยเจ้านครได้เป็นอุปราชออกไปในคราวนี้ ชื่อนายฤทธิ์อุปราชสาปสูญตั้งแต่จับเข้ามาจากเมืองนคร ไม่ปรากฏว่ารับราชการในตำแหน่งใด หรือเป็นตายอย่างไร ถ้ามีตัวยังอยู่พอสันนิษฐานได้ว่าถึงจะได้เป็นขุนนางหรือไม่ได้เป็น คงมาฝากตัวอยู่กับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ด้วยเหตุเป็นญาติกับเจ้าขรัวเงิน บางทีจะได้เป็นขุนนางอยู่กรมช้างในครั้งกรุงธน หรือในตอนต้นรัชกาลที่ ๑ ด้วยชื่อว่าเจ้าพระยาสุรินทราชานั้น ตรงกับชื่อจางวางกรมช้างซ้ายในทำเนียบศักดินาพลเรือนว่า "พระสุรินทราชา นราธิบดี ศรีสุริยศักดิ์" ดังนี้ คงจะเป็นพระยาอยู่ก่อนเมื่อทรงตั้งออกไปเป็นเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต จึงได้เป็นเจ้าพระยาในคราวเดียวกับเจ้าพัฒอุปราชได้เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช พิเคราะห์ดูรูปความตามที่กล่าวมานี้ ดูข้อความ

Copyright © 2524 ศิลปากร

งามจะสมจริงยิ่งนัก ผิดกันในข้อสำคัญแต่ในพระราชนิพนธ์ว่า อุปราชเมืองนครชื่อฤทธิ์ ในหนังสือพงศาวดารเมืองพัทลุง ที่หลวงศรีวรวัตรแต่งว่า เจ้าพระยาสุรินทราชาชื่อจัน ชวนให้สงสัยว่า อาจเป็นคนละคนดอกกระมัง ถ้าเป็นคนละคนแล้ว เจ้าพระยาสุรินทราชา จัน ก็มิใช่ญาติของเจ้าขรัวเงิน ปัญหาอันนี้ฉันอยากจะรู้ให้แน่นอน หลวงศรีวรวัตรอยู่ในสกุลเจ้าพระยาสุรินทราชา รู้อย่างไรและอาจสืบสวนให้ได้ความถ่องแท้เพียงใด ขอให้บอกมาให้ทราบหน่อย

ส่วนหนังสือพงศาวดารเมืองพัทลุงนั้น ถ้าจะให้ดีปรุงเสียใหม่ให้เป็น ๓ ตอนอย่างว่า แต่ระวังหน่อย ศักราชที่ลงในหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงเก่าผิดหลายแห่ง ฉันได้สอบใหม่พิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔ บางทีหลวงศรีวรวัตรจะยังไม่มี จึงส่งมาให้พร้อมกับจดหมายฉะบับนี้เล่มหนึ่ง

ดำรงราชานุภาพ

TUDC 22/04/2563

สำเนาลายพระหัตถ์

ฉะบับที่ ๒

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๖๑

ถึงหลวงศรีวรวัตร

จดหมายเหตุวันที่ ๖ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๖๑ ได้รับแล้ว เมื่อมีจดหมายไปถึงหลวงศรีวรวัตรแล้ว ใจฉันผูกพันธ์เรื่องเจ้าพระยาสุรินทราชา ไม่ได้นิ่งเปล่าอยู่ ได้ตรวจหนังสือจดหมายเหตุ และสืบถามพวกเชื้อสายวงศ์สกุล จนได้ความแจ่มแจ้งในเรื่องสกุลของเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ ทั้งเส้นจันทโรจวงศ์ เส้นบุรณศิริ เส้นภูมิรัตน และเส้นศิริวัฒนกุล ถึงได้เขียนลงเป็นแผนที่ เกิดมีผู้ต้องการ จึงคิดจะพิมพ์ พิมพ์แล้วจะส่งมาให้หลวงศรีวรวัตรด้วยฉะบับหนึ่ง

เรื่องประวัติของเจ้าพระยาสุรินทราชานั้น ก็สอบได้ความแจ่มแจ้งเป็นดังนี้ คือ

เจ้าพระยาสุรินทราชาเป็นบุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ มารดาของเจ้าพระยาสุรินทราชาเป็นพี่มารดาเจ้าขรัวเงิน เจ้าพระยาสุรินทราชาได้ธิดาของพระยาวิชิตณรงค์ ซึ่งเป็นพี่ชายเจ้านครเป็นภรรยา จึงเกี่ยวดองกับเจ้านคร เป็นหลานเขยเรื่องชื่อตัวนั้นเห็นจะชื่อจันท์ ที่เรียกว่านายฤทธิ์ เพราะเป็นหลวงฤทธิ์นายเวรมหาดเล็ก แต่ก่อนเรียกกันแต่ว่า "นายฤทธิ์" ดังปรากฏอยู่ในจดหมายหลวงอุดมสมบัติ พระบาทสมเด็จพระนั่ง

TUDC 22/04/2563

เกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเรียกพระยาเสน่หามนตรี เมื่อยังเป็นหลวงนายฤทธิ์ ก็เรียกแต่ว่า "นายฤทธิ์" เจ้าพระยาสุรินทราชาเป็นอุปราชเมืองนครนั้นเป็นแน่ เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีจับเข้ามาได้ ไม่เอาโทษ ตั้งให้เป็นพระยาศรีอรรคราช ชื่อมีปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุตั้งข้าราชการในรัชกาลที่ ๑ แรกปราบดาภิเษกว่า "ตรัสเอาพระยาศรีอรรคราช ปลัดเมืองนครคนเก่าเป็นพระยาราชวังเมือง" แต่ตำแหน่งพระยาศรีอรรคราชนั้นน่าจะอยู่ในกรมท่ามิใช่กรมช้าง เมื่อเป็นพระยาราชวังเมืองแล้วคงจะได้เลื่อนที่เป็นพระยาสุรินทราชาก่อน เพราะตำแหน่งพระยาสุรินทราชา นราธิบดี ศรีสุริยศักดิ์ นี้ เป็นตำแหน่งสมุหพระคชบาลซ้าย ถ้าจะว่าอย่างทุกวันนี้ก็คือ เลื่อนจากกรมขึ้นเป็นอธิบดีกรมช้าง แล้วจึงโปรดให้ออกไปรักษาราชการเมืองถลาง อันเป็นหน้าด่านต่อแดนพะม่า คงจะออกไปเมื่อเสร็จสงครามพะม่าคราวแรก เมื่อท้าวเทพสัตรี ท้าวศรีสุนทรรักษาเมืองไว้ได้นั้น ต่อมาจึงได้เป็นเจ้าพระยา บุตรเจ้าพระยาสุรินทราชาสืบได้ชื่อ ๔ คน คือ พระยาพัทลุง จุ้ย คน ๑ นายอิน ปู่ของหลวงศรีวรวัตร คน ๑ พระยาวรนารถสัมพันธ์ พิณ บิดาพระทิพกำแหง แต้ม ซึ่งเป็นบิดาหลวงยกรบัตร พ่อของหลวงศรีวรวัตร คน ๑ นายฤกษ์ อยู่ที่เมืองถลาง ที่แต่งพงศาวดารเมืองถลาง คน ๑

หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๔ ที่ว่ายังไม่ได้รับนั้น ฉันจะถามเจ้าพนักงาน ถ้ายังไม่ได้ส่ง จะให้ส่งไปให้

TUDC 28/04/2563

ดำรงราชานุภาพ

สำเนาลายพระหัตถ์
ฉะบับที่ ๓

วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑

ถึง หลวงศรีวรวัตร

ได้บอกมาในจดหมายฉะบับก่อน ว่าฉันกำลังรวบรวมจะเขียนแผนที่เส้นสกุลเจ้าพระยาสุรินทราชา บัดนี้รวบรวมสำเร็จแล้วได้วานเขาพิมพ์ขึ้นดู ฉันได้ส่งมาให้หลวงศรีวรวัตร พร้อมกับจดหมายนี้ฉะบับหนึ่ง หวังใจว่าจะชอบ/

ดำรงราชานุภาพ

TUDC 22/04/2563

สำเนาลายพระหัตถ์
ฉะบับที่ ๔

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

ถึง หลวงศรีวรวัตร

ได้รับจดหมายแล้ว ซึ่งทักท้วงมา ๒ ข้อในจดหมายนั้น เป็นข้อซึ่งฉันได้ตรวจดูก่อนแล้ว

สกุลเหนือแต่เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ขึ้นไป ที่จริงฉันไม่อยากจะเอาลงในตราง ด้วยไม่มีหลักฐานอันใดนอกจากที่กล่าวกันที่เอาลงเพราะพวกลูกน้องพระยาไกรใช้นามสกุลว่า "ศิริวัฒนกุล" จึงจำต้องบอกไว้ให้รู้ ข้อที่ว่าเป็นเจ้าพระยามหาอุปราชนั้น มีหลักฐานแต่เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์คนเดียว ด้วยจดหมายเหตุของทูตลังกาบอกไว้ชัดเจนว่า เป็นตำแหน่งเจ้าพระยามหาอุปราช สมด้วยเรื่องราวในพระราชพงศาวดารที่มีความชอบมาก และที่กล่าวว่า เมื่ออสัญญกรรมโปรดให้เรียกว่าพระศพนั้น กลัวพวกลูกหลานจะเข้าใจหลงไปว่าเจ้าพระยาพิศณุโลกนั้น เป็นเจ้าพระยามหาอุปราช

เรื่องพระยาวรวุฒิไวย บิดาของหลวงศรีวรวัตรนั้น ฉันได้พบจดหมายเหตุในรัชกาลที่ ๔ ว่า เป็นพระวรนาฎสัมพันธ์ ที่เป็นพระยาวรนาฎสัมพันธ์นั้นคนหนึ่งต่างหาก ชื่อพิณ เป็นอยู่ปี

TUDC 22/9/2563

เดียวก็ถึงอนิจกรรมในปีชวดจุลศักราช ๑๒๑๔ มีหมายรับสั่งปรากฏอยู่

ใบเสร็จสกุลอย่างฉันส่งไปให้หลวงศรีวรวัตรนั้น ได้พิมพ์ขึ้นไว้ ๕๐ ใบ จะส่งไปให้ใครอีกก็นึกกระดากใจอยู่ ด้วยเป็นของคิดทำขึ้นดูเล่น มิใช่จดหมายเหตุในราชการ ร้ว่าจะมีพวกพ้องขอ จึงให้พิมพ์ไว้ ไม่ต้องคัดลอกบ่อย ๆ ถ้าพวกจันทโรจวงศ์ที่อยู่เมืองพัทลุง ใครจะต้องการบ้างบอกมา จะส่งไปให้.

ตำรงราชานุภาพ

TUDC 22/04/2563

สำเนาลายพระหัตถ์
ฉะบับที่ ๕

วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

ถึง หลวงศรีวรวัตร

ได้รับจดหมายส่งมากับแผนที่เส้นสกุล และพงศาวดารเมืองพัทลุงที่แต่งใหม่

แผนที่เส้นสกุล ณพัทลุง นั้น อุตส่าห์ทำดีนัก ฉันจะให้เก็บรักษาไว้ในหอพระสมุด ฯ และจะส่งไปถวายสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงษวรเดชสักฉะบับ ๑ ด้วยท่านกำลังทรงแต่งเรื่องราชนิกุล รัชกาลที่ ๓ เห็นจะทรงโปรด ส่วนเรื่องพงศาวดารเมืองพัทลุงนั้น เวลานี้ฉันยังไม่ได้ตรวจ ด้วยกำลังติดธุระแต่งหนังสืออยู่ แต่ถ้ามีโอกาศเมื่อไร คงจะให้พิมพ์ให้เป็นเกียรติยศชื่อเสียงของหลวงศรีวรวัตรจงได้ หวังใจว่าจะมีความสุขสบายดี

ดำรงราชานุภาพ

TUDC 22/04/2563

แผ่น ๑

แผนที่ลำดับสกุล ศิริวัฒนกุล, จันทโรจวงศ์, สุจริตกุล, ภูมิรัตน, บุรณศิริ, ชัชกุล, ทองอิน, นรินทรกุล, สิงหเสนี

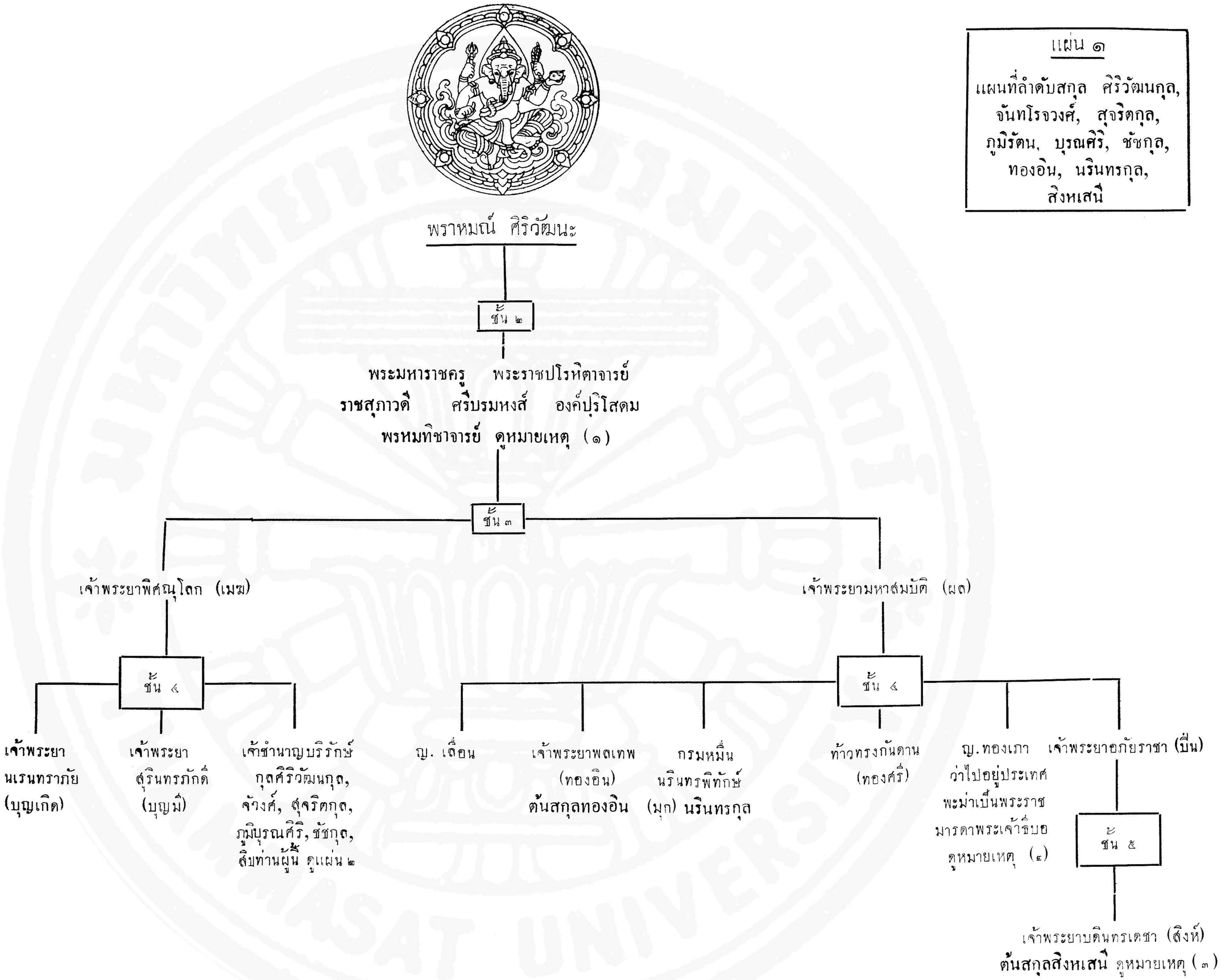

หมายเหตุ

(๑) ก. แผนที่ลำดับสกุล ฉะบับของทครักษา (ละม้าย) หลวงพิสุทธิภัณฑรักษา (แต้ม ศิริวัฒนกุล) รวบรวม

ข. ,, ,, ,, ฬวรวัตร (พิณ จันทโรจวงศ์)

ค. ,, ,, ,, รกรรมรักษา (นัดดา บุรณศิริ) และคำชี้แจงของคุณหญิงเนื่อง เพ็ชรัตน์สงคราม

(๒) แผนที่ลำดับสกุล ฉะบับของขุนนรณ์ (นนท์ ทองอิน)

(๓) พระบรมราชาธิบายพระบาทสมเด็จ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชวิจารณ์จดหมายความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี ฉะบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๘

(๔) ปฐมวงศ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่

แผ่น ๒

แผนที่ลำดับสกุล จันทโรจวงศ์, ศิริวัฒนกุล, สุจริตกุล, ภูมิรัตน, บุรณศิริ, ชัชกุล.

เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์(อู่)ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ นับเป็นชั้น ๔
-ท่านผู้หญิงน้อย เป็นพี่สาวมารดาเจ้าขรัวเงินพระบิดากรมหลวงเทพหริรักษ์

ชั้น ๕

- เจ้าพระยาราชภักดี (สว่าง)
- เจ้าพระยาอินทรอภัย (อรุณ)
- เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันท์) -ท่านผู้หญิง(เป็นธิดาพระยาวิชิตรณรงค์ เชษฐาพระเจ้านครศรีธรรมราช) ต้นสกุลจันทโรจวงศ์ ดูหมายเหตุ(๔)
  - ชั้น ๖
    - เจ้าจอมมารดาอำพันในแผ่นดินกรุงธนบุรี
      - ชั้น ๗
        - พระองค์เจ้าอรนิกา
    - ช.ทัด
    - พระยาพัทลุง (จุ้ย)
    - ช.อิน
      - ชั้น ๗
        - ญ.อิ่ม
          - ชั้น ๘
            - พระยาเพ็ชรฎา (พลับ สุคนธพล)
        - พระยาวรวุฒิไวย (น้อย)
          - ชั้น ๘
            - พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร)
            - คุณหญิงแข ช. เพ็ชราภิบาล.ตาษพ่วงณสงขลา)
            - นางสกลกิจจา (นิวาส)
            - หลวงศรีวรวัตร (พิณ)
              - ชั้น ๙
                - ชั้น ๙
                - นางนาง พิศัย (มณี)
                - ช. แดง
                - หลวง ธนาทร (เล็ก)
                - ช. สาย
                - ญ. ฟอน
                - ญ. ศิริ
                - ญ. มลิ
                - ญ. เก
                - นาง ประดิษฐ์ ษร (เล่งยิ่ม)
                - ช. วิเวก
                - ญ. สุภาพ (มณฑา)
                - นาง อาริราช (ลมัย)
                - นางจรูญ บุรกิจ ม
                - นางวรยุต ฯ (ละออง)
                - ช. สำอาง
                - นางอรรถวิบูลย์ (วรรณา)
                - นางบรรจงเวชช กิจ (ประไพ)
                - ช. อำนวย
                - ญ. จำลอง
                - ช ชิต
                - คุณห เลมียศักษ์ ธรรมส
                - หลวงจรูญบุรกิจ (จรูญ)
                - นายวิชิตดุรงคศักดิ์ (สว่าง)
                - นางก้าจรจตุรง (บุบผา)
                - นางสกลรักษา (ยุพา)
                - นางนฤบดินทร์ (สายหยุด)
                - ญ. สุวรรณ
                - ญ. ลมุล
                - ญ. จรั
                - ท้าววนิดา (เหม)
                - เจ้าพระยาศิริรัตน (หงส์ สุจริตกุล)
                - สมเด็จพระปิยะมาวดี (เปี่ยม)
                - าอภัย (โค)
    - พระยาทุ่งมหาเสนา (ขำ) ต้นสกุลชัชกุล
      - ชั้น ๖
        - เจ้าจอมสุข
        - เจ้าจอมนิ่ม
        - พระมหาเทพ (จุ้ย)
          - ชั้น ๗
            - หลวงพิชัยเสนา (พึ่ง)
              - ชั้น ๘
                - หลวงพิชัยเสนา (สุดใจ)
                - ช. สุดจิตต์
    - ช.อิน
    - พระยาวรนารถสัมพันธ์ (พิณ)
      - ชั้น ๗
        - พระทิพกำแหง (แต้ม)
          - ชั้น ๘
            - ลวงสรลำแดง (แดง)
              - ท้าวสุจริต(นาค)
              - ชั้น ๘
                - ญ.อิ่ม
                - ญ. เนื่อง
                - ช. เล็ก
                - ท้าวอนงครักษา (ละม้าย)
                - เจ้าจอม (นุ่ม)
                - พระยาไกรโกศา (เทศ ภูมิรัตน)
                - พระยาวิสูตรโกศา (อ้น ศิริวัฒนกุล)
                - พระวรราชรักษ์ (ด้วง นุศิริวัฒนกุล)
                - พระยาราชานุประดิษฐ์ (นารถ ศิริวัฒนกุล)
                - ช. สุข
            - พระยาราชโยธา (ทองอยู่)
              - ชั้น ๘
            - พระยาอนุชิตชาญชัย (อุ่น ภูมิรัตน)
              - ชั้น ๘
                - พระยามหาเทพ (จุ้ย)
                - ญ. กิ่ง
            - พระยานรานุกิจมนตรี (ปาน ภูมิรัตน)
              - ชั้น ๘
                - พระยาเพ็ชรัตนสงคราม (เลื่อง)
            - พระยาพฤฒาธิบดี (เผื่อน ภูมิรัตน)
              - ชั้น ๘
                - ท้าวศรีสัจจา (เหลี่ยม)
    - พระยาพระคลัง(ฉิม)
    - ท่านผู้หญิงจำรัส-เจ้าพระยาพระคลัง(ฉิม)
    - พระยาวิเศษสุนทร (นาคนกเล็ก) สมัยกรุงธนบุรี-คุณหญิงสั้น ธิดาพระเจ้านครศรีธรรมราช
      - ชั้น ๖
        - เจ้าจ รดาพุ่ม ร.๑
          - ชั้น ๗
            - กมื่นศรินทร์
        - พระยาจินดารังสรรค์ (แก้วแขก)
          - ชั้น ๗
            - ลวงสรลำแดง (แดง)
              - ท้าวสุจริต(นาค)
              - ชั้น ๘
            - พระยาราชโยธา (ทองอยู่)
              - ชั้น ๘
            - พระยาอนุชิตชาญชัย (อุ่น ภูมิรัตน)
              - ชั้น ๘
            - พระยานรานุกิจมนตรี (ปาน ภูมิรัตน)
              - ชั้น ๘
            - พระยาพฤฒาธิบดี (เผื่อน ภูมิรัตน)
              - ชั้น ๘
        - ช.จุ้ย
        - หลวงเสน่ห์สรชิต (พราหมณ์)
          - ชั้น ๗
            - เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (บุญศรี) ต้นสกุลบุรณศิริ
        - ช.ทอง
        - เจ้าจอมวัน ใน ร.๓
        - ญ. เพียร
    - ท้าวอินทสุริยา(แก้ว)
    - ท้าววรจันท์ (ปุก)
    - ช. ด่อน
    - ญ. จิ้น